

Державна науково-педагогічна бібліотека України
імені В. О. Сухомлинського

Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія

НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНІ СТУДІЇ

Випуск 2
2018

ДЕРЖАВНА НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ
ІМЕНІ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО НАПН УКРАЇНИ
ХМЕЛЬНИЦЬКА ГУМАНІТАРНО-ПЕДАГОГІЧНА АКАДЕМІЯ

НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНІ СТУДІЇ

Науковий журнал

Випуск 2

Заснований у 2017 році

Київ – 2018

**V. O. Sukhomlynskyi State Scientific and Pedagogical
Library of Ukraine NAPS of Ukraine
Khmelnyskyi Humanitarian-Pedagogical Academy**

***RESEARCH AND EDUCATIONAL
STUDIES***

SCIENTIFIC JOURNAL

Issue 2

Founded in 2017

Kyiv – 2018

Засновники:
Державна науково-педагогічна бібліотека України
імені В. О. Сухомлинського НАПН України
Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія

Науково-педагогічні студії : науковий журнал / гол. ред.: Л. Д. Березівська, І. М. Шоробура.
– Київ, 2018. – Вип. 2. – 159 с.

Науковий журнал «Науково-педагогічні студії» містить статті з питань історії освіти та педагогіки, науково-інформаційного забезпечення освітянської сфери, бібліотекознавства, книгознавства тощо.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Головні редактори: *Березівська Л. Д.*, доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент НАПН України, директор Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського, заслужений діяч науки і техніки України, м. Київ, Україна; *Шоробура І. М.*, доктор педагогічних наук, професор, ректор Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії, заслужений діяч науки і техніки України, м. Хмельницький, Україна.

Заступники головних редакторів: *Галус О. М.*, доктор педагогічних наук, професор, проректор Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії, м. Хмельницький, Україна, *Кравченко С. М.*, кандидат історичних наук, заступник директора з наукової роботи Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського, м. Київ, Україна.

ЧЛЕНИ РЕДАКЦІЙНОЇ КОЛЕГІЇ:

Велскоп Войцех	доктор соціологічних наук, проректор з організації навчання та якості освіти Вищої школи бізнесу і наук про здоров'я в Лодзі, м. Лодзь, Республіка Польща;
Воскобойнікова-Гузєва О. В.	доктор наук із соціальних комунікацій, завідувач кафедри бібліотекознавства та інформології Київського університету імені Бориса Грінченка, м. Київ, Україна;
Добко Т. В.	доктор наук із соціальних комунікацій, старший науковий співробітник, завідувач відділу науково-бібліографічної інформації Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, м. Київ, Україна;
Зданевич Л. В.	доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри дошкільної педагогіки, психології та фахових методик Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії, м. Хмельницький, Україна;
Коляда Н. М.	доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини, м. Умань, Україна;
Лобода С. М.	доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри комп'ютерних мультимедійних технологій Інституту комп'ютерних інформаційних технологій Національного авіаційного університету, м. Київ, Україна;
Пехота О. М.	доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри менеджменту освіти та педагогіки вищої школи Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії, м. Хмельницький, Україна;
Поліщук О. С.	доктор філософських наук, доцент, декан факультету мистецтв Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії, м. Хмельницький, Україна;
Романишина Л. М.	доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри педагогіки Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії, м. Хмельницький, Україна;
Руснак І. С.	доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри іноземних мов Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії, м. Хмельницький, Україна;
Сухомлинська О. В.	доктор педагогічних наук, професор, дійсний член Національної академії педагогічних наук України, головний науковий співробітник відділу історії освіти Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського, м. Київ, Україна;

Ящук І. П.	<i>доктор педагогічних наук, професор, декан початкової освіти та філології Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії, м. Хмельницький, Україна;</i>
Вучина Зорич	<i>кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри педагогіки філософського факультету у м. Никшич університету Чорногорії, м. Подгориця, Чорногорія.</i>
Кришук Б. С.	<i>кандидат педагогічних наук, доцент, начальник наукового відділу Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії, (відповідальний секретар) м. Хмельницький, Україна;</i>
Лапаєнко С. В.	<i>кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник, вчений секретар Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського (відповідальний секретар), м. Київ, Україна;</i>
Селецький А. В.	<i>кандидат історичних наук, старший науковий співробітник, завідувач відділу наукової реферативної та аналітичної інформації у сфері освіти Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського, м. Київ, Україна;</i>
Симоненко Т. В.	<i>кандидат наук із соціальних комунікацій, науковий співробітник відділу бібліометрії та наукометрії Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, м. Київ, Україна;</i>
Страйгородська Л. І.	<i>кандидат історичних наук, заступник директора з науково-інформаційної та бібліотечної роботи Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського м. Київ, Україна;</i>
Тарнавська С. В.	<i>кандидат історичних наук, завідувач відділу історії освіти Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського, м. Київ, Україна;</i>
Вараксіна Н. В.	<i>завідувач відділу науково-технічного забезпечення та впровадження комп'ютерних технологій Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського (технічний редактор), м. Київ, Україна;</i>
Самчук Л. І.	<i>завідувач відділу наукової інформаційно-бібліографічної діяльності Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського (бібліографічний редактор), м. Київ, Україна;</i>
Редько-Шпак Л. В.	<i>провідний редактор відділу наукової реферативної та аналітичної інформації у сфері освіти Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського (літературний редактор), м. Київ, Україна;</i>

Науково-педагогічні студії: науковий журнал / гол. ред.: Л. Д. Березівська, І. М. Шоробура. – Київ: ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського НАПН України, 2018. – Вип. 2. – 159 с.

За достовірність фактів, назв, дат, посилань на літературні джерела тощо відповідальність несуть автори. Редколегія не завжди поділяє їхні погляди.

*Рекомендовано до друку рішенням вченої ради
Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського НАПН України
(протокол № 11 від 29 листопада 2018 року)*

© Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського НАПН України, 2018

© Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія, 2018

Founders:

***V. O. Sukhomlynskyi State Scientific and Pedagogical Library of Ukraine NAPS of Ukraine
Khmelnyskyi Humanitarian-Pedagogical Academy***

Research and Educational Studies : Scientific Journal / Chief Editor L. D. Berezivska. Kyiv, 2018, Issue 2, 159 p.

The academic Research and Educational Studies journal contains the articles on education/pedagogy, library science, bibliography etc.

EDITORIAL BOARD:

Chief Editors: **Berezivska L. D.**, *Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Corresponding Member of the NAES of Ukraine, Director of V. O. Sukhomlynskyi State Scientific and Pedagogical Library of Ukraine, Honoured Science and Technology Worker of Ukraine*, **Shorobura I. M.**, *Doctor of pedagogical sciences, professor, rector of Khmelnytskyi Humanitarian-Pedagogical Academy, honoured master of sciences and engineering of Ukraine.*

Deputy Chief Editors: **Halus O. M.** *Doctor of pedagogical sciences, professor, pro-rector for research of Khmelnytskyi Humanitarian-Pedagogical Academy*, **Kravchenko S. M.**, *PhD, Deputy Director for Scientific Work at V. O. Sukhomlynskyi State Scientific and Pedagogical Library of Ukraine.*

EDITORIAL BOARD MEMBERS:

Dobco T. V.	<i>doctor of social communications, senior Research Fellow, head of the Department of scientific and bibliographic information Vernadsky National Library of Ukraine;</i>
Kolyada N. M.	<i>doctor of pedagogical sciences, professor, head of Social Education and Social Work Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University;</i>
Loboda S. M.	<i>doctor of pedagogical sciences, professor, head of Department of Computer Multimedia Technology Institute of Computer Information Technologies of the National Aviation University;</i>
Pehota O. M.	<i>doctor of pedagogical sciences, professor, head of management education and pedagogics of Khmelnytskyi Humanitarian-Pedagogical Academy;</i>
Polishchuk O. S.	<i>doctor of philosophy, professor, associate dean of the faculty of arts of Khmelnytskyi Humanitarian-Pedagogical Academy;</i>
Romanishina L. M.	<i>doctor of pedagogical sciences, professor, head of education of Khmelnytskyi Humanitarian-Pedagogical Academy;</i>
Rusnak I. S.	<i>doctor of pedagogical sciences, professor, head of foreign languages of Khmelnytskyi Humanitarian-Pedagogical Academy;</i>
Sukhomlynska O. V.	<i>doctor of pedagogical sciences, professor, chief researcher of the sector on study of V. O. Sukhomlynskyi's activity at the history of education Department at V. O. Sukhomlynskyi State Scientific and Pedagogical Library of Ukraine;</i>
Voscoboynikova-Gyzeva O. V.	<i>doctor of social communications, head of Department of Library Studies and Informology Borys Grinchenko Kyiv University;</i>
Welskop Wojciech	<i>doctor of Social Sciences, Academy of Business and Health Sciences in Lodz (Poland);</i>
Yashchuk I. P.	<i>doctor of pedagogical sciences, professor, dean of elementary education and philology of Khmelnytskyi Humanitarian-Pedagogical Academy;</i>
Zdanevych L.V.	<i>doctor of pedagogical sciences, professor, head of department of pre-school pedagogy, psychology and professional techniques of Khmelnytskyi Humanitarian-Pedagogical Academy;</i>
Kryshchuk B. S.	<i>PhD, assistant professor, chief of the research department of Khmelnytskyi Humanitarian-Pedagogical Academy (responsible secretary);</i>

Lapaenko S. V.	<i>PhD, senior Research Fellow, scientific secretary at V. O. Sukhomlynskyi State Scientific and Pedagogical Library of Ukraine (responsible secretary);</i>
Seletskyi A.V.	<i>PhD, senior Research Fellow, head of the Department of scientific abstracts and analytical information in education at V. O. Sukhomlynskyi State Scientific and Pedagogical Library of Ukraine;</i>
Straygorodska L. I.	<i>PhD, deputy director of scientific information and librarywork at V. O. Sukhomlynskyi State Scientific and Pedagogical Library of Ukraine;</i>
Symonenko T. V.	<i>PhD, fellow bibliometric and scientometrics Vernadsky National Library of Ukraine;</i>
Tarnavska S. V.	<i>PhD, head of the Department of history education at V. O. Sukhomlynskyi State Scientific and Pedagogical Library of Ukraine;</i>
Vučina Zorić	<i>Ph.D., Associate Professor, Head of the Department of Pedagogy at the Faculty of Philosophy in Nikšić, University of Montenegro in Podgorica (Montenegro).</i>
Redko-Shpak L. V.	<i>lead editor scientific abstract and analytical information on education V. O. Sukhomlynskyi State Scientific and Pedagogical Library of Ukraine (literary editor);</i>
Samchuk L. I.	<i>head of the Department of Scientific and bibliographic information at V. O. Sukhomlynskyi State Scientific and Pedagogical Library of Ukraine (bibliographical editor);</i>
Varaksina N. V.	<i>head of the Department of scientific and technical support and implementation of computer technology at V. O. Sukhomlynskyi State Scientific and Pedagogical Library of Ukraine (technical editor);</i>

Research and Educational Studies : Scientific Journal / Chief Editors L. D. Berezivska, I. M. Shorobura. Kyiv, 2018, Issue 2, 159 p.

The journal is recommended for publication according to the decision of the Scientific Council of V. O. Sukhomlynskyi State Scientific and Pedagogical Library of Ukraine NAPS of Ukraine (minutes No 11 dated 29 November 2018)

ЗМІСТ

Зміст	7
ІСТОРИКО-ПЕДАГОГІЧНІ СТУДІЇ	
ZHIZHKO E. A., MURILLO GALLEGOS V. C. Education of the least protected strata of society in New Spain: the main features	8
ЗАЙЧЕНКО І. В. Віктор Миколайович Костарчук (1918–2001) (до 100-річчя від дня народження)	14
ДЕМИДА Є. Ф. Джерельна база дослідження життя й творчої спадщини М. М. Ланге (1858–1921) – сегмент електронного ресурсу «Видатні педагоги України та світу» Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського	25
КУЗЬМЕНКО Г. В., МАТВІЙЧУК О. Є. Літературна творчість Бориса Грінченка у пензлі відомих художників	35
МАКСИМЕНКО Н. Б. Формування соціокультурної компетентності молодших школярів на уроках української мови	54
НІКОЛАЄНКО Я. М. Становлення й розвиток Центральної освітянської бібліотеки в структурі Міністерства освіти УРСР (1922–1999)	60
САЛИГА Н. М. Іван Франко – знавець дитячої душі	66
НАУКОВО-ІНФОРМАЦІЙНИЙ СУПРОВІД ОСВІТЯНСЬКОЇ ГАЛУЗІ	
BEREZIVSKA L. D., SUKHOMLYNSKA O. V., KRAVCHENKO S. M., LOBANOVSKA I. G., KHEMCHIAN I. I. Providing library and information support for education	71
ВАРАКСІНА Н. В. Огляд деяких мережевих сервісів компанії Google	74
ГЛАЗУНОВА С. М. Досвід роботи Лондонської бібліотеки: виклики сучасності та стратегія розвитку	85
ГОРАК В. В. Міжнародні системи ідентифікації вчених як показник іміджу науковця	93
ГРУДІНІНА Н. Д. Бібліографічна база даних як джерело наукометричних досліджень	99
СИМОНЕНКО Т. В. Бібліометричний моніторинг педагогічної науки України	107
БІБЛІОГРАФІЯ ТА ДЖЕРЕЛА	
БОНДАРЧУК О. Б. Галузеві періодичні видання 1917–1945 рр. у фонді Державної науково-педагогічної бібліотеки України ім. В. О. Сухомлинського як джерело сучасних історіографічних досліджень	113
КОВАЛЕНКО С. Д. Науково-бібліографічна діяльність Національної наукової сільськогосподарської бібліотеки Національної академії аграрних наук України: здобутки та перспективи	119
ТАТАРЧУК Л. М. Діяльність Національної наукової сільськогосподарської бібліотеки Національної академії аграрних наук України в напрямі створення галузевої сільськогосподарської бібліографії	127
РЕЦЕНЗІЇ. ІНФОРМАЦІЯ	
ВОСКОБОЙНИКОВА-ГУЗЄВА О. В. Рецензія на видання «Василь Олександрович Сухомлинський: до 100-річчя від дня народження : біобібліографічний покажчик»	135
БЕРЕЗІВСЬКА Л. Д. Рецензія на книгу «В. А. Вергунов. Національна наукова сільськогосподарська бібліотека НААН: історія та сучасність (до 100-річчя від дня створення). Київ, 2017»	137
ТАРНАВСЬКА С. В. Ідеї Василя Сухомлинського в практиці сучасного дошкілля: про науково-практичний семінар, Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського, 30 березня 2018 р.	140
ЛАПАЄНКО С. В., ДЕРЕВ'ЯНКО Т. М. Вшанування пам'яті видатного українського педагога Василя Сухомлинського: до 100-річчя від дня народження	143
ТАРНАВСЬКА С. В. Трансформаційні процеси в освітньому просторі України (1991–2017): джерела та історіографія: про Всеукраїнський науково-практичний семінар, Державна науково-педагогічна бібліотека України імені України ім. В. О. Сухомлинського, 16 травня 2018 р.	146
Тарнавська С. В. Наукова молодь України в умовах міжнародних інтеграційних процесів: про круглий стіл молодих вчених, Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського, 18 травня 2018 р.	149
БЕРЕЗІВСЬКА Л. Д., СТРАЙГОРОДСЬКА Л. І. Всеукраїнський день бібліотек – 2018: заходи Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського	152
Науково-практичні та соціокультурні заходи Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського на 2019 рік	155
Відомості про авторів	158

EDUCATION OF THE LEAST PROTECTED STRATA OF SOCIETY IN NEW SPAIN: THE MAIN FEATURES

The article presents the results of historical-pedagogical research, which purpose was to identify the main features of education of the least protected sections of society in New Spain. The authors' analysis of the original scientific-historical sources and scientific works of contemporary Latin-American researchers makes it possible to draw the following conclusions. The education of the most marginalized population in New Spain was in line with the interests of the Spanish Crown and the Catholic Church. It was a state affair under the direct control of the Spanish monarchs, who in their own hands signed a large number of orders for the study of the Law of God and the Castilian language of the indigenous population of the colonies and the opening of appropriate educational institutions for this. Thus, already in the XVI century were initiated the first schools for the Indians, where catechism training by Catholic friars first in the languages of the local ethnic groups and later in Spanish only was conducted. Based on the study, the authors found that the Sanitization of numerous ethnic groups of New Spain led to the loss of their identity and language. Generally, the education of the most vulnerable in New Spain took place in two main directions: it served as a radical modification of material life (through the introduction of new technologies), as well as the transformation of spiritual existence (through a new religion).

Key words: *education in New Spain; formation of the least protected of society; main attributes of education; educational activities of Catholic missionaries in the new world.*

In order to better study the subject of research it is appropriate to observe its behavior over a certain period, to register the laws and follow the stages of its development, to consider some aspects of its historical existence. Thus, for understanding of the current educational problems of any country, it is expedient to analyze the development of its educational system in the historical plane, to identify the socio-economic, political and cultural contexts, in which the subjects of education acted at a certain historical stage, to reveal moral and ethical values and the concepts that they operated, to indicate the educational ideals of this historical epoch, the content, forms, principles of the learning's organization. Consequently, the retrospective analysis of the education of the most vulnerable strata of society in New Spain is an important element in assessing the current state of this educational branch in many Latin American countries.

It is important to note that education problems in the Latin American colonial period devoted their works such scholars as Álvarez, Bazant, Bolaños, Bracamonte, Cardiel-Reyes, Díaz-Covarrubias, Escalante-Gonzalbo, Gonzalbo, Greaves, Hernández, Hernández-Camargo, Labastida, Lecoin, Loyo, Mejía-Zúñiga, Meneses-Morales, Novo, Ornelas, Palacios, Ríos-Zúñiga, Sánchez-Flores, Solana, Staples, Tanck-de-Estrada, Tena, Torres-Septién, Vázquez, Zebadúa among others.

It should be recalled that the impressive Spanish colony, called New Spain, lasted for 300 years (from 1521, the year of the Aztec Empire's fall and the beginning of Spanish rule, until the 1920's, when the newly Spaniard provinces began to gain independence and to build new democratic states). It comprised modern territories of Mexico, the southwestern states of the USA (as well as Florida), Guatemala, Belize, Nicaragua, El Salvador, Costa

Rica, Cuba. In addition, to it was subordinated the Philippines and other islands in the Pacific Ocean and the Caribbean Sea. The capital city was Mexico City. A vice-king, who was directly subordinated to the monarch of Spain, ruled the colony. Under the vice-kings, there was an advisory body - an audience holding both administrative and judicial powers. The jurisdiction of the Mexican audience has spread to the southern part of the country, and the jurisdiction of the Guadalajara audience was to the north [2].

Despite the active interaction of local and European traditions, in the cultural sense, the society of New Spain represented a rather variegated picture: the population of the colony were numerous local ethnic groups, Europeans, Asians, Africans. The most vulnerable social stratum were the Indians. The colonial economy was based on their exploitation. Representatives of the conquered peoples were forced to work on the lands and mines picked up from them. The Spaniards introduced in traditional Indian agriculture new agrarian technologies and new crops including citrus, wheat, sugar cane and olives, trained Indians livestock, began systematic development of the earth's interior and created new mining centers such as Guanajuato, Zacatecas, Pachuca, Tasco and others [1].

The most important instrument of political and cultural influence on the Indians was the Roman Catholic Church. Its pioneer-missionaries actually expanded the scope of Spanish influence. They studied the languages of the local ethnic groups, transposed the Law of God and taught the Indians for the catechism, as well as the Spanish and Latin languages. Catholic monks were the first Europeans to teach indigenous people the latest agricultural, mining, construction technologies. So, including in view of this fact, we can speak of the availability of non-formal education of the least protected strata of society beginning from the very first years of the Spanish conquest, which we can describe as horizontal and mutually enriching: both conquerors (teachers) and conquered (students) were trained; it was undoubtedly an active acquisition of knowledge, skills and abilities.

With regard to formal education, since the beginning of colonization in New Spain, a system of education under the jurisdiction of the Spanish monarchy was in place and in line with the interests of the Catholic Church, and its main aim was to attract the local population to the Christian religion. For this purpose, in the 16th and 17th centuries Catholic Orders of the Franciscans, Dominicans, and Augustin appointed monks, who were to live in Indian villages and teach the children and adults the Law of God.

The study of documents in the original language showed that the «important» thing about Christianizing the Indians and inculcating them “good habits” were the conditions justifying the concession of the so-called western territories of the Spanish monarchy, that is, Spain had the right to own new territories, because its kings considered it their duty enlighten local «sinners» [4].

However, many Catholic monks referred to the cause of evangelism with great responsibility and were sympathetic to the respect and love of their “disciples”. In this sense, it is interesting to refer to the historical-pedagogical works of Mexican scholars (Gonsalbo, Sanchez-Flores, Staples, Tank-de-Estrada, etc.), who analyze the organization of boarding schools for the Indians: Franciscans in Tlatelolco, Jesuit in Pátzcuaro, Tepetzotlán, College of St. Gregorio in Mexico; as well as so-called training centers, started

by the monk Pedro de Gante, and the Schools of Arts and Crafts of St. José of Naturals, which taught, in addition to religious subjects, Spanish and Latin languages, painting, making things of everyday use, embroidery, sewing of clothes and shoes, as well as workshops for masons, blacksmiths, carpenters, tailors. These educational institutions used innovative teaching methods for that time with the use of theater, music, dance, drawing, etc. [4; 9].

The original documents of this era show that « [...] Don Vasco de Quiroga, the first bishop of Michoacán, offered in 1531 to the Indian Council a plan for the social organization of the Indians, in which he advised to initiate the creation of 200 collective dwellings, the existence of which would be based on Christian mercy, collective labor and common life, and in which different craft would be taught» [7, p. 188].

Our pedagogical research has shown that the first attempt to introduce the education of marginal groups of the population of New Spain can be called the decision of the Third Mexican Council (III Concilio Mexicano, 1585) on the mandatory study and use of the Indian language monks for the evangelization of the local population, as well as royal orders about *encomienda*- the duty of those who enjoy the right to land and the collection of taxes from the Indians living on it, to provide at their expense to the local population the opportunity to study. They were published in the 16th century by the kings of Spain, Fernando Catholic and Carlos I, but these decrees were ignored and not fulfilled [6, p. 15-23].

The study found that the first attempt to streamline formal primary education made in 1600 vice-king Gaspar de Zuñiga-y-Acevedo, who suggested the «Regulations for Teachers of Highly- Honorable Arts to Teach Reading, Writing and Counting», but population not properly perceived it [8, p. 13-14].

In the 17th century, Spanish kings issued several orders¹ for the initiation of elementary formal education of Indians in New Spain, who required the study of the Spanish language and catechism, as well as the prohibition of using any languages other than the Castilian in the Spanish colony². Orders demanded that the local population learn to read and write in Spanish, which should have started schools that would operate on public funds, and teachers would receive a salary from the funds of Indian collective farms. It is important to note that these orders for the first time mentioned elementary schools for girls³ [10].

¹These are the following royal orders: Royal cédulas of 1603 (2), 1605, 1618 (2), 1621, 1622, 1629, 1634 (2), 1636, 1637. In the *Compilation of the laws of the kingdoms of the Indies*, 1681, these cédulas were grouped into Book I, titles 13, 15 and 22 and in Book VI, title 1 In the reopening of the de los de los reinos de la india, 1681, se agruparon estas cédulas en el libro I, títulos 13, 15 y 22 y el libro VI, título 1 (Muro Orejón, A. (1956). *Cedulario americano del siglo XVIII*, Sevilla, Escuela de Estudios Hispano-Americanos, pp. 319-322) [5].

² Despite the fact that the Indian languages were forbidden, the teachers-monks freely owned both languages (Although in the royal decree of 1770 the official goal for America and the Philippines was that “once and for all, the different languages of the same domains are extinguished, and only Spanish is spoken”. Later, in 1778 and 1782, they ceased to insist on this mandate and emphasized the first letters by promoting, but not obligating, the Castilianization. As a result, teachers were often bilingual (Tanck De Estrada, 2000) [10].

³The most important were two royal orders: the one of February 16, 1688 and other of April 6, 1691 (Muro Orejón, A. (1956). *Cedulario americano del siglo XVIII*, Sevilla, Escuela de Estudios Hispano-Americanos, pp. 319-322) [5].

In the end, the royal orders brought fruitful results. Thus, in 1754 primary schools for children and adults were opened in 281 Indian villages located in the Archdiocese of Mexico City. The parents of students funded most of them, and some were receiving money from public funds or from a parish priest. And in 1808, in Mexico City, there were already 467 elementary schools, one in each Indian village, accounting for 37% of the total (1245) of Indian settlements; in Michoacán County – 94 schools (37% of the total (254) of Indian settlements); in the Guanajuato district – 19 (50%). In total, in New Spain, 1,015 Indian settlements had elementary schools (26%).

Our study showed that funding for these schools was carried out by a majority of public funds (44%), in some cases by the money of parents of students (24%), and only 3% of educational institutions provided the Catholic Church. The teachers' salaries were paid by the public funds of each Indian village. Another important fact for the development of the education of the least protected sections of society in New Spain is that in the late 18th - early 19th century Schools for Indian girls, so-called *migas*, were opened in the districts of Mexico City, Veracruz, Puebla, Durango, as well as women's boarding schools in the cities of Mexico City, Guadalajara, and Toluca [10].

We should also note that during the period of the existence of the newcomer's seat of the New Spain development not only elementary, but also secondary and higher education of the most vulnerable strata of the population. Thus, in 1533, in Mexico City, was launched the first in America Higher education institution for indigenous people: College of the Holy Cross Tlatelolco. During this period, the college of St. Joseph of Belén (Colegio de San José de Belén de Naturales, 1539) was also opened. As well as Royal College of St. Nicholas in the city of Patzcuaro (Real Colegio de San Nicolás Obispo, Pátzcuaro, 1540); college of higher education of the people of Tiripitio (Colegio de Estudios Mayores de Tiripetío, 1540); Royal and Pontifical University of New Spain (Real y Pontificia Universidad de México, 1551); Royal and Ancient College of St. Idefonso (Real y Antiguo Colegio de San Idelfonso, 1588); boarding schools for the Indians in Parrás, Coahuila (1622) and San Luis de la Paz (1640); College of the Divine Mercy (Colegio Nuestra Señora De La Misericordia, 1658); St. Javier College in Puebla (1751); Royal and Pope University of Merida, Yucatan (1767); University of Guadalajara (1792). In these educational institutions, students studied philosophy, Latin grammar, law and medicine [3].

Thus, our analysis of the original scientific and historical sources suggests that the education of local ethnic groups in New Spain was considered by the Spanish conquerors a public affair and corresponded, first of all, to the interests of the Spanish crown, with the aim of attracting as many subjects as possible to the culture of the metropolis. Since the first years of the Conquest (16th century), higher education institutions of the medieval European type have been launched and primary schools have been opened for the least protected sections of the society. These educational institutions were held at the expense of the public funds of Indian collective farms and the money of the Catholic Church. Since the 17th century they were partially financed by state educational institutions.

While in the 16th century the training was conducted mainly by Catholic monks (and sometimes by Indian leaders) in the languages of local ethnic groups and concentrated exclusively on the catechism, from the middle of the 18th century this changed. It was issued royal decree that in all Indian kingdoms the population should study the Law of God

and the Castilian language and speak only it, all other languages were forbidden. Thus, in 1767, Catholic friars were strictly forbidden to use any other languages than Spanish and were not allowed to teach the Law of God in the languages of the Indian peoples. Obviously, these orders provoked dissatisfaction not only with the indigenous population, but also with many Spanish missionaries. However, the monks held classes in both languages, in addition, they taught the Indians to read and write in the language of the conquistadors.

It is important to note that this so-called “Cultural Conquest”, or the Castilianization of the numerous ethnic groups of New Spain, has led to the fact that many of them have almost lost their identity and language over the past two centuries. The “Cultural Conquest” and the Castilianization suppressed the traditional forms of education of the Indian people and replaced them with new, Catholic-based religions, moral and ethical values, and the outlook of the European Middle Ages, on new educational technologies.

On the other hand, we should emphasize the importance of the missionary activity of Catholic priests. They teach the Indian population not only Christian dogmas, traditions, customs, Spanish and Latin languages, but also the skill of making new fabrics, furniture, food, etc., designing houses for the European technology of the time, the use of irrigation systems, the cultivation of plants and livestock still unknown in America. In turn, the first missionaries studied the languages and culture of ethnic groups, many of them trapped in the spirit of ancient Indian civilizations, and opposed the violent Castilianization, trying to «protect the pure souls of the Indians» from the influence of the bad habits of the «old world». Later, the Creoles, who fought for the independence of many Latin American countries in the nineteenth century, found inspiration for their struggle in the images of these Spanish missionaries.

Consequently, based on our analysis, we can argue that the education of the representatives of the most vulnerable population in New Spain was the most complete compared to other historical periods, since it took place in two main directions: it served a radical modification of material life (through the introduction of new technologies), as well as the transformation of spiritual existence (through a new religion), although some of the methods that it was implemented and its consequences for the disappearance of many original cultures of the American continent are the subject of radical criticism.

It is also important to note that the process of eliminating illiteracy didn't become a priority at this stage, all training was conducted orally. The writers of the ancient Aztec Empire (*tlakuilos*) studied the Latin alphabet, but used it to express thoughts in their own language (*nahuatl*) while writing texts.

There is no doubt that in the process of education of margins in New Spain the greatest attention was paid to religious education. The Indians had to study the dogmas of the new religion, for which the conquistadors used all possible measures and tools. It is important to note that from the very beginning of the process of Christianization of the Indians there were two opposing points of view on this problem: the official and opposition (missionary). The latter became the basis for the development of ideas of enlightenment

(with their appearance in the 18th century) and radical changes in the education of the least protected sections of society in the Latin American region.

References

1. Жижко О. Історико-педагогічний аналіз розвитку неперервної професійної освіти маргінальних груп населення Мексики: доіспанський та колоніальний періоди / Олена Жижко // Педагогіка і психологія проф. освіти. – 2011. – № 5. – С. 207–213.
2. Омельченко О. Реформы в государственном и правовом строе Османской империи в период танзимата [Электронный ресурс] / О. Омельченко // Всеобщая история государства и права : в 2 т. / О. Омельченко. – 3-е изд., испр. – Текст. дан. – Москва, 2000. – Т. 1. – С. 150–156. – Режим доступа: https://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Pravo/omel/19.php (дата обращения: 22.11.2018). – Загл. с экрана.
3. Bracamonte P. Historia de los pueblos indígenas de México : La memoria enclaustrada. Historia indígena de Yucatán, 1750–1915 / P. Bracamonte. – México : Centro de Investigaciones y Estudios Superiores en Antropología Social/Instituto Nacional Indigenista, 1994. – 253 p.
4. Gonzalbo P. Historia de la educación en la época colonial. El mundo indígena / P. Gonzalbo. – México : El Colegio de México, 1990. – 274 p.
5. Muro Orejón A. Cedulaario americano del siglo XVIII / A. Muro Orejón. – Sevilla : Escuela de Estudios Hispano-Americanos, 1956. – 424 p.
6. Ornelas C. El sistema educativo mexicano. La transición de fin de siglo / C. Ornelas. - México : Fondo de Cultura Económica, 1995. – 350 p.
7. Sánchez Flores R. Historia de la Tecnología y la Invención en México / R. Sánchez Flores. – México : Fomento Cultural Banamex, 1980. – 643 p.
8. Solana F. Historia de la Educación Pública en México / F. Solana, R. Cardiel, R. Bolaños. – México : SEP/Fondo de Cultura Económica, 1981. – 646 p.
9. Staples A. Panorama educativo al comienzo de la vida independiente / A. Staples // Historia de la educación en México. – Mexico, 1985. – P. 9–24.
10. Tanck de Estrada D. Pueblos de indios y educación en México colonial, 1750–1821 (1ª reimp.) / D. Tanck de Estrada. – México : Colmex-CEH, 2010. – 669 p.

Надійшла до редакції 22.11.2018 року

**ВІКТОР МИКОЛАЙОВИЧ КОСТАРЧУК (1918–2001)
(ДО 100-РІЧЧЯ ВІД ДНЯ НАРОДЖЕННЯ)**

У статті розкривається внесок В. М. Костарчука (1918–2001), ректора (1955–1982) Чернігівського державного педагогічного інституту імені Т. Г. Шевченка у становлення й розвиток цього навчального закладу, а також у розвиток математичної, зокрема алгебраїчної освіти, для студентів фізико-математичних факультетів вищих педагогічних навчальних закладів України 60-х рр. XX–початку XXI ст. Подано відомості про підручники з алгебри, з орієнтацією на модернізацію алгебраїчної освіти студентів фізико-математичних факультетів педагогічних інститутів, та підвищення алгебраїчної освіти вчителів середньої школи.

Ключові слова: В. М. Костарчук, Чернігівський державний педагогічний інститут, вища освіта, алгебраїчна освіта, внесок.

Учитель майбутнього «буде кришталеву чесним у великому й малому. Висока ідейність, безмежна відданість народові й партії, духовна краса, глибокі й різнобічні знання – ось його відмітні риси». Так у 1961 р. на сторінках «Учительской газеты» писав Віктор Миколайович Костарчук – тогочасний ректор Чернігівського державного педагогічного інституту імені Т. Г. Шевченка, делегат XXII з'їзду КПРС [3].

«Педагогічний інститут – це розсадник високої культури. Його вихованці мають бути справжніми духовними наставниками молоді, прикладом для всіх і у всьому» [Там само].

«Педагогічні інститути найближчого майбутнього мною уявляються як центри педагогічної думки в області, в краї, в республіці. Інститут проводить науково-дослідну, експериментальну роботу разом з учителями, впливає на навчальний процес у школах, стежить за зростанням учителів, допомагає їм у всіх важких і складних питаннях» [Там само].

«Зараз важко навіть приблизно уявити собі ті зміни, які мають відбутися в роботі педагогічних інститутів. А зміни потрібні радикальні, я б сказав революційні. Старими методами не підготуєш и не виховаєш нового вчителя. Не кожна людина може ним бути. Необхідний найретельніший відбір у педагогічні навчальні заклади, перевірка всіх якостей людини, усіх її задатків, усіх її нахилів і здібностей. Навчання й виховання нового вчителя потребують рішучої відмови від усього, що обмежує його самостійність. Максимум можливостей для активної роботи студента, для розвитку його наукових інтересів! Пасивні лекції, школярські семінари, дрібна опіка, виступи за шпаргалками – усе це має відійти в минуле» [Там само].

Дещо з біографії. Віктор Миколайович Костарчук (1918–2001), кандидат фізико-математичних наук (1954), професор, ректор Чернігівського державного педагогічного інституту імені Т. Г. Шевченка (11 січня 1955 р. – 12 січня 1982 р.), соросівський професор (1996), автор понад 70 наукових праць найпомітнішими з яких є «Курс вищої алгебри» (К., 1960, 1964, 1969 (співавт. Б. Хацет)); «Алгебра і теорія

чисел» – Ч. 1. (1977), Ч. 2. (1980) (співавт. С. Завало, Б. Хацет); «Математика» (К., 1980, співавт. В. Боровик, Л. Вивальнюк, Ю. Костарчук, З. Шефтель); «Про можливе і неможливе в геометрії циркуля і лінійки» (К., 1962, співавт. Б. Хацет), вніс вагомий внесок у становлення й розвиток Чернігівського державного педагогічного інституту імені Т.Г. Шевченка, а також розвиток вищої, зокрема, математичної освіти в Україні й тогочасному СРСР.

Народився 22 серпня 1918 р. в м. Костянтинівка Донецької (тоді Сталінської) області. Батько – Микола Миколайович – понад 40 років викладав у школі математику. Мати – Ганна Яківна – з родини службовців, домогосподарка.

У 1936 р. Віктор закінчив середню школу в Костянтинівці і вступив на фізико-математичний факультет Харківського державного університету. Закінчення університету і складання державних іспитів співпали з початком війни. Тож 9 липня 1941 р. був мобілізований до лав Радянської Армії і направлений до Вищої Військової школи протиповітряної оборони при Військовій академії імені М.В. Фрунзе в Москві.

З травня 1942 р. лейтенант В. М. Костарчук вже на фронті як командир вогневого взводу зенітно-артилерійського полку. Через півроку він призначається командиром батареї цього ж полку, а з липня 1943 р. стає командиром батареї зенітно-артилерійської дивізії особливої Московської армії.

У січні 1945 р. Віктора Миколайовича призначають заступником командира окремого зенітного дивізіону. З цієї посади він уже у званні старшого лейтенанта і демобілізувався у грудні 1945 р.

Півроку працював завідувачем військового відділу Костянтинівського міськкому КП(б)У, а з серпня 1946р. по серпень 1948 р. – начальником планового відділу Костянтинівського металургійного заводу.

З вересня 1948 р. В. М. Костарчук – асистент, а через рік і до січня 1955 р. – декан фізико-математичного факультету і старший викладач Житомирського педагогічного інституту.

У лютому 1954 року захистив кандидатську дисертацію «Дослідження деяких ітераційних процесів». У 1955 р. рішенням ВАК МВССО СРСР В. М. Костарчуку присвоєно вчене звання доцента.

У 1954 році за рішенням Колегії Міністерства УРСР Чернігівський учительський інститут був реорганізований у педагогічний з двома факультетами: фізико-математичний і мовно-літературний, а його директором 11 січня 1955 р. призначено В. М. Костарчука. На цій посаді Віктор Миколайович пропрацював до 12 січня 1982 р., а після цього – професором кафедри математичного аналізу ЧДПУ імені Т.Г. Шевченка до липня 2001 р.

Житомирський період діяльності (1948 – 1955 рр.). Як відзначав колега, а в подальшому друг і товариш Віктора Миколайовича, завідувач кафедри математики Житомирського педінституту Борис Іванович Хацет, у 1948 р. Житомир і довоєнні корпуси педагогічного інституту були в руїнах. Потрібно було відроджувати фізико-математичний факультет, якого не існувало в складі інституту з 1932-го року. Кошти,

які виділялися інституту були вкрай обмежені, кваліфікованих працівників не вистачало (навіть найскромнішим житлом інститут забезпечити не міг) [7, с. 15].

Проте набутий В. М. Костарчуком у фронтові роки життєвий досвід, уміння розумно, дбайливо й вимогливо керувати людьми вже з перших днів його роботи сприяли тому, що незабаром він став деканом фізико-математичного факультету та організатором колективних зусиль інституту. При всій завантаженості деканською багатодіяльністю, побутовою невлаштованістю (наприклад, він носив армійську шинель), турботі про свою молоду родину, маленького сина, щорічно на факультеті з'являлися нові математичні дисципліни, розгорталася «позакласна робота» зі студентами й у масштабах області [7, с. 15 – 16].

Викладацький діапазон Віктора Миколайовича розширювався, асистентська робота переросла в самостійне ведення курсів, зростала його лекторська і педагогічна зрілість, і керівництву інституту з усією ясністю відкрилася не тільки його базисна математична культура, а й те, що педагогічна, просвітницька діяльність є його захопленням і покликанням.

Чернігівський період діяльності (1955–2001 рр.). Перетворення Чернігівського вчительського інституту в педагогічний потребувало багато зусиль – фізичних, розумових, моральних, психологічно-емоційних та інших. Постало важливе завдання створити хоч би належну навчальну базу, дібрати кваліфіковані педагогічні кадри, налагодити навчальну, науково-методичну, організаційно-виховну роботу.

Невдовзі на кафедри прийшли молоді викладачі – випускники науково-дослідних інститутів, досвідчені викладачі, кандидати наук з інших ВНЗ, зокрема В. М. Глушков, О. С. Шева, М. С. Красіко, В. М. Воїнова.

У 1957 р. мовно-літературний факультет було закрито, а замість нього створено новий факультет підготовки вчителів початкових класів. Цей факультет було переведено з Київського педагогічного інституту ім. О.М. Горького [4].

Реорганізація факультетів і зміна спеціальностей створювали додаткові труднощі в організації роботи, розширенні матеріальної бази інституту, підвищенні наукової і педагогічної кваліфікації викладацьких кадрів, зростанні інституту в цілому. Так, наприклад, створення нового факультету підготовки вчителів початкових класів потребувало відповідного обладнання навчальних майстерень, кабінетів музики і малювання, природознавства, анатомії і фізіології, навчально-дослідної ділянки для занять з ботаніки тощо. Потрібні були викладачі ручної праці, малювання, каліграфії, природознавства і методики навчання цих предметів. Вже в короткі терміни було створено нові лабораторії: електрорадіотехніки, теплоти, кабінети малювання, музики і співів, методики початкового навчання. Міська рада виділила інституту земельну ділянку для навчально-дослідного господарства і занять з ботаніки [4].

Разом з цим власними силами збудовано інститутські майстерні для занять з технології матеріалів, придбано деякі металообробні верстати та інструменти.

Кафедри інституту доклали немало зусиль, щоб поповнити кабінети і лабораторії новим навчальним обладнанням і засобами наочності; у цій справі

викладачам допомагали студенти. Значну кількість наочних приладів кафедри передавали чернігівським і сільським школам області.

З кожним роком кафедри міцніли, викладачі інституту вдосконалювали науково-методичний рівень лекцій і практичних занять. Питання методичної роботи постійно були в центрі уваги вченої ради, кафедр, методичних нарад і конференцій. Широко практикувались взаємоперевірка роботи кафедр, взаємовідвідування лекцій і взаємоконтроль, що давало можливість систематично керувати навчальним процесом, своєчасно виявляти і усувати недоліки, підвищувати теоретичний і методичний рівень лекцій [4].

У 1957 р. до основного корпусу почали прибудовувати два навчальні корпуси. Будівництво здійснювалося за рахунок місцевого бюджету з будівельних матеріалів, виділених Чернігівським облвиконкомом.

Вже у 1959 р. був введений в експлуатацію перший навчальний корпус, прибудований до основного, а через рік – і другий. Поступово зміцнювалася матеріально-технічна база, відкривалися нові лабораторії, кабінети, було придбано нове обладнання й прилади, навчальна література, кількість якої збільшилась з 160 тисяч книжок у 1966 р. до 700 тисяч у 1981 р. Бібліотека налагоджує міжабонентні зв'язки з бібліотеками Києва, Львова, Москви, Санкт-Петербурга та ін. Особливо швидкими темпами почав зростати і розвиватися інститут у 1961 – 1965 рр. У цей час сталися значні зміни у науковому розвитку кафедр, доборі студентів, навчально-матеріальній базі та умовах праці.

У 1959–1962 рр. організовано нові кафедри, зокрема, вищої математики, математики і методики її викладання, фізики та загальнотехнічних дисциплін, педагогіки і методики початкового навчання. Завідувачем кафедри вищої математики обрано доцента Л. М. Вивальнюка, елементарної математики і методики математики – доцента П. М. Глушкова, фізики – доцента Г. Ю. Ілляшенка, загальнотехнічних дисциплін – І. П. Євдокименка, педагогіки і методики початкового навчання – доцента Т. Б. Коробову [4].

Якщо в 1960 р. на всіх факультетах денної форми навчалося 660 студентів і заочної – 958, то в 1965 р. на стаціонарі було вже 860 студентів і на заочному відділі – близько 3000 осіб.

У 1965/66 навчальному році в інституті на 12 кафедрах працювало 107 штатних викладачів, з них 27 з вченими званнями. Окремі викладачі працювали над докторськими дисертаціями, понад 10 осіб готували кандидатські дисертації, кілька викладачів були відряджені до цільової аспірантури і на стажування до різних науково-дослідних інститутів АН УРСР та університетів.

Протягом 1962–1963 рр. збудовано п'ятиповерховий студентський гуртожиток на 450 осіб і новий корпус майстерень. У цей час на березі Десни організовано студентський спортивно-оздоровчий табір, на навчально-дослідному господарстві закладено фруктовий сад, дендрарій, збудовано навчальне приміщення.

Пошавилась наукова робота студентів. Щороку проводилися наукові підсумкові конференції, тематичні наукові конференції, семінари. Деякі наукові праці студентів дістали високу оцінку на різноманітних конкурсах.

Кафедри інституту багато зробили в справі перебудови й подальшого вдосконалення методів викладання, організації самостійної роботи студентів, використання технічних засобів навчання, засобів наочності [4].

Найбільшим в інституті став фізико-математичний факультет, який готував учителів математики, фізики, електротехніки, загальнотехнічних дисциплін. На факультеті було 4 факультетські кафедри, понад 10 лабораторій, обладнаних сучасним устаткуванням, наукова лабораторія, в якій досліджувалися властивості напівпровідників, лабораторії підвищеного фізичного практикуму, навчальні майстерні, кабінети математики, фізики, креслення, обчислювальної техніки.

Викладачі фізики і математики працювали над створенням нових підручників для вищої і середньої шкіл, розробляли нові теоретичні питання в галузі вищої математики і ядерної фізики.

Найбільш здібні студенти працювали у наукових гуртках, готувалися до наукової роботи індивідуально під керівництвом досвідчених науковців. Окремі студенти-випускники направлялися до цільової аспірантури і на стажування до інститутів АН УРСР. Деякі випускники працювали асистентами і викладачами у вищих навчальних закладах.

Студенти всіх факультетів мали сприятливі умови для самостійної роботи. Достатня кількість кабінетів, лабораторій, наукової і навчальної літератури, наочних і навчальних посібників забезпечували належні умови для навчання.

Крім лекцій викладачів інституту, студенти мали можливість слухати лекції видатних учених України. Щороку інститут запрошував для читання окремих курсів вищої математики і фізики провідних учених київських ВНЗ, інститутів Академії наук УРСР.

Студенти фізико-математичного факультету проходили практику на обчислювальних машинах в Інституті кібернетики АН УРСР або в інших ВНЗ Києва (для них організовувалися екскурсії на заводи і фабрики, у лабораторії Інституту фізики АН УРСР), а також у досвічених учителів шкіл Чернігова й області, школах-інтернатах, групах і класах подовженого дня.

Студенти фізико-математичного факультету оволодівали також токарною і слюсарною справами, складали іспити на права кінодемонстраторів, водіїв автомобілів. На факультеті діяли гуртки: фото-, кіно-, радіотехнічний, фізичний, технічної творчості, методики математики й фізики.

Особливе значення в інституті відводилося виховній роботі серед студентської молоді. Кожний студент повинен був мати не лише міцні знання, уміння й навички, а передусім бути освіченою, висококультурною людиною. Щороку організовувалися традиційні поїздки на могилу Т.Г. Шевченка в Канів, проводилися зустрічі з поетами і письменниками, акторами і художниками, систематично організовувалися культпоходи в театр, кіно, екскурсії на заводи і фабрики, музеї міст Чернігова і Києва,

зустрічі з прославленими людьми – Героями Радянського Союзу, Героями соціалістичної праці, учасниками Другої світової війни, знатними людьми виробництва.

Гостями студентів неодноразово були письменники О. Гончар, О. Ющенко, С. Крижанівський, О. Підсуха, Л. Первомайський, А. Кацнельсон, артисти А. Солов'яненко, Б. Гончаров та ін. [4].

В “епоху В.М. Костарчука” в інституті було створено належні умови для культурного відпочинку, спортивної і оздоровчої роботи. Щоліта в мальовничому місці на березі Десни в оздоровчому студентському таборі відпочивали, загартовувалися, набиралися сил студенти. Робота студентів I і II курсів в студентському таборі закінчувалася зазвичай, підвищенням спортивного й фізичного рівня студентів та виконанням норм спортивних розрядів.

Широко розвинена була й студентська художня самодіяльність. Майже половина студентів інституту були активними учасниками художньої самодіяльності: хорового, танцювального, вокального, драматичного гуртків, гуртка народних інструментів, духового та естрадного оркестру [4]. Студентські художні колективи виступали не лише в інституті, на фабриках і заводах, у військових частинах міста, а й у багатьох районах і селах області, у Мозирському, Гомельському та Ніжинському педінститутах, брали участь в оглядах художньої самодіяльності міста Чернігова й області.

Взагалі, 60-ті рр. були і для В.М. Костарчука, і для колективу інституту багаті на визначні події. 28 березня 1961 р. інституту присвоєно ім'я Т.Г. Шевченка, у 1966 р. з нагоди 50-літнього ювілею колектив інституту відзначено Почесною Грамотою Президії Верховної Ради УРСР, окремих викладачів – урядовими нагородами, В.М. Костарчуку – незмінному тоді голові правління обласного товариства «Знання» – присвоєно почесне звання «Заслужений працівник культури УРСР».

У 70-ті рр. також було чимало здобутків: до основного триповерхового приміщення інституту добудовано новий чотириповерховий навчальний корпус і спортивний корпус; на березі р. Стрижень побудовано два дев'ятиповерхові студентські гуртожитки; значно зріс контингент студентів (на кінець 1979 р. – до 2018 р. студентів денної форми навчання і 1844 студентів заочної форми навчання), відкрито нові спеціальності, кафедри.

Таким чином, якщо на початок 1955 р. інститут мав два факультети: фізико-математичний і мовно-літературний, то в період ректорства В. М. Костарчука діяли математичний, фізичний, англійської мови, загальнотехнічних дисциплін та праці, підготовки вчителів початкових класів, історичний, факультет фізичного виховання. Створено нові кафедри: вищої математики, елементарної математики, геометрії і методики її викладання, фізики, загальнотехнічних дисциплін, педагогіки і методики початкового навчання, філософії і політекономії, іноземних мов, музики і співів, фізичного виховання, методики фізики і ТЗН, спорту і спортивних ігор, анатомії і фізіології людини, математичного аналізу, загальної історії, теорії і методики фізичного виховання, цивільної оборони, легкої атлетики, військової підготовки та ін.

У 1981 р. на 22 кафедрах інституту професорсько-викладацький склад становив 230 осіб, з них 9 докторів наук і професорів, 89 кандидатів наук і доцентів. За 27 років професорсько-викладацький склад інституту зріс майже у 5 разів: у січні 1982 р. чисельність професорсько-викладацького складу досягла близько 250 осіб, у тому числі 6 докторів наук, 85 кандидатів наук (у порівнянні з початком його кар'єри в січні 1955 р. – 50 осіб, з них 6 кандидатів наук); підготовлено понад 12650 висококваліфікованих молодих спеціалістів; у 1962 р. інституту присвоєне ім'я Т. Г. Шевченка.

Окремо варто наголосити на внеску В.М. Костарчука у модернізацію змісту математичної, зокрема алгебраїчної, освіти для студентів вищих педагогічних навчальних закладів, а також для факультативних занять з математики для загальноосвітньої школи. Його навчальний посібник «Математика. Посібник з факультативних занять у 8 класі» був першим посібником в Україні у новій на той час справі математичної підготовки учнів.

Робота з удосконалення змісту математичної освіти розпочалася ще в житомирський період діяльності В. М. Костарчука. Як писав Б. І. Хацет «Хвилювали нас і були предметом наших зацікавлених обговорень проблеми змісту і рівня викладання шкільної математики того часу, особливості і складності математичної підготовки вчителів (у порівнянні з університетською освітою), переваги та недоліки доступних підручників і базових математичних дисциплін, а також програм і навчальних планів, що діяли в Україні» [7, с. 17].

«Віктор Миколайович діяльно брав участь в зусиллях кафедри щодо здійснення координації викладання різних предметів математичного циклу з метою формування єдиних фундаментальних понять числа, простору, міри, математичної моделі, математичної структури та ін. Його цікаві і сміливі ідеї знаходили висвітлення в розроблювальних нами проектах навчальних планів і програм для педвузів (втім вони рідко одержували підтримку «нагорі»). Але все це Віктора Миколайовича не задовольняло, він прагнув здійснити щось більш значне, особисто зробити дещо реальне, що принесе користь саме сьогодні, а не у віддаленому майбутньому, відтоді в нас народився спільний проект, реалізація якого протягом майже тридцяти років була істотною частиною нашого життя, нашої роботи і нашої дружби, хоча жили ми в різних містах і працювали в різних сферах діяльності» [7, с. 17]. І тоді вирішено було написати серію підручників і навчальних посібників для студентів-математиків українських вищих педагогічних навчальних закладів, зокрема підручник з вищої алгебри для студентів фізико-математичного факультету [7, с. 17].

Тож у 1960 р. вийшов першим виданням підручник Костарчука В. М. і Хацета Б. І. «Курс вищої алгебри», який перероблявся, доповнювався і видавався у 1964 та 1969 рр. Підготовка й видання підручників були вкрай регламентовані. Зокрема, був потрібен гриф міністерства освіти, який неможливо було одержати при істотних відхиленнях від затвердженої програми, перевищенні встановленого обсягу і тощо.

Тогочасна програма та основний зміст вищої алгебри зводилися до дослідження і знаходження розв'язків алгебраїчних рівнянь і лінійних систем та функціонального трактування многочленів. Однак це призводило до того, що в середині ХХ ст. студенти мали явно застаріле уявлення про предмет і основні поняття алгебри. Автори ж намагалися дати уявлення про сучасне розуміння предмета алгебри не лише як вчення про розв'язання алгебраїчних рівнянь та їх систем, а, виходячи з теоретико-множинного підходу, висвітлити такі фундаментальні поняття математики, як відношення, відповідність, функція, алгебраїчна структура, показати зв'язок алгебри з математичним аналізом, геометрією, логікою, обчислювальною математикою [7, с. 17].

У другому виданні (1964) з'явилися початки теорії груп, кілець і полів, скінченновимірних просторів і квадратичних форм. За новою програмою було передбачено вивчення лінійних перетворень та квадратичних форм. Усі випуски містили змістовні історичні відомості та огляд літератури з алгебри.

Коли в кінці 60-х на початку 70-х рр. ХХ ст. було розроблено й затверджено Міністерством освіти УРСР нову програму з алгебри для студентів фізико-математичних факультетів вищих педагогічних навчальних закладів (хоча вона не передувала реформі шкільного курсу, а слідувала за нею зі значним запізненням), основним завданням якої визначалося вивчення фундаментальних алгебраїчних структур і формування в майбутніх учителів алгебраїчної та теоретико-числової культури, необхідної для свідомого і творчого викладання в школі основного курсу математики за новою програмою та спеціальних факультативних курсів, то для авторів «Це було справжнє свято: були введені елементи математичної логіки і теорії множин, відомості про алгебраїчні структури, лінійні простори; теорія чисел була органічно включена до курсу алгебри, що дозволило будувати єдину теорію подільності в кільці, і багато чого іншого, що підвищувало і робило сучасним ідейний зміст курсу. Вчення про розвиток поняття числа здобувало природність і загальність підходу, ставало можливим послідовно проводити алгебраїчне трактування многочленів (не забуваючи, втім, демонструвати майбутнім учителям його зв'язок з функціональним)» [7, с. 18].

Відчувши справжнє задоволення, автори з ентузіазмом і натхненням приступили до написання нового курсу – «Алгебра і теорія чисел». Але тепер йшлося про написання зовсім нового підручника в двох частинах. У результаті у 1974 р. вийшла перша частина, а у 1976 р. – друга частина підручника. До співпраці був залучений ще один автор – С. Т. Завало.

Перша частина підручника розкриває три основні групи питань. До першої групи належать елементи математичної логіки і теорії множин, яким присвячено розділи I – III. Це своєрідний загальний вступ до математики, оскільки поняття і методи, що тут вивчаються, можуть і повинні широко використовуватися в усіх математичних дисциплінах навчального плану.

Другу групу питань охоплюють розділи IV – V, присвячені основним математичним структурам – алгебраїчним системам з однією й двома операціями, а

також полю дійсних і полю комплексних чисел. При цьому зроблено невеликі зміни щодо порядку викладу програмного матеріалу, оскільки, на думку авторів, доцільніше почати виклад з елементів теорії груп, як найбільш простих алгебраїчних структур. Порівняно складніші питання теорії (зокрема скінченні групи, факторгрупи і гомоморфізм) віднесено до другого року навчання, оскільки вони тісно пов'язані з аналогічними питаннями для кілець і полів, які програмою віднесено на III – IV семестри.

Третю групу питань курсу становили основи лінійної алгебри, які поділяються на два «концентри»: у першому з них (системи лінійних рівнянь, матриці й детермінанти) йдеться про арифметичну модель n -вимірного векторного простору, тоді як у другому (векторні простори і лінійні оператори) вивчаються абстрактні лінійні та евклідові простори та їх лінійні перетворення.

У другій частині (1976) виклад теорії чисел органічно пов'язаний з вивченням матеріалу про алгебраїчні структури (групи, кільця, поля), що дав можливість розкрити теорію подільності чисел і многочленів з єдиної точки зору.

Крім традиційного матеріалу з алгебри многочленів підручник містить елементи теорії розв'язання алгебраїчних рівнянь у квадратних радикалах з використанням їх для класичних конструктивних задач геометрії. Особливу увагу приділено питанням, що знайшли відображення в новій на той час програмі й факультативних курсах з математики середньої школи.

Книга «Про можливе і неможливе в геометрії циркуля і лінійки» – це теж ніщо інше як розширені додаткові розділи того ж курсу вищої алгебри, які не були вміщені в підручник. Б. І. Хацет писав: «Ми вважали, що вчитель (особливо в ті роки, коли конструктивні задачі мали значну питому вагу в шкільній геометрії) обов'язково повинен розуміти алгебраїчну природу проблеми побудови циркулем і лінійкою та її розв'язання (елементи теорії Е. Галуа), а також вміти застосовувати критерії розв'язності не тільки до класичних, але й до цілком по-шкільному сформульованих задач на побудову. Крім іншого, ми були переконані, що вивчення “неможливих задач” в науці і стимульованих ними нових ідей має для вчителя (а через нього і для учнів) велике виховне значення» [7, с. 18].

Наукова діяльність професора В. М. Костарчука здобула міжнародне визнання. Йому було присуджено грант соросівського доцента Міжнародної Соросівської програми підтримки освіти в галузі точних наук Міжнародного фонду “Відродження”.

Учасник Другої світової війни, фронтовик В. М. Костарчук відзначений бойовим орденом Червоної Зірки. За мирну працю – трьома орденами Трудового Червоного Прапора, медалями А. С. Макаренка і Н.К. Крупської., удостоєний звання «Заслужений працівник культури УРСР».

Варто відзначити, що й сьогодні ім'я В.М. Костарчука на устах багатьох не лише його учнів і колег, а й тих, хто його знав, спілкувався з ним, тією чи іншою мірою долучився до його справ і спадщини. Роки діяльності В. М. Костарчука в Чернігівського державному педагогічному інституті імені Т. Г. Шевченка нині

справедливо й шанобливо називають «епохою Костарчука», небезпідставно пов'язуючи з цим все те краще, світле й прекрасне, що було в діяльності інституту і його ректора.

В «епоху Костарчука» фізико-математичний факультет Чернігівського державного педагогічного інституту ім. Т. Г. Шевченка за якістю професорсько-викладацького складу і за якістю підготовки студентів вважався одним з кращих не лише в Україні, а й усьому тогочасному Радянському Союзу, що визнавалося на офіційному рівні. Сформувалася блискуча плеяда викладачів фізико-математичного факультету, до якої, крім В. М. Костарчука, входили професори В. Н. Боровик, Л. М. Вивальнюк, Г. Ю. Ілляшенко, Я. А. Ройтберг, З. Г. Шефтель, С. П. Марценюк (філософія), доценти В. С. Кролевець (декан факультету), М. Ф. Бурляй, В. М. Петров, Е. В. Рафаловський (декан факультету після В. С. Кролевця), В. А. Фалько, Л. М. Кобко, А. В. Рудник, М. М. Артеменко (педагогіка), І. К. Матюша (історія педагогіки), П. Г. Мінесев (етика), В. У. Черноус (політкономія) та ін. Випускники факультету успішно працювали в усіх кутках тогочасного Радянського Союзу, у тому числі в Москві, Ленінграді, Воронежі, Брянську, Ташкенті та ін.

Звичайно, як ректор В. М. Костарчук дбайливо турбувався і про розвиток інших факультетів і кафедр, інших структурних підрозділів, усього інституту. Чернігівський педінститут був у десятці кращих серед педагогічних вищих навчальних закладів України.

І сьогодні ми з глибокою пошаною і вдячністю згадуємо свого знатного педагога, наставника, науковця, керівника й колегу Віктора Миколайовича Костарчука, постать якого за його добрі діяння і справи з плином часу стає дедалі все більш вагомою і значущою для нашого сьогодення, для розвитку національної вищої математичної і педагогічної освіти в Україні.

Список використаних джерел

1. Вивальнюк Л. М. Організатор, педагог, вчений / Вивальнюк Л. М., Зайченко І. В., Суярко С. Я. // Деснянська правда. – 1996. – 10 верес. (№ 111).
2. Зайченко І. В. Дещо про внесок В. М. Костарчука (1918–2001) у розвиток вищої педагогічної освіти / Зайченко І. В. // Ідея університетської освіти у європейському і національному вимірах: традиції, сьогодення, перспективи : зб. тез наук.-практ. конф. / Львів. нац. ун-т ім. Івана Франка. – Львів, 2016. – С. 29.
3. Костарчук В. М. Голос борців, голос созидателей / В. Костарчук // Учит. газета. – 1961. – 26 окт. (№ 128).
4. Кролевець В. С. Півстоліття невтомної праці : нарис історії Чернігів. держ. пед. ін-ту ім. Т. Г. Шевченка / В. С. Кролевець, В. У. Черноус, В. Ф. Шморгун. – Київ : Рад. шк., 1966. – 100 с.
5. Рудник А. В. Імена на обкладинках підручників / А. В. Рудник // Деснянська правда. – 2013. – 9 трав. (№ 19). – С. 5.
6. Хацет Б. І. Віктор Миколайович Костарчук у моєму житті / Б. І. Хацет // У світі математики. – 2003. – Т. 9, вип. 1. – С. 72–80.
7. Хацет Б. І. Віктор Миколайович Костарчук у моєму житті / Б. І. Хацет // Вісн. Чернігів. держ. пед. ін-ту ім. Т. Г. Шевченка / Чернігів. держ. пед. ін-т ім. Т. Г. Шевченка. – Чернігів, 2009. – № 60. – С. 15–20.

8. Явоненко О. Щедрий ужинок на освітянській ниві / О. Явоненко // Деснянська правда. – 1998. – 20 серп. (№133). – С. 3.

I.V. Zaichenko,

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Professor of the Pedagogical Subdepartment, National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine

Viktor Mykolaiovych Kostarchuk (1918 – 2001): commemorating the 100th anniversary of his birthday

The paper covers the activity performed by V.M. Kostarchuk (1918 – 2001) who was a rector of Chernihiv T.H. Shevchenko State Teachers' Training Institution during 1955 – 1982. The author discusses V.M. Kostarchuk's contribution to the development of this educational establishment and his positive influence upon the algebraic education for students of physical and mathematical departments at higher teachers' training educational establishments of Ukraine in the 1960s and early 2000. The paper presents the information about algebra textbooks focused on algebraic education modernisation for students of physical and mathematical departments at teachers' training institutions and improvement of schoolteachers' algebraic education.

Keywords: *V.M. Kostarchuk, Chernihiv T.H. Shevchenko State Teachers' Training Institution, higher education, algebraic education, contribution.*

Надійшла до редакції 12.09.2018 року

Є. Ф. Демида

**ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА ДОСЛІДЖЕННЯ ЖИТТЯ Й ТВОРЧОЇ СПАДЩИНИ
М. М. ЛАНГЕ (1858–1921) – СЕГМЕНТ ЕЛЕКТРОННОГО РЕСУРСУ
«ВИДАТНІ ПЕДАГОГИ УКРАЇНИ ТА СВІТУ» ДЕРЖАВНОЇ НАУКОВО-
ПЕДАГОГІЧНОЇ БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ ІМЕНІ
В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО**

У статті представлено сегмент віртуального інформаційно-бібліографічного ресурсу «Видатні педагоги України та світу» Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського, присвячений фундаторові вітчизняної експериментальної психології, філософу й педагогу М. М. Ланге. Розглянуто складові (рубрики) цього сегмента та проаналізовано їх вміст. Показано, що наповнення рубрик може бути використано як джерельна база для дослідження життя й наукової спадщини вченого.

Ключові слова: М. М. Ланге, історико-біографічне дослідження, педагогіка, психологія, філософія, джерельна база, електронний ресурс, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського.

Актуальність дослідження. У березні нинішнього року наукова громадськість відзначила 160-річчя від дня народження видатного вченого-психолога, талановитого педагога й організатора освіти й науки в Україні кінця XIX – початку XX ст. Миколи Миколайовича Ланге (1858–1921). Творчий доробок цього славетного вченого, який по праву вважається одним із засновників вітчизняної експериментальної психології, не обмежується однією галуззю, а охоплює широкий спектр гуманітарних наук. Учений має праці з філософії, логіки, етики, педагогіки, історії культури.

М. М. Ланге закінчив історико-філологічний факультет Петербурзького університету в 1882 р. із золотою медаллю за наукову працю «Вчення Лейбніца та його полеміка з Локком» і був залишений при кафедрі філософії для підготовки до професорського звання. У 1883 р. направлений на стажування до Німеччини й Франції. Підсумком цих студіювань стала дисертація «Історія моральних ідей XIX століття», за яку він у травні 1888 р. здобув звання магістра філософії. У тому ж році опубліковано німецькою мовою працю М. М. Ланге «До теорії чуттєвої уваги й активної апперцепції», що узагальнювала експериментальні дослідження з психології, які він проводив під час стажування у Лейпцизькому університеті. У листопаді 1888 р. М. М. Ланге отримав призначення на посаду приват-доцента в Новоросійський (нині Одеський) університет на кафедрі філософії, де став викладати більшу частину курсів, що належали цій кафедрі: вступ до філософії, історію філософії, психологію, дидактику, історію педагогіки. Саме в Новоросійському (Одеському) університеті М. М. Ланге реалізував свої прагнення до дослідницької роботи з психології й створив одну з перших у Російській імперії психологічну лабораторію. У 1893 р. він захистив і опублікував докторську дисертацію «Психологічні дослідження. Закон перцепції. Теорія вольової уваги». Поряд із науково-дослідницькою й педагогічною роботою в Новоросійському (Одеському) університеті М. М. Ланге проводив активну громадську діяльність. Він переймався проблемами освіти, докладаючи значних зусиль для вдосконалення й оновлення

освітнього середовища Південної України й міста Одеси, де мешкав і працював з 1888 р. до кінця свого життя.

Внесок М. М. Ланге в розвиток психології, філософії, педагогіки, освіти досліджувався українськими й російськими вченими, однак потребує глибшого вивчення й оцінки з позицій сьогодення. На жаль, сучасні дослідники нерідко помиляються, ідентифікуючи М. М. Ланге з іншими вченими-однофамільцями. Під цим досить поширеним німецьким прізвищем відомо чимало видатних особистостей країн Європи та Росії XIX й XX ст. Найчастіше М. М. Ланге плутають з данським фізіологом, психологом, філософом і педагогом Карлом Георгом Ланге (1834–1900) і вважають М. М. Ланге одним із авторів теорії емоцій (теорії Джемса–Ланге), хоча М. М. Ланге увійшов в історію психології як автор зовсім іншої теорії – моторної теорії уваги.

Одним із шляхів поглиблення й підвищення наукового рівня історико-біографічних розвідок, зокрема вивчення життя й творчості М. М. Ланге, є надання кваліфікованої інформаційно-бібліографічної допомоги пошуковцям у створенні джерельної бази дослідження.

Проведення нашого дослідження визначено вектором подальшого розвитку педагогічного джерелознавства як методу наукового пізнання документальних об'єктів й актуалізується у зв'язку із виконанням у Державній науково-педагогічній бібліотеці України імені В. О. Сухомлинського (ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського) науково-дослідної роботи «Відображення розвитку національної освіти і педагогічної думки у друкованих та електронних виданнях» (науковий керівник – О. В. Сухомлинська, доктор педагогічних наук, професор, дійсний член НАПН України; термін виконання: 2017–2019 рр.).

Аналіз досліджень і публікацій. Історико-біографічні розвідки є важливою ланкою науково-дослідницької роботи з історії науки, що дають можливість персоналізувати історію розвитку її галузей, оцінити внесок окремих учених та організаторів науки. Теоретичні аспекти історико-біографічних досліджень відображено в працях І. Л. Беленького, О. Л. Валецького, С. М. Ляшко, І. Ф. Петровської, В. І. Попика, В. С. Чижика та ін. Чимало науковців приділяли увагу теоретико-методологічним проблемам досліджень у галузі історії освіти, педагогіки, психології: О. О. Адаменко, Л. Д. Березівська, Н. М. Гупан, Н. П. Дічек, В. А. Роменець, І. І. Розман, О. В. Сухомлинська та ін.

Більшість учених наголошують на винятковому значенні джерельної бази у проведенні біографічних розвідок. Так, С. М. Ляшко стверджує, що «необхідним і важливим етапом дослідження життя особи є відбір/формування бази джерел, адекватних меті дослідження, за допомогою яких дослідник набуває можливість отримати всебічну персонологічну та соціальну інформацію про особу (об'єкт дослідження)» [3, с. 28]. О. В. Сухомлинська вважає основою історико-педагогічного дослідження (зокрема й біографічного характеру) джерельну й джерелознавчу базу та способи її опрацювання. Вона доводить, що документною базою біографічної розвідки мають бути первинні джерела (твори особи) й вторинні (література,

присвячена цій особі, й дослідження її творчої спадщини) [5, с. 44]. На думку О. В. Сухомлинської, бібліографія в історико-педагогічному дослідженні – «це не список прочитаної автором літератури з відповідної проблеми, а ті джерела, ті дослідження, на основі яких написана робота. За великим рахунком вона свідчить про позицію автора, його методологію та концепцію» [5, с. 45].

Аналізуючи зібрані джерела з досліджуваної персоналії, науковець реалізує своє пошуково-творче завдання й формує біографічне знання. Необхідні для дослідження документи традиційно кумулюють наукові бібліотеки, де впровадження сучасних комп'ютерних технологій, що супроводжується періодичним технологічним оновленням, дарує пошуковцям все нові й нові інформаційні можливості. Одним із останніх досягнень у цій сфері є створення електронних ресурсів біографічної інформації. Концептуальні й методичні засади окресленого ноу-хау в Україні розробляли В. І. Попик та співробітники очолюваного ним Інституту біографічних досліджень Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (НБУ ім. В. І. Вернадського).

У ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського з 2008 р. у рамках планової НДР «Теоретичні засади формування всеукраїнського інформаційного ресурсу з питань психолого-педагогічної науки і освіти на базі Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського» започатковано віртуальний інформаційно-бібліографічний ресурс «Видатні педагоги України та світу» (керівник – канд. іст. наук П. І. Рогова, з 2014 р. – д-р пед. наук Л. Д. Березівська). Метою ресурсу є: популяризація кращих здобутків вітчизняної та зарубіжної педагогічної та психологічної наук й освіти шляхом консолідації інформації про визначних осіб, як вітчизняних так і зарубіжних, висвітлення їх життя, діяльності, творчої спадщини та втілення їх ідей в практику» [2].

Непересічне значення комплексу біографічної інформації «Видатні педагоги України та світу» для розвитку педагогічної науки розкрила науковий керівник проекту Л. Д. Березівська. Вона виокремила важливі функції ресурсу, а саме: «поповнює історико-педагогічне знання щодо певної особистості, її внеску в розвиток науки і практики (наповнення змісту підручників з історії освіти та педагогічної думки); забезпечує інформаційний супровід історико-педагогічної науки (основа написання дисертацій, планових науково-дослідних робіт); сприяє підготовці майбутніх педагогів (основа написання бакалаврських і магістерських робіт); уможливорює якісне проведення масових науково-практичних заходів (конференцій, круглих столів тощо), присвячених творчій діяльності тих чи інших педагогів та освітніх діячів; інформаційно забезпечує реалізацію науково-просвітницьких, громадсько-виховних заходів різного рівня.

Водночас інформаційно-біографічний ресурс допомагає розкриттю фонду ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, зокрема педагогічних джерел, поглибленню інформаційних запитів широкого кола віддалених користувачів України і світу (науковці, викладачі, студенти, аспіранти, докторанти) з різноманітних проблем історії освіти й педагогічної думки» [1, с. 212].

Незважаючи на значний обсяг зібраної й опублікованої на ресурсі інформації, вміст його окремих частин (персоналій) не розглядався. Тож, це буде першою спробою такого аналізу.

Мета статті – розкрити сегмент електронного інформаційно-бібліографічного ресурсу «Видатні педагоги України та світу» ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, присвячений М. М. Ланге, як джерельну базу для вивчення його біографії і творчого доробку.

Виклад основного матеріалу. Одним із пріоритетних завдань у діяльності ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського як галузевої книгозбірні загальнодержавного рівня є науково-інформаційне забезпечення розвитку наук про освіту, педагогіки і психології, зокрема педагогічного джерелознавства, історії освіти й біографістики. Реалізації цього завдання сприяє створювана в установі система документних та електронних ресурсів відповідної тематики. Важливим елементом системи став проект «Видатні педагоги України та світу», упроваджений як засіб популяризації творчої спадщини відомих діячів педагогічної науки і практики.

Один із сегментів ресурсу присвячено Миколі Миколайовичу Ланге (1858–1921), якому належить важливе місце в історії вітчизняної психології, філософії та педагогічної думки. Персоналію впорядковано матеріалами за такими рубриками: 1 – «Біографія», 2 – «Праці М. М. Ланге», 3 – «Публікації про життя та діяльність М. М. Ланге», 4 – «Повнотекстові документи», 5 – «Фотогалерея», 6 – «Ушанування пам'яті», 7 – «Список використаних джерел».

У першій рубриці подано життєпис М. М. Ланге, складений за публікаціями відомих учених-біографістів – академіка О. В. Сухомлинської (Україна) [6] та психолога й письменника С. С. Степанова (Росія) [4], а також матеріалами веб-сайту Одеського національного університету імені І. І. Мечникова (ОНУ ім. І. І. Мечникова). Біографія містить відомості про основні етапи життя вченого та його найважливіші наукові досягнення.

У другій і третій рубриках розміщено біобібліографічні списки. В них висвітлено документи з фондів ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, НБУ ім. В. І. Вернадського, Наукової бібліотеки ОНУ ім. І. І. Мечникова. Списки містять також відомості про матеріали з Інтернет-мережі в електронних бібліографічних базах даних і каталогах інших бібліотек.

Твори вченого подано в рубриці «Праці М. М. Ланге». Бібліографічні описи в ній згруповано таким чином: книжки, статті й інші матеріали з періодичних, неперіодичних і продовжуваних видань, твори, опубліковані у перекладі вченого (з поміткою «Пер.»), праці, у підготовці яких учений брав участь як редактор та автор передмови (з поміткою «Ред., передм.»), видання, редаговані ним (з поміткою «Ред.»). У межах групи описи розташовано за російською абеткою назв творів (твори російськомовні). Аналітичні описи публікацій з одного видання об'єднані позначкою «Там само» та розміщені за абеткою в межах зазначеного видання.

Більшість презентованих творів М. М. Ланге зберігаються у фонді рідкісних видань ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського і є національним надбанням України

(згідно з Постановою Кабінету Міністрів України від 19.12.2001 р. № 1709). Серед них – докторська дисертація вченого «Психологічні дослідження. Закон перцепції. Теорія вольової уваги» (1893). Саме за цю роботу М. М. Ланге був визнаний одним із основоположників російської й визначним представником світової експериментальної психології кінця XIX ст.

З колекції фонду рідкісних видань представлено унікальні книжки М. М. Ланге: узагальнююча праця «Психологія» (1914), в якій учений критично проаналізував сучасний йому стан психології, розкрив найважливіші психологічні напрями та проблеми, «Підручник логіки» (1898), що у рік видання був удостоєний Малої премії імені Імператора Петра Великого.

У цій рубриці подано також інформацію про статті, виступи, переклади, огляди, листи М. М. Ланге, опубліковані в раритетних нині часописах «Журнал Міністерства народної освіти», «Питання філософії і психології», «Російська школа». З-поміж цих робіт: вступна промова «Про значення експерименту в сучасній психології» (1894), виголошена на захисті докторської дисертації, публікації книжки «Душа дитини в перші роки життя» (1891), статті «Елементи волі» (1890), «Механізм уваги» (1891), психологічна нотатка «Про дію гашишу» (1889), переклад російською мовою «Першої аналітики» Арістотеля (1891), уперше здійснений саме М. М. Ланге.

Як творчий доробок М. М. Ланге презентовано низку його статей, розміщених у великих універсальних енциклопедичних словниках братів Гранат та Брокгауза й Ефрона. Частина цих статей присвячена видатним філософам, зокрема, Ф. Г. Бредлі, Д. Бруно, Г. В. Гегелю, Геракліту, Т. Гоббсу, І. Канту, в інших розкрито зміст таких психологічних і філософських понять, як увага, воля, діалектика, ідеалізм, іманентна філософія, психометрія, психофізика та ін. Подано також відомості про дев'ятий том «Народної енциклопедії наукових і прикладних знань» під назвою «Філософія і педагогіка» (1911). М. М. Ланге є одним із авторів цього видання, що складається з науково-популярних нарисів з питань психології, логіки, філософії, етики, педагогіки.

Із цінних документів фонду рідкісних видань ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, у публікації яких М. М. Ланге брав участь як науковий редактор та автор вступних статей, представлено такі перекладені з німецької мови навчальні видання, як «Вступ до психології» В. Вундта (1912), «Вступ до філософії» Г. Корнеліуса (1905), «Основи психології» Г. Еббінгауса (1912), три видання «Підручника психології» В. Єрузалема (1911; 1915; 1917), нариси з психології дослідження Е. Маха «Пізнання й помилковість» (1909).

Свідченням затребуваності в науці ідей М. М. Ланге є післяжиттєві публікації його творчого доробку. У різні роки чимало робіт ученого друкувалися в хрестоматійних збірках. До списку творів М. М. Ланге увійшли бібліографічні описи його праць зі сторінок таких навчальних посібників, як «Хрестоматія по увазі» за редакцією О. М. Леонтьєва, А. А. Пузиря, В. Я. Романова (1976), «Хрестоматія з курсу “Вступ до психології”», укладена й редактована О. Є. Соколовою (1999), хрестоматія «Психологія уваги» за редакцією Ю. Б. Гіппенрейтер та В. Я. Романова (2001; 2008), хрестоматія за редакцією О. С. Мінькової «Історія вітчизняної

психології кінця XIX – початку XX століття» (2009; 2013). Вміщено також відомості про публікації рукописів з особистого архіву М. М. Ланге в радянському науковому фаховому журналі «Питання психології», зокрема, «Гельмгольц як психолог» (1963) та «Принципи сучасної психології» (1968). Крім того, подано опис окремого тому вибраних психологічних праць ученого «Психічний світ», виданий у Росії в 1996 р. за редакцією відомого вченого, автора праць з історії психології М. Г. Ярошевського.

На особливу увагу заслуговує представлена у рубриці монографія «Наукова спадщина М. М. Ланге в університетській бібліотеці» (2010), підготовлена групою вчених ОНУ ім. І. І. Мечникова. У монографії зроблено екскурс в історію придбання та упорядкування Науковою бібліотекою ОНУ ім. І. І. Мечникова особистого архіву М. М. Ланге, розкрито склад його фонду, уміщено низку архівних документів, у тому числі неопубліковані раніше праці вченого. На сторінках цієї книжки вперше оприлюднено частини магістерської дисертації М. М. Ланге «Історія моральних ідей XIX століття» – заборонена російською цензурою друга частина дисертації під назвою «Французька етика» та третя частина «Утилітаризм»; відтворено тексти таких робіт М. М. Ланге, як «Принципи сучасної психології», «Теорія В. Вундта про початок міфу», «Єдність університету й система факультетів»; опубліковано тематичні добірки документів, більшість з яких – автографи М. М. Ланге. Останні згруповано таким чином: біографічні матеріали; документи, що стосуються одного з головних досягнень М. М. Ланге у вітчизняній науці – організації кабінету (лабораторії) експериментальної психології в Новоросійському університеті; документи, пов'язані з діяльністю М. М. Ланге як організатора народної просвіти в Одесі, першого директора жіночих педагогічних курсів та Одеських вищих жіночих курсів; листи й нотатки 1919–1920 рр., у яких відображено суспільно-політичні погляди М. М. Ланге в останні роки життя, що збіглися з періодом громадянської війни в країні.

Складовою монографії є бібліографічний покажчик друкованих творів М. М. Ланге та літератури про нього. Укладачі покажчика зробили спробу зібрати, систематизувати й узагальнити всі основні відомості про наукову, педагогічну та громадську діяльність М. М. Ланге, що репрезентують значний внесок ученого в світову науку. Допоміжний довідковий апарат представлено алфавітним покажчиком наукових праць М. М. Ланге та іменним покажчиком до монографії в цілому, включаючи праці вченого. Доступ до тексту монографії забезпечується за гіперпосиланням.

Заключною позицією в зазначеній рубриці ресурсу «Видатні педагоги України та світу» представлено електронну версію опису особистого архіву М. М. Ланге, що зберігається у відділі рідкісних книг і рукописів Наукової бібліотеки ОНУ ім. І. І. Мечникова. Архів налічує 497 одиниць зберігання, серед них – рукописи наукових праць і конспектів лекцій, документи, пов'язані з багатогранною професійною й громадською діяльністю вченого (у Новоросійському університеті, на посаді директора Одеських жіночих педагогічних курсів та Вищих жіночих курсів, з організації та реформування шкільної справи й викладання педагогіки у гімназіях,

організації Народного університету в Одесі й роботі в комісії Ради комісарів вищих шкіл у 1919–1920 рр., участі у виборчих органах і подіях 1905–1907 та 1917–1920 рр.), особисте та ділове листування, особисті документи родини М. М. Ланге, фотографії тощо. Онлайн перегляд повного переліку документів особистого архівного фонду вченого здійснюється за гіперпосиланням.

Значний масив бібліографічної інформації розміщено в рубриці «Публікації про життя та діяльність М. М. Ланге». Матеріал умовно поділено на дві групи: перша частина списку – це окремі видання, друга – статті з періодичних, неперіодичних і продовжуваних видань. У межах групи бібліографічні записи подано за зведеною українсько-російською абеткою прізвищ авторів або назв творів. Аналітичні записи публікацій в одному виданні об'єднано позначкою «Там само» та розташовано за абеткою в межах зазначеного видання.

Розшукуючи біографічну інформацію, дослідники насамперед звертаються до різних універсальних і галузевих довідкових видань з метою отримання загальної інформації про ту чи іншу особу. У рубриці широко представлено бібліографію, що висвітлює матеріали про життя й творчість М. М. Ланге в універсальних енциклопедіях та словниках, що видавалися від кінця XIX ст. («Енциклопедичний словник» Ф. А. Брокгауза й І. А. Ефрона, 1896) і до сучасності («Енциклопедія сучасної України», 2016). Вміщено відомості про матеріали, присвячені М. М. Ланге, у галузевих енциклопедіях, словниках і довідниках. Зокрема у таких виданнях: з педагогіки та освіти – «Педагогічна енциклопедія» (1965), «Російська педагогічна енциклопедія» (1993), «Педагогічний словник» (2001), «Педагогічний енциклопедичний словник» (2003), біографічний словник «Професори Одеського (Новоросійського) університету» (2005), «Енциклопедія освіти» (2008), «Український педагогічний енциклопедичний словник» С. Гончаренка (2011), з психології – «Словник персоналій. Психологи від А до Я» (1997), довідник «100 великих психологів» (2004), «Психологічна енциклопедія» (2006), з філософії – «Філософський енциклопедичний словник» (1983; 1999), біобібліографічний словник «Філософська думка в Україні» (2002).

Біографічну інформацію про М. М. Ланге представлено також бібліографією матеріалів з навчальних посібників для вищої школи: «50 видатних психологів світу» Т. Д. Марцинковської та М. Г. Ярошевського (1995), «Психологія» Л. З. Сердюк та О. М. Кочубейник (2005), «Українська педагогіка в персоналіях» за редакцією О. В. Сухомлинської (2005).

У рубриці подано інформацію про некролог М. М. Ланге із журналу «Питання психології» (1979), написаний його учнем, згодом відомим ученим-психологом і філософом С. Л. Рубінштейном. Текст його хоч і був уперше надруковано в 1922 р. (Народна просвіта, № 6/10), але широковідомим став після публікації в часописі «Питання психології» серед добірки матеріалів «Із наукової спадщини Сергія Леонідовича Рубінштейна» розділу «Науковий архів». Цей документ особливий тим, що в його невеликому за обсягом тексті розкрито роль М. М. Ланге в історії

психології, подано психологічну характеристику особистості вченого та здійснено стислий аналіз його праць.

До списку праць про життя та діяльність М. М. Ланге увійшли підручники, навчальні посібники, монографії з історії психології, у яких аналізується внесок ученого у розвиток психологічної науки. Це праці авторитетних науковців, зокрема, Б. Г. Ананьєва, О. О. Буділової, А. В. Петровського, В. А. Роменця, О. Я. Чебикіна, М. Г. Ярошевського та ін. Подано інформацію про дисертаційні дослідження творчості М. М. Ланге як психолога Л. Н. Акімової, Т. В. Косма, І. М. Пивоварчик, С. А. Цветкова, низку статей за цією ж тематикою знаних учених-психологів – Г. С. Костюка, В. О. Кузнєцова, Н. В. Кузнєцової, Б. М. Теплова та ін.

Значно менше інформації у рубриці вміщено про публікації, в яких аналізується внесок М. М. Ланге у розвиток філософської думки. Варто звернути увагу на статтю Л. М. Сумарокової «Філософія в Одесі» (2013), де авторка досліджує філософські традиції Новоросійського, пізніше Одеського університету, творчість діячів, які сприяли розвитку філософії та філософської освіти в Одесі, зокрема М. М. Ланге. Як зазначено в примітках до цієї статті, від часу її публікації не з'явилося скільки-небудь значних робіт, присвячених цій темі.

Значна частка представлених робіт – це праці, у яких висвітлено педагогічні ідеї та громадсько-освітню діяльність М. М. Ланге. Сукупність цих документів становлять автореферати дисертацій, фрагменти монографій, статті із збірників наукових праць, наукових періодичних видань, тези науково-практичних конференцій. У своїх публікаціях дослідники (Н. П. Дічек, Ю. А. Конюшенко, Г. В. Корнюш, Ю. А. Надольська, О. В. Невмержицька, Т. М. Шершун та ін.) розкривають різні аспекти історико-педагогічної спадщини М. М. Ланге: викладацьку, науково-педагогічну та організаційну діяльність у Новоросійському (Одеському) університеті, просвітницьку роботу в Історико-філологічному товаристві при університеті, роль М. М. Ланге в становленні вищої жіночої освіти в Одесі, реформаторські погляди вченого на шкільну освіту тощо.

У біобібліографії М. М. Ланге, розміщеній у сегменті електронного ресурсу «Видатні педагоги України та світу», презентовано всі важливі документи відповідної тематики з фонду ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. Розширює коло біографічних джерел про вченого бібліографічний покажчик друкованих творів М. М. Ланге та літератури про нього, опублікований на сторінках вже згадуваної монографії «Наукова спадщина М. М. Ланге в університетській бібліотеці» (2010). Значну частину рубрики «Публікації про життя та діяльність М. М. Ланге» становлять бібліографічні записи документів, опубліковані після 2010 р., зокрема й ті, що відсутні у фонді ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського (у списку позначено астериском). Таким чином можемо констатувати, що на сьогодні в даному ресурсі зібрано достатньо повний обсяг біобібліографічної інформації, присвяченої М. М. Ланге.

Варто зазначити, що всі праці, представлені в рубриках, текст яких викладений в Інтернет-мережі, забезпечено гіперпосиланнями для перегляду в режимі реального

часу. Крім цього, у четвертій рубриці «Повнотекстові документи» забезпечено доступ до текстів оцифрованих документів з електронної бібліотеки ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. У цій рубриці подано до перегляду одну роботу – докторську дисертацію М. М. Ланге «Психологічні дослідження. Закон перцепції. Теорія вольової уваги» (1893). У бібліотеці триває процес з оцифровування рідкісних видань, тому в цьому розділі незабаром з'явиться можливість ознайомитись з іншими цифровими копіями праць ученого.

Дослідникам життя й творчості М. М. Ланге стануть при нагоді зображальні джерела, що експонуються в п'ятій рубриці «Фотогалерея». У ній розміщено портрети М. М. Ланге, світлини з його візитівкою, головного корпусу ОНУ ім. І. І. Мечникова, яким він виглядав понад 100 років тому, сучасне фото будинку в Одесі, де М. М. Ланге мешкав протягом останніх років життя з 1914 р. У цій рубриці онлайн можна переглянути віртуальну виставку «Науково-педагогічна спадщина М. М. Ланге в архівному фонді університетської бібліотеки: до 160-річчя від дня народження вченого», підготовлену завідувачкою сектору Відділу рідкісних книг та рукописів Наукової бібліотеки ОНУ ім. І. І. Мечникова Т. М. Шершун. На електронній виставці представлено оригінальні особисті документи, світлини, тексти лекцій, рукописи наукових праць з особистого архіву М. М. Ланге.

У шостій рубриці «Ушанування пам'яті» подано ілюстрований інформаційний матеріал про заходи ОНУ ім. І. І. Мечникова з вшанування й увічнення пам'яті про видатного психолога, одного з фундаторів експериментальної психології, філософа, педагога М. М. Ланге: встановлення меморіальної дошки біля центрального входу до головного корпусу ОНУ ім. І. І. Мечникова, збереження цінного особистого архіву у відділі рідкісних книг і рукописів Наукової бібліотеки університету, запровадження іменної стипендії, що виплачується здобувачам освіти за особливі успіхи в науково-дослідній роботі, а також веббіографічний список матеріалів, присвячених відзначенню 160-ї річниці від дня народження професора Миколи Миколайовича Ланге.

В останній сьомій рубриці «Список використаних джерел» подано перелік каналів, матеріали яких використані у формуванні контенту сегмента біографічного ресурсу в цілому. Зі списку користувач дізнається про окремі документи та фонди наукових бібліотек, що залучалися до роботи упорядників. Це додасть йому впевненості в достовірності й точності отримуваної інформації й допоможе у пошуку шляхів до першоджерел. За гіперпосиланнями в цій рубриці відкрито безпосередній доступ до веб-сайтів зазначених бібліотек.

Висновки. Підсумовуючи викладене, зазначимо, що в аналізованому сегменті електронного інформаційно-бібліографічного ресурсу «Видатні педагоги України та світу» ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського зібрано потужний обсяг джерел, що гідно презентують яскраву постать М. М. Ланге. Укладений масив не консервується, а періодично поповнюється новими матеріалами. Використання інноваційної форми доведення створеного контенту до користувача, що ґрунтується на сучасних комп'ютерних технологіях, сприятиме популяризації спадщини М. М. Ланге в Україні

та за її межами. Наповнення сегмента біографічного ресурсу, на нашу думку, повною мірою може слугувати інформаційним супроводом історико-біографічних досліджень у педагогіці, психології, філософії.

Список використаних джерел

1. Березівська Л. Д. Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського як інтегратор і поширювач педагогічного біографічного знання / Березівська Лариса Дмитрівна // Укр. пед. журн. – 2015. – № 3. – С. 209–219.
2. Видатні педагоги України та світу [Електронний ресурс] : інформ.-бібліогр. ресурс / наук. керівник проекту Л. Д. Березівська // Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського : [офіц. сайт]. – Текст. дані. – Київ, 2008–2018. – Режим доступу: <http://dnrb.gov.ua/ua/інформаційно-бібліографічні-ресурси/видатні-педагоги/> (дата звернення: 28.09.18). – Назва з екрана.
3. Ляшко С. М. Джерельна база біографічних досліджень: загальне і особливе / Світлана Миколаївна Ляшко // Українська біографістика = Biographistica Ukrainica : зб. наук. пр. Ін-ту біогр. дослідж. / Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2011. – Вип. 8. – С. 27–50.
4. Степанов С. Н. Н. Ланге (1858–1921) / Сергей Степанов // Шк. психолог. – 2002. – № 18. – С. 5.
5. Сухомлинська О. Історико-педагогічні дослідження та його «околиці» / Ольга Сухомлинська // Шлях освіти. – 2005. – № 4. – С. 43–47.
6. Сухомлинська О. В. Ланге Микола Миколайович / О. В. Сухомлинська // Українська педагогіка в персоналіях : навч. посіб. для студентів вищ. навч. закл. : у 2 кн. / за ред. О. В. Сухомлинської. – Київ, 2005. – Кн. 1 : X–XIX століття. – С. 539–544.

Y. F. Demyda,

Junior Researcher, Department of Scientific and Document Support, Sociocultural Activity and International Contacts, V. O. Sukhomlynskyi State Scientific and Pedagogical Library of Ukraine, Kyiv, Ukraine

Source base for studying M. M. Lange's life and creative oeuvre (1858–1921): a segment of an electronic Outstanding Teachers of Ukraine and the World resource presented in V. O. Sukhomlynskyi SSPL of Ukraine

The paper deals with a segment of the virtual information bibliographic Outstanding Teachers of Ukraine and the World resource presented in V. O. Sukhomlynskyi State Scientific and Pedagogical Library of Ukraine. It is dedicated to M. M. Lange, who was a founder of the national experimental psychology, philosopher, and teacher. The author of the paper presents the segment components (headings) and analyses their contents which can be used as a source base for studying the scientist's life and creative oeuvre.

Key words: *M. M. Lange, historical and biographical research, pedagogics, psychology, philosophy, source base, electronic resource, V. O. Sukhomlynskyi SSPL of Ukraine.*

Надійшла до редакції 17.10.2018 року

ЛІТЕРАТУРНА ТВОРЧІСТЬ БОРИСА ГРІНЧЕНКА У ПЕНЗЛІ ВІДОМИХ ХУДОЖНИКІВ

У статті досліджено життєвий та творчий шлях художників-ілюстраторів книжкових видань Бориса Грінченка. З'ясовано, що письменник, громадський діяч Борис Дмитрович Грінченко надавав великого значення ілюструванню книг та часописів для дітей.

Розкрито специфіку розробки книжкової ілюстрації, представлено коротенькі біографії відомих художників, які в різні роки ілюстрували твори Бориса Грінченка, уточнено назви проілюстрованих творів.

Ключові слова: твори Бориса Грінченка, ілюстрації, художники-ілюстратори.

Постановка проблеми. Повага й любов до книги, бажання виховувати своїх учнів на скарбах духовного багатства українського народу стали провідними рисами, що визначили життєвий і творчий шлях Бориса Грінченка. Педагог, письменник, громадський діяч Б. Грінченко, виявляючи рідкісну наполегливість, протягом усього свого життя наголошував на значущості «вкраїнської книжки» для національного самопізнання та загальнокультурного розвитку українського народу, прагнув до розвитку вітчизняного книговидавництва та періодики, багато сил віддав написанню української дитячої літератури.

Розглядаючи мистецтво книги як скарбницю мудрості, потужний засіб виховання й становлення особистості, найважливіше джерело просвіти та самоосвіти людини, Б. Грінченко наголошував, що книга має унікальні можливості у вирішенні завдань особистісного, громадянського й духовного становлення молоді, сприяє прищепленню інтересу й поваги до знань, оскільки читання «вкраїнських книжок» навчає людину думати і вчити рідну мову [1]. Саме тому, література для дітей становить вагомий частину творчого спадку Б. Грінченка. Неповторний та довірливий стиль спілкування з дитячою аудиторією в грінченківських оповіданнях набуває нової якості, сприяє нерозривному поєднанню морального, соціального і патріотичного аспектів виховання [8, С. 211-212]. Виокремлюючи власне місію дитячої літератури – впливати на душу дитини з метою її виховання й формування моральних якостей, Б. Грінченко дбав про бездоганний вигляд та гарне оформлення дитячих видань (праці «Популярні книжки», «Про видавання народних книжок», «На безпросветном пути: об украинской школе» тощо), наполягав на необхідності розвитку вітчизняного книговидавництва, багаторазово висловлював думки про те, яким саме повинен бути «журнал для дітей» [2].

Мета нашої статті – проаналізувати життєвий та творчий шлях художників-ілюстраторів книжкових видань Бориса Грінченка.

Виклад основного матеріалу. На сьогодні існує чимало теоретичних спроб дослідити певні аспекти діяльності Бориса Грінченка, зокрема: книговидавничої,

бібліографічної, етнографічної та просвітницько-педагогічної (М. Веркалець, Н. Зубкова, Н.Кобижча, Г. Кузьменко, М. Малиш, О.Матвійчук, Н. Родінова, Б. Пастух, А. Погрібний, К. Тимошенко та ін.), літературної та наукової спадщини (І. Брик, О. Вовк, М. Веркалець, І. Гайдаєнко, Л. Голомб, М. Гуменюк, С. Кіраль, Л. Козар, М. Кравченко, А. Мовчун, В. Новійчук, І. Пільчук, М. Плевако, А. Погрібний, В. Яременко та ін.) [4;5;8].

Специфіку організації цілісно й гармонійно створеного «книжкового ансамблю» розкрито у мистецтвознавчих публікаціях Ю. Белічка, А. В'юника, Ю. Герчука, О. Лагутенко, Б. Лобановського, В. Ляхова, В. Сидоренка, В. Фаворського, В. Чебікіна, А. Чегодаєва, А. Шпакова та інших.

Закономірності композиційної побудови графічних творів досліджували Л. Владич, Ю. Белічко, О. Голубєва, М. Куленко, А. Лобанов, В. Тесняк, Г. Токарева, М. Яремків та інші.

Питання, спрямовані на висвітлення ролі національної літератури в контексті сучасної книжкової ілюстрації, на прикладі творчості Б. Грінченка, висвітлено у публікаціях Т. Кормакової і Є. Медведської [3].

У працях Б. Ананьєва, Л. Веккера, А. Леонтьєва, Л. Матвєєвої та інших вчених досліджено питання, спрямовані на розкриття закономірностей взаємозв'язку різних психічних процесів, що відбуваються у свідомості й підсвідомості людини під час розгляду ілюстрацій.

З-поміж педагогічних розвідок важливе значення для нашого дослідження становлять публікації А. Васильєва, А. Деріновської, Л. Занкова, А. Ланга, Е. Мінгазова, які зазначали вагомість впливу та значення ілюстрацій для когнітивного розвитку, естетичного й патріотичного виховання молодого покоління.

Незважаючи на чималий інтерес багатьох відомих вчених до творчості Б. Грінченка, варто відмітити лише фрагментарний розгляд зазначеної теми у наукових публікаціях дослідників. Відтак, у статті, ми робимо спробу дослідити літературну спадщину Бориса Грінченка в контексті мистецтвознавчого аналізу ілюстрацій до його творів і систематизувати розрізнені дані щодо художників-ілюстраторів його творчості.

Послідовне вирішення зазначених завдань дасть змогу систематизувати матеріал окремих публікацій з дослідження ілюстрацій до прози й поезії Бориса Грінченка, глибше зрозуміти й відчути значущість літературної спадщини нашого видатного співвітчизника, досягнути гуманістичну спрямованість його творів.

Невід'ємною частиною мистецтва створення книги та важливим художнім елементом її оформлення є ілюстрація. Термін «ілюстрація» походить від латинської *illustratio*, що у перекладі означає висвітлення, живий опис, наочне зображення. Ілюстрація є різновидом графічного мистецтва, зокрема книжкової графіки, що ставить своїм завданням образне доповнення і наочне пояснення змісту книги, літературного твору (А. В'юник, А. Пасічний) [11, С. 60; 312; 411]. Терміном «ілюстрація» позначають твори, призначені для безпосереднього їх сприйняття в єдності з певним текстом та інтерпретації його змісту. Види ілюстрацій розподіляють

залежно від їх розміру та положення у книзі: палітурка, фронтиспис, заставка, полосна ілюстрація (в полосі набору у верстці), напівполосна, розворотна (на двох сторінках), оборочна (невеликий малюнок, оточений текстом), малюнки на полях [6;7].

При створенні ілюстрацій художник точно дотримується характеристик персонажів, які дає письменник при визначенні їхніх характерів (риси зовнішності, манеру триматися, ставлення до інших персонажів, тощо), доповнює їх деталями, про які автор не договориє чи не описує докладно (зображення інтер'єрів, мізансцен, елементів оточення та ін.). Обмірковуючи кожну лінію, штрих чи колір, художник об'єднує всі елементи в єдиний цілісний ансамбль. Завдяки цьому образи літературних героїв, описані письменником, поглиблюються, стають конкретнішими, зримими, яскравими. Побутує думка, що ілюстратор книги, це її самий перший, уважний читач, оскільки книга народжується в органічному взаємозв'язку творчої співпраці автора і художника. Це завдання визначає специфіку мистецтва книжкової ілюстрації, яка тісно «зрослася» із загальним книжковим оформленням і полягає у прив'язці до формату книги, характеру шрифтового набору у поєднанні з орнаментальним декором, заставками, кінцівками, відповідно до єдиного стилістичного рішення видання.

Як правило, для ілюстрації обираються епізоди, що найповніше розкривають зміст тексту або окремих фрагментів літературного твору. У словнику української мови Бориса Грінченка термін «ілюструвати» тлумачиться як створювати до тексту малюнки, що супроводжують виклад, наочно пояснюють та розкривають текст, підтверджують що-небудь за допомогою малюнків чи інших прикладів [9]. На відміну від сьогодення, коли виданням книги (журналу чи будь-якого друкованого твору) займається злагоджений колектив фахівців, до другої половини ХХ ст. провідну роль у розробці дизайну книги відігравав художник. Враховуючи специфіку видання (науково-популярне, художнє, дитяче, навчальне тощо), він комплексно вирішував усі завдання, пов'язані з його архітектонікою та оздобленням: обирав формат книги і спосіб виділення окремих її блоків, визначав гарнітуру шрифту й визначав необхідність створення й місце зображень, дбаючи про художню якість кожного розвороту і гармонійне поєднання усіх елементів художнього оформлення книги з текстом задля органічного втілення задуму письменника у графічному вираженні. Отже, художник відповідав за неповторність графічно-стильового оформлення книги в цілому, створення цілісного й гармонійного образу книги як «єдиного монолітного організму» [3].

Саме здатність перетворити книгу зі звичайного виробу поліграфічної промисловості у твір мистецтва, з притаманною йому чарівністю та оригінальністю, визначають професійні якості художника.

Здійснюючи пошук ілюстраторів, які взяли за пензель, прочитавши твори Бориса Грінченка, ми виокремили хронографічні межі нашого дослідження - це період з 1897 року і до сьогодні. Цей період можна охарактеризувати як час пошуку візуальної єдності усіх елементів оформлення книги, час становлення самобутнього

українського стилю друкованих видань, основу якого становлять українські стародруки і кращі зразки народного мистецтва.

Одним із перших українських графіків, який звернув увагу на ілюстрацію та художнє оздоблення книги, впровадив елементи національного орнаменту був художник М. Самокиш. Саме таке оформлення з'явилося у перших виданнях Бориса Грінченка [3, 141].

Твори Бориса Грінченка ілюстрували відомі митці, майстри книжкової графіки, художники-ілюстратори: В. Боковня, О. Губарев, Г. Дін, М. Дмитренко, В. Євдокименко, В. Єрмоленко, Г. Журновська, В. Зельдіс, Г. Коваленко, І. Крашевський, В. Кричевський, Б. Крюков, П. Лапін, Н. Мудрик-Мриц, Ю. Михайлів, К. Музика, Б. Назаренко, М. Пшінка, О. Сластіон, Н. Соболев, С. Соколов, М. Стороженко, О. Федько, І. Філонов, К. Щепкіна та ін. Їх вибіркві ілюстрації представлено у додатку 1.

Ще за життя Бориса Грінченка, художник з Чернігівщини **Іван Крашевський**, про якого на жаль збереглося мало відомостей (відомо лише, що він був близьким другом Іллі Репіна), разом із **Григорієм Коваленком** проілюстрував обкладинку до книги «**Думи кобзарські**» (1897).

Відомий графік, етнограф, мистецтвознавець, педагог, громадський діяч **Опанас Сластіон** (1855–1933) проілюстрував читанку «**Вінок**», видану в Києві 1911 року, у яку ввійшло чимало творів Б. Грінченка. В художньому рішенні кожної ілюстрації яскраво виявляються українські народні мотиви: в одязі персонажів, елементах пейзажу, деталях побуту, тощо. Усе це надає виданню соковитого національного колориту. Після закінчення Петербурзької Академії Мистецтв художник жив у Києві, на Волині та Чернігівщині. Серед найзначніших здобутків художника варто назвати серію ілюстрацій до поеми Т. Шевченка «Гайдамаки» (1883–1885), літографії до альбому «Старовина українська і запорізька» (1890-ті рр.), серію портретів українських кобзарів (1875–1928). У якості архітектора О. Сластіон спроектував низку сільських, громадських та курортних будівель, серед яких набули широкого втілення земські школи з яскраво вираженими національними рисами, заснував Миргородський краєзнавчий музей, організував селянську капелу бандуристів імені Т. Шевченка.

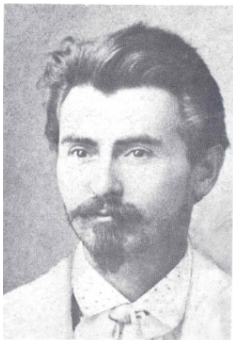

Долучився до ілюстрування творів Бориса Грінченка, зокрема казки у віршах «**Два морози**» (Київ: Друкарня В. П. Бондаренка та П. Ф. Гніздовського, 1914 р.) художник-символіст, поет, пам'яткоохоронець та мистецтвознавець, видатний діяч української культури **Юхим Михайлів** (1885–1935). В оформленні казки слід відмітити гармонійну єдність шрифтових та орнаментальних елементів оздоблення, композиційну урівноваженість та пластичність образів. Дрібний щільний штрих надає ілюстраціям певної витонченості й виразності.

Юхимом Михайлівим було підготовлено студії «Гончарна кераміка на Україні», «Ткачування на Україні». Перу митця належать спомини про Г. Нарбута і монографії про О. Мурашка, М. Жука та Л. Позена.

1918 року видавництвом «Поступ» було видано книгу Бориса Грінченка **«Розум та почування у живій тварі»** з художнім оформленням **В. Зельдіса**, яку було відтворено **1994** року у Києві у видавництві «Богдана». В оформленні збірки художник точно враховує вікові особливості дитячої читацької аудиторії: вибір композиційного рішення дає змогу не лише уважно розглянути головних героїв оповідань, але й зосередити увагу на особливостях поведінки, психологічних характеристиках персонажів.

Досить часто ілюстрації до книжок створюються у співдружності письменника і художника. У творчості Бориса Грінченка дещо навпаки, художники створювали до його творів ілюстрації під впливом змісту самих творів, або, як Василь Кричевський, – під впливом свого першого вчителя, Бориса Грінченка, який у 1884–1885 рр. працював у школі села Нижня Сироватка (нині Сумської області). Саме від Бориса Грінченка майбутній відомий митець Василь Кричевський, вперше почув Кобзареве слово, яке зоріло для нього протягом десятиліть творчого життя. Шевченкіана оформлена Василем Кричевським до сьогодні вражає мистецькими обширами й новаторством.

Василь Кричевський (1873–1952) – український архітектор, художник, графік, заслужений діяч мистецтв, професор, член правління Спілки архітекторів України, доктор мистецтвознавчих наук (1939), заслужений діяч мистецтв (1940). Оформив обкладинку до книги Бориса Грінченка **«Соняшний промінь»**, яка вийшла у Києві **1919 р.** у видавництві «Всеукраїнський кооперативний видавничий союз», і обкладинку до видання **«Твори» (1931 р.)** у видавництві «Рух». Оформлення книг спирається на кращі традиції українського декоративного мистецтва, вирізняється яскравою індивідуальною манерою Кричевського-графіка, вірністю митця народним художнім принципам.

Український художник, ілюстратор дитячих книг («Колобок», «Сірко», «Вовк, Собака і Кіт» та ін.) **Петро Ланін** (1887–1937) проілюстрував оповідання Бориса Грінченка **«Хата»** і **«Підпал»** (видавництво «Рух», **1927 р.**). В композиційно продуманих та детально пророблених за допомогою різних прийомів штрихування ілюстраціях художник приділяє значну увагу сюжету, зображенню інтер'єрів та одягу героїв. Гострий, іноді ледь гротескний рисунок, виразно передає психологічний стан та емоції персонажів.

У **1930** році для видавництва «Культура» художник **Г. Дін** розробив обкладинку, фронтиспис та шість сторінкових ілюстрацій до оповідання Бориса Грінченка **«Хлопець, що боровся з морем»**.

Пластична мова, до якої вдався художник при створенні ілюстрацій, близька до експресіонізму. Маси неба, моря, дамби, біля якої відбуваються події оповідання, динамічно взаємодіють з образами потопуючих домівок, поодиноких дерев та інших

деталізуючих елементів зображення. Спрощені до знаковості образи навколишнього світу, контраст чорних та білих плям створюють щільний простір, у якому переважають стихія, енергія, рух – тим самим допомагають відтворити складний художній образ, у якому художник майстерно демонструє розбурхане море, що покидає свої береги, затоплює луки, руйнує селища.

У тому ж році художник **Н. Соболев** проілюстрував оповідання Бориса Грінченка «Сестриця Галя» («Книгоспілка», 1930 р.). У 1958 році Київським видавництвом «Дитвидав» було видано оповідання Б. Грінченка «Без хліба» з ілюстраціями **О. Губарєва**.

До ілюстрування оповідання Б. Грінченка «Ксеня» в різні роки залучалися такі художники як **І. Філонов** (видавництво «Дитвидав», 1962 р.) і видатний художник-живописець, графік, історик мистецтв українського походження **М. Дмитренко** – один з найулюбленіших учнів Федора Кричевського.

Михайло Дмитренко (1908–1997 р.) – видатний український майстер станкового і монументального малярства (переважно у галузі сакрального мистецтва). У головній каплиці міста Люрд (Франція) у вівтарі України прихожан зустрічає запрестольна ікона «Богородиця з дитям» роботи М. Дмитренка. У музеї Інституту св. Климентія в Римі перебуває велична ікона пензля М. Дмитренка «Свята Ольга, княгиня Руси-України». Захоплений творами Б. Грінченка, М. Дмитренко проілюстрував уривок з оповідання Бориса Грінченка «Ксеня» – (Малі заблуди), надрукований в журналі «Веселка» у Торонто в 1960 році.

Ілюстрації, створені Михайлом Дмитренком до оповідання просякнуті ідеалами духовності й гуманізму. Образи головних персонажів оповідання – Ксенії і Василя вражають своєю ліричністю. Затишок і спокій панує на ілюстрації. Насолоджуючись кожною хвилиною, що проведена разом, Ксеня і Василь ніби зливаються з природою і ніщо поки не вказує на драматизм наступних подій.

1962 року оповідання «Ксеня» було проілюстровано українським художником-графіком **Іваном Філоновим** (1917–1983). Ілюстрації, виконані в реалістичній манері, переконливо відтворюють найяскравіші епізоди книги. Художник точно дотримується характеристик персонажів, даних письменником, завдяки чому образи героїв оповідання постають перед читачем яскравими й правдивими, що допомагає читачеві глибше сприйняти ідейний зміст твору.

Працюючи у галузі станкової та книжкової графіки, І. Філонов є автором ілюстрацій до творів М. Коцюбинського (1948), П. Мирного (1954, 1956), С. Васильченка (1961) та інших українських письменників, виконав серію офортів до творів Т. Шевченка (1961–1964). Окрім цього, Іван Філонов є автором численних екслібрисів.

Російський художник-графік **Сергій Соколов** створював ілюстрації та оформляв обкладинки для багатьох московських видавництв: «Молода гвардія», «Правда», «Дитяча література» (Детгиз), «Діамант». Серед його робіт були малюнки до класичних творів – до повісті Івана Тургенєва «Степовий король Лір», творів науково-фантастичного жанру, зокрема роману Віктора Суханова «Аватар», збірки

оповідань Олександра Тесленка «Випробування добром». 1961 р. С. Соколов проілюстрував романи Б. Грінченка «Серед темної ночі» і «Під тихими вербами», які були перекладені російською мовою і надруковані «Государственным издательством художественной литературы» (Москва).

Обкладинка видання з першого погляду звертає до себе увагу читача. Безвихідь і драматизм подій, про які розповідає автор, відчуються вже в оформленні палітурки, на якій у понурій самотній фігурі селянина, його виснаженому обличчі впізнаємо увиразнено-предметний образ обездоленої, пригніченої України. Комплекс застосованих художником засобів: статичність композиції, умовність та площинність фігури селянина, «вписаної» в уявний трикутник, що тяжіє до землі, відсутність деталізації й навіть сіре тло палітурки – усе посилює відчуття напруги, переконливо відтворює жахливість подій.

Микола Стороженко (1928–2015 р.) – народний художник України, живописець, графік, дійсний член Національної академії мистецтв України, професор Національної академії образотворчого мистецтва і архітектури, лауреат Державної премії України імені Тараса Шевченка.

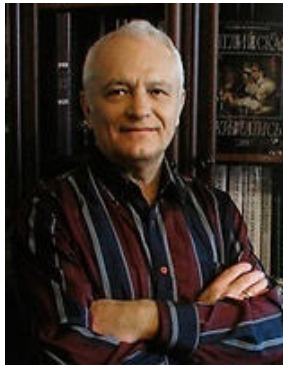
М. Стороженко був одним із перших серед тих, хто втілював у художніх творах образи видатних діячів науки і культури України, про творчість і діяльність яких замовчували за часів Радянського Союзу: Максима Березовського, Петра Могили, Феофана Прокоповича, Григорія Сковороди та інших. Працюючи у галузі станкового і монументально-декоративного живопису і книжкової графіки, ілюстрував оповідання Є. Гуцала «Олень Август» (1965), драматичну поему Лесі Українки «У катакомбах» (1970), повість М. Стельмаха «Гуси-лебеді» (1971), «Фата моргана» М. Коцюбинського (1977), «Болгарські народні казки» (1979), «Українські народні казки» (1981–1985).

У 1969 р. художник проілюстрував оповідання Б. Грінченка «Дзвоник» – одне з найдраматичніших оповідань письменника. Глибоке усвідомлення внутрішнього стану семирічної сільської дівчинки-сироти допомогли художнику переконливо відтворити образ самотньої крихітки-билинки, яка, позбавлена батьківської ласки й турботи, опинилась у сирітському притулку великого міста. Дзвоник, за яким відбувається тепер усе в її житті – символ неволі й покірності, позбавлення можливості мати власну думку, самостійно приймати рішення.

Ніна Мудрик-Мриц (1927–1996) – українська поетеса, видавець, художниця в галузі книжкової графіки. Є авторкою більш ніж чотирнадцяти книжок для дітей та молоді, серед яких найвідомішими є книги поезії «По ягідки», «Намистечко», «Соняшні казки» та прози «Веселковий рушник», «Легенди» та ін. Н. Мудрик-Мриц працювала в дитячих журналах «Готуйсь» і «Веселка». Була членом об'єднання літераторів «Козуб».

У 1977 році художниця проілюструвала твір Бориса Грінченка «Олеся», який був виданий в Торонто, Вінніпег Об'єднанням працівників літератури для дітей і молоді. Для цього видання художниця розробила палітурку, чотири полосних

ілюстрації та віньєтку, що слугує заставкою на початку оповідання. Дотримуючись стилю графічного оформлення видань початку ХХ століття, Н. Мудрик-Мриц приділила значну увагу створенню образів головних героїв оповідання, які у її виконанні значно стилізовані і мають деякий відтінок гіперболізації.

Художник, ілюстратор книг, генеральний директор видавництва «Аврора» **Віктор Боковня** народився 9 квітня 1946 р. в Україні. Майстер російської карикатури, він багато років співпрацював з журналом «Крокодил», став відомим ілюстратором дитячих книг: «Телефон» К. Чуковського, «Крокодил Гена і Чебурашка», Е. Успенського, «Пригоди капітана Врунгеля» А. Некрасова. Окрім вищезазначених творів, В. Боковня проілюстрував збірку **«Веселі пригоди, оповідання, казки»** у якій є твори Бориса Грінченка (Київ: Веселка, 1985 р.)

До творчості Бориса Грінченка звертався і відомий художник у галузі

книжкової графіки **Василь Євдокіменко** (1925–2005), який у 1950–1993 роках плідно працював у київських видавництвах «Молодь», «Веселка», «Дніпро», «Радянська школа» та московському видавництві «Детгиз» («Дитяча література»).

Василь Євдокіменко – учасник багатьох художніх виставок, проілюстрував твори «Зачарована Десна» О. Довженка (1957), «Що б з мене було» А. Тесленка (1961), «Малим про великого Тараса» О. Іваненко (1963), «Чайка» (1965) і «Талан» (1970) С. Васильченка, «Деревій» (1971) і «Климко» (1981) Г. Тютюнника, «Кликали маму» П. Грабовського (1976), «Чіпка» П. Мирного (1979), «Ялинка» М. Коцюбинського (1984), «Казки народів СРСР» (1987), «Казки» М. Вовчка (1988). Творчість Бориса Грінченка не залишила байдужим митця, надихнула на ілюстрування книг **«Кавуни» (1985 р.)**, **«Украла» (1988 р.)**, **«Зернятка» (1989 р.)**.

Для збірки творів Б. Грінченка **«Зернятка»** В. Євдокіменко оформив палітурку, фронтиспис з портретом письменника, титул, шмуцтитули, низку ілюстрацій.

На ілюстрації до оповідання **«Олеся»**, яке є складовою зазначеної збірки, художник підкреслює мужність і надзвичайну внутрішню силу тендітної дівчинки, яка ціною свого життя врятувала усе село. У цій ілюстрації В. Євдокіменку вдалося надзвичайно правдиво й переконливо передати драматизм події. Напружена, але впевнена постать Олесі, яка іде з гордо піднятою головою, сповнена величчю, що вказує на свідомо обраний дівчинкою шлях. Художник створює яскравий тоновий контраст між худорлявою фігуркою Олесі у світлій сорочці і темною, майже чорною велетенською постаттю вершника-загарбника. Прийом контрастів (величин і тону) додає гостре відчуття беззахисності маленької героїні. Усі образотворчі засоби, кожна деталь ілюстрації підпорядковані загальній ідеї твору, підкреслюють драматичне «звучання» сцени.

Збірки творів Бориса Грінченка **«Казки» (1990)** і **«Леся, преславний гайдамака» (1991)** проілюстрували художники видавництва «Веселка» **Ганна**

Журновська і Костянтин Музика. Ретельно продумані й пишно прикрашені декором, ілюстрації доповнюють психологічну характеристику персонажів, тим самим яскраво передають самотні риси української культури та побуту, збагачуючи життєвий та художній досвід маленьких читачів.

У 1991 році художниця **Катерина Щепкіна** представила власне трактування літературних образів роману Б. Грінченка **«Під тихими вербами»**, виданого київським видавництвом «Радянська школа». Пишно прикрашені декором ілюстрації К. Щепкіної створюють цілісний гармонійний образ, яскраво відтворюють характерні особливості українського побуту.

Багато років попрацював у дитячому видавництві «Веселка» народний художник України **Микола Пшінка**. Серед багатьох оформлених художником видань є збірка творів Б. Грінченка **«До тих, що зостануться»**, видана у 1993 році. На палітурці книги М. Пшінка зобразив Бориса Грінченка в образі свого сучасника, готового повести за собою український народ до нових звершень і перемог.

Інтерес до творчості Бориса Грінченка у художників-ілюстраторів не згасає й сьогодні. Варто відзначити художнє оформлення збірки Бориса Грінченка **«Поезії, повісті, оповідання»** здійснене **Б. Назаренко** (К.: Наукова думка, 2002 р.); ілюстрації художниці **Оксани Федько** у книзі Мар'яни Ангелової **«Казковий світ Бориса Грінченка»**, яка вийшла у Києві в 2013 році; ілюстрації до казки «Снігуронька» художниці **Влади Єрмоленко** (2014 р.) та інші.

Популяризація літературних творів Бориса Грінченка сприяє активному залученню студентської та учнівської молоді до вивчення його спадщини й відтворенні його ідей в ілюстраціях. Зокрема варто відзначити книгу **«Твори Бориса Грінченка з ілюстраціями юних художників»** (упоряд. Н. В. Павленко. – Верхньодніпровськ; Дніпровець) [10].

Висновки. Ілюстрації є не просто супроводом чи окрасою книги, вони ніби «беруть участь» у самому процесі читання, допомагають яскравіше розкрити сюжет, образи персонажів, висвітлити кульмінаційні моменти літературного твору, тим самим сприяють глибшому й емоційнішому сприйняттю змісту тексту читачем. Відтак, у складному процесі створення ілюстрацій вагоме значення мають культурний рівень, художній смак, життєвий досвід художника. Чим глибше та яскравіше його індивідуальність, тим більшої досконалості й переконливості набуває створений митцем графічний образ і тим більше роздумів та міркувань викликає книга.

Кожен художник-ілюстратор, спираючись на відтворену письменником дійсність, збагачує літературний матеріал власним життєвим досвідом, власними асоціаціями, особистим ставленням до літературного твору та його персонажів. Саме у виборі найважливішого, з точки зору ілюстратора, й визначається світогляд і творча індивідуальність художника. Це пояснює стилістичну різнохарактерність трактування творів Бориса Грінченка в ілюстраціях різних митців.

Список використаних джерел

1. Грінченко Б. Листи з України Наддніпрянської [Електронний ресурс] / Борис Грінченко // Ізборник : [проект електрон. б-ки давньої укр. літ.]. – Текст. дані. – Київ, [б. р.]. – Режим доступу: <http://litopys.org.ua/drag/drag2.htm> (дата звернення: 16.11.2018). – Назва з екрана.
2. Грінченко Б. К вопросу о журнале для детского чтения в земской народной школе / Грінченко Б. // Земский сб. Черниг. губернии. – 1895. – № 4/5. – С. 27–50
3. Кормакова Т. Літературна спадщина Бориса Грінченка у сучасній українській графіці / Т. Л. Кормакова // Борис Грінченко – відомий і невідомий : матеріали VII щорічних Грінченківських читань, 9 груд. 2014 р., м. Київ / Київ. ун-т ім. Бориса Грінченка. – Київ, 2015. – С. 134–149.
4. Літературознавча енциклопедія : у 2 т. Т. 1 / авт.-упоряд. Ю. І. Ковалів. – Київ : Академія, 2007. – 608 с. – (Енциклопедія ерудита).
5. Матвійчук О. Ілюстратори книжкових видань Бориса Грінченка / О. Матвійчук, Г. Кузьменко // Борис Грінченко – відомий і невідомий : матеріали Всеукр. наук. конф. (IX щорічні Грінченківські читання), 9 груд. 2016 р., м. Київ / Київ. ун-т ім. Бориса Грінченка. – Київ, 2017. – С. 118–128.
6. Одінцова М. І. Борис Грінченко про журнал для дітей [Електронний ресурс] / Одінцова М. І. // Електронна бібліотека Інституту журналістики КНУ ім. Тараса Шевченка. – Текст. дані. – Київ, [2007]. – Режим доступу: <http://journalib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=2181> (дата звернення: 16.11.2018). – Назва з екрана.
7. Пасічний А. М. Образотворче мистецтво : словник-довідник / А. М. Пасічний. – Тернопіль : Навч. кн. – Богдан, 2003. – 216 с.
8. Погрібний А. Г. Борис Грінченко. Нарис життя і творчості / А. Г. Погрібний. – Київ : Дніпро, 1988. – 268 с.
9. Словарь української мови [Електронний ресурс] / [упоряд. Борис Грінченко]. – Текст. дані. – [Б. м., б. р.]. – Режим доступу: <http://hrinchenko.com> (дата звернення: 16.11.2018). – Назва з екрана.
10. Твори Бориса Грінченка з ілюстраціями юних художників : твори / упоряд. Н. В. Павленко. – Верхньодніпровськ : Дніпровець, 2014. – 48 с.
11. Українська графіка XI – початку XX ст. : альбом / авт.-упоряд. А. О. В'юник. – Київ : Мистецтво, 1994. – 328 с.

H. V. Kuzmenko,

Candidate of Pedagogic Sciences, Associate Professor of the Department image of mystic of Decorative Art of Borys Hrinchenko Kyiv University,

O. E. Matviichuk,

Candidate of Pedagogic Sciences, Associate Professor of the Department of historical and public education of Institute of In-service training of Borys Hrinchenko Kyiv University

Creative writings of Borys Grinchenko through the illustration of famous artists

The article investigates and analyses the life and creative way of illustrators of Borys Grinchenko books. It is presented photos of famous artists who illustrated Borys Grinchenko works in different years. It is found out that Borys Grinchenko paid much attention to illustration of books and childrens magazines.

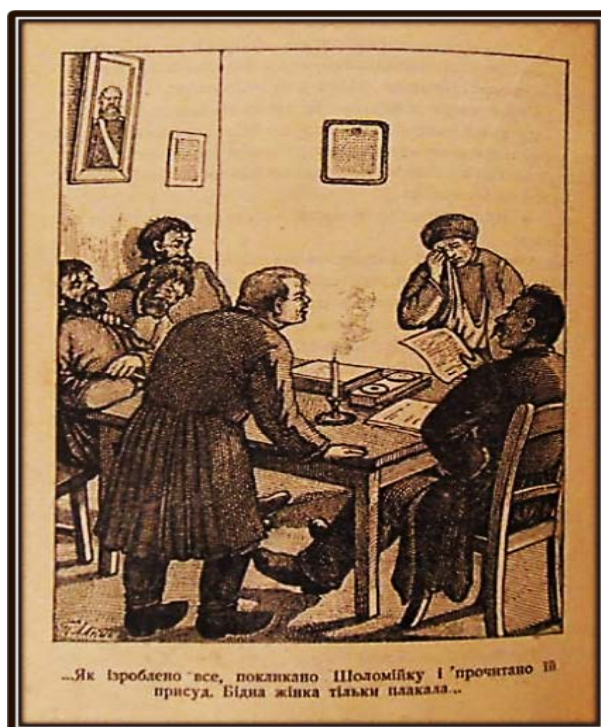
Key words: *illustrations, artists-illustrators, Borys Grinchenkos works*

Надійшла до редакції 22.10.2018 року

Ілюстрації до творів Бориса Грінченка

1. Художник В. Кричевський

2. Художник П. Лапін «Підпал»

3. Художник Г. Дін

4. Художник І. Філонов

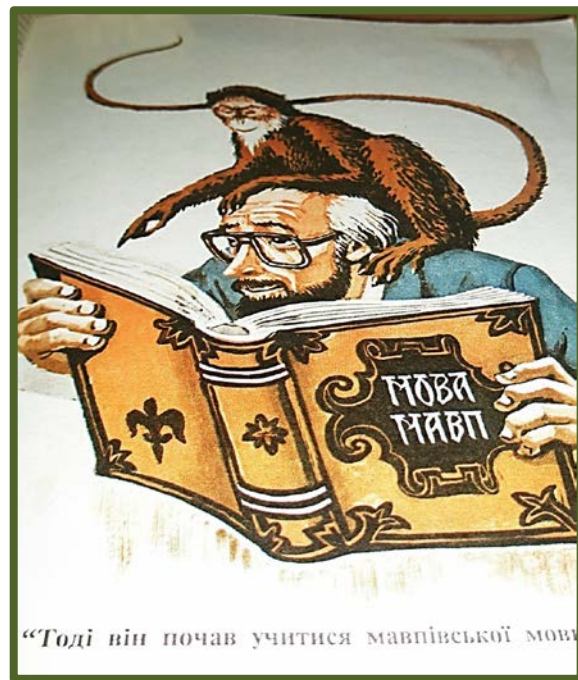

Оповідання

Поеми

5. Художник В. Євдокименко

6. Художник В. Зельдіс. Розум та почування у живій тварі

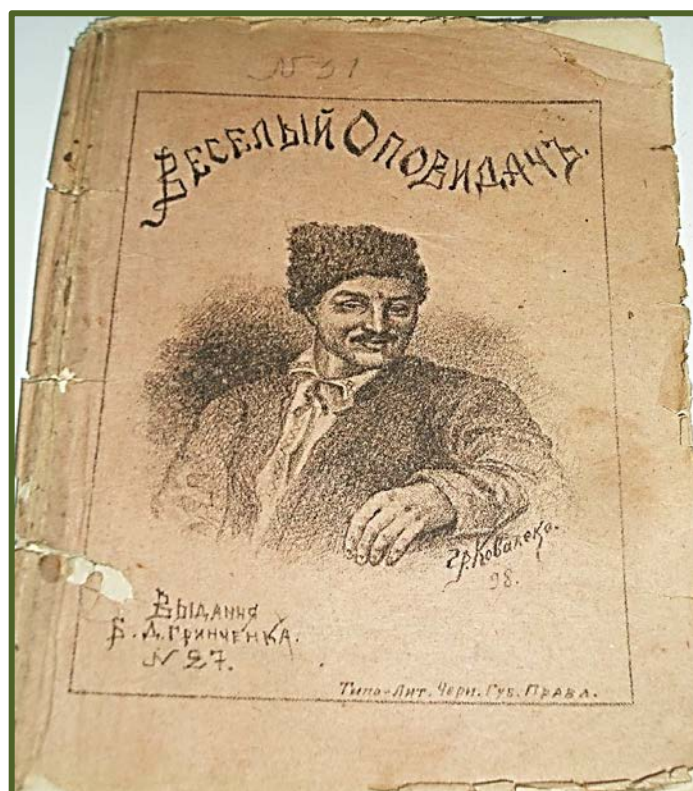
7. Художник К. Щепкіна. Під тихими вербами

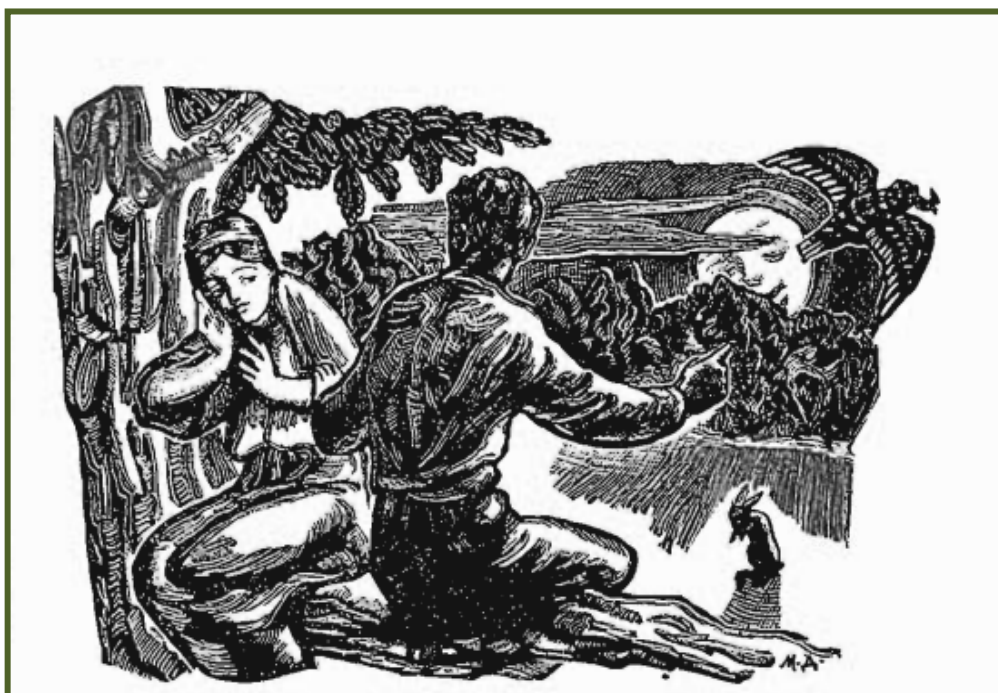
8. Художник С.Соколов

9. Художник О. Сластіон. Вінок

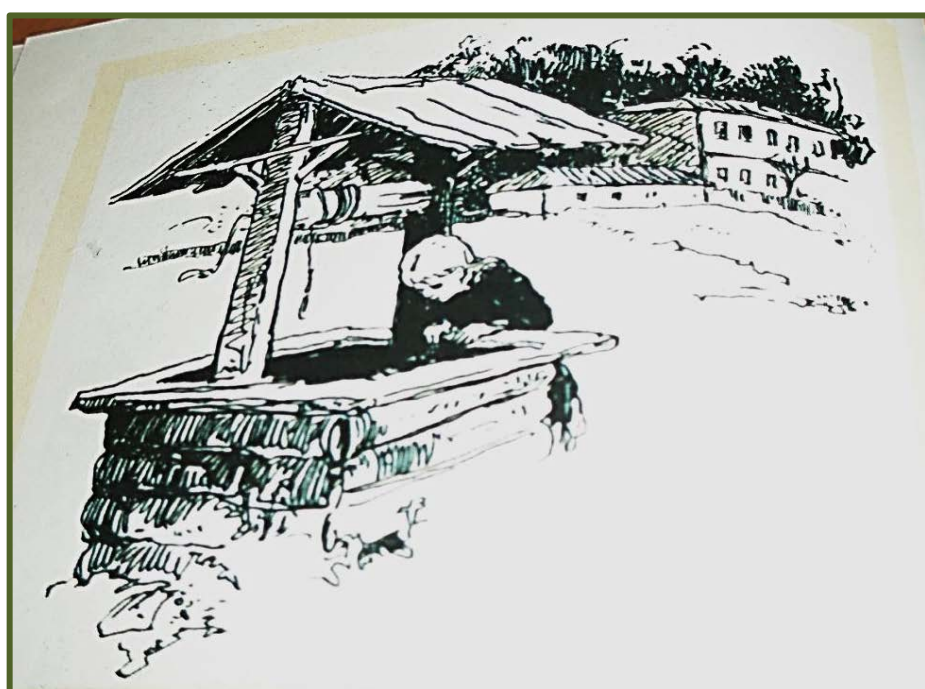
10. Художник Григорій Коваленко

11. Художник Михайло Дмитренко. Ксеня

12. Художник Микола Пшінка

13. Художник Микола Стороженко. Дзвоник

14. Художник Юхим Михайлів. Два морози

**15. Художники Г. Журновська і К. Музика.
Казки. Лесь, преславний гайдамака**

16. Художник Н. Мудрик-Мриц. Олеся

ФОРМУВАННЯ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

У статті розглянуто сутність поняття соціокультурної компетентності, з'ясовано її структуру, схарактеризовано основні компоненти.

На основі аналізу наукових праць представлено визначення поняття соціокультурної компетентності, яка трактується як якісна характеристика особистості, що ґрунтується на сукупності набутих знань соціальних та культурних сфер життя, його ціннісних орієнтацій.

Одним із ефективних шляхів формування соціокультурної компетентності виділено пошуково-творчу діяльність молодших школярів, яка може бути реалізована через впровадження в навчальний процес початкової школи системи репродуктивних завдань аналітико-синтетичного характеру.

Ключові слова: соціокультурна компетентність, молодші школярі, українська мова, пошуково-творча діяльність.

Постановка проблеми в загальному вигляді. У сучасній педагогічній науці пріоритетним вважається компетентнісний підхід до формування особистості школяра у закладах загальної середньої освіти. У новітній типовій програмі для 1-2 класів початкової школи зазначено: «Метою мовно-літературної освіти молодших школярів є розвиток особистості дитини засобами різних видів мовленнєвої діяльності, формування ключових, комунікативної та читацької компетентностей, розвиток здатності спілкуватися українською мовою для духовного, культурного й національного самовияву, послуговуватися нею в особистому й суспільному житті, у міжкультурному діалозі, розвиток емоційно-чуттєвого досвіду, мовленнєво-творчих здібностей» [5, с. 194].

Однією із ключових у початковій освіті є соціокультурна компетентність як така, що охоплює загальнокультурний розвиток учнів, адаптацію їх до життя в певному соціальному середовищі, громадянське, патріотичне, морально-етичне, естетичне виховання.

Зрозуміло, що Нова українська школа не може залишатися осторонь від процесів модернізації освіти, що відбуваються нині в усьому світі, адже початкової ланки освіти стосуються всі світові тенденції та інновації: диференціація, гуманітаризація, інноваційність, інтеграція тощо.

До них належить і компетентнісний підхід як нововведення в теорії та практиці, адже тривалий час у вітчизняній системі освіти домінував знаннєвий підхід, результатом навчання якого була сукупність накопичених учнем знань, умінь і навичок. Ось чому навчально-виховний процес сучасної школи має будуватися відповідно до потреб особистості та індивідуальних можливостей дітей, зростання їхньої самостійності й творчої активності, що потребує організації навчання з урахуванням до здібностей, здатності до навчання, таланту дитини.

Невипадково у педагогічній теорії та практиці вважається, що ідея компетентнісного підходу – одна із відповідей на запитання про те, який результат

освіти необхідний самодостатній особистості і задовольняє запити сучасного суспільства.

Формування компетентності учня сьогодні є однією з актуальних проблем освіти і може розглядатися як вихід із проблемної ситуації, що виникла через суперечності між необхідністю забезпечити якість освіти та неможливістю розв'язати цю проблему традиційним шляхом.

Аналіз попередніх досліджень. Проблема формування ключових предметних компетентностей учнів завжди була в центрі уваги українських і зарубіжних науковців: Т. Байбари, Н. Бібік, В. Бондаря, М. Вашуленка, І. Гудзик, Л. Коваль, О. Локшиної, О. Онопрієнко, О. Овчарук, О. Пометун, К. Пономарьової, О. Савченко, С. Трубаčeвої та ін.

Вченими визначено зміст основних дефініцій «компетентність» та «компетенція», здійснено їх порівняльну характеристику в європейських освітніх системах та розглянуто методичні аспекти формування в молодших школярів компетентностей та компетенцій. Разом з тим багато питань цієї багатоаспектної проблеми ще залишаються не дослідженими. Так, актуальними на сучасному етапі вважаються аспекти моделювання процесу навчання молодших школярів української мови на основі впровадження новітніх методів навчання інноваційного спрямування, серед яких чільне місце посідають творчо-пошукові завдання.

Мета статті – на основі аналізу теоретичних засад компетентнісного підходу в педагогічній науці розглянути сутність, структуру, компоненти та засоби формування соціокультурної компетентності молодших школярів на уроках української мови.

Виклад основного матеріалу. Сучасне інформаційне суспільство формує нову систему цінностей, в якій володіння знаннями, вміннями й навичками є необхідною умовою. Від людини вимагаються вміння орієнтуватися в інформаційних потоках, освоювати нові технології, самонавчатися, шукати й використовувати нові знання, володіти такими якостями, як універсальність мислення, динамізм, мобільність.

Відомо, що ключові компетенції формуються в процесі реалізації цілісного змісту освіти загальноосвітньої школи, а предметні – передбачені змістом конкретного предмета і набуваються впродовж конкретного року або етапу навчання.

Однією із ключових вважається соціокультурна компетентність, яка, за твердженням Т. Фоменко, являє собою «якісну характеристику особистості, що ґрунтується на сукупності здобутих знань соціальних та культурних сфер життя, ціннісних орієнтацій; здатність та готовність до міжкультурного спілкування з носіями інших мов та культур» [6, с. 153].

Соціокультурну компетентність вчені розглядають як складову комунікативної, тісно взаємопов'язаної з такими компонентами структури, як соціальна та загальнокультурна.

Соціальна складова – це готовність учнів до адаптації в українському соціумі, у якому перебувають молодші школярі, і яку умовно можна охарактеризувати такими поняттями, як держава, рідний край, сім'я, школа, громадські місця.

Розглядаючи адаптацію учнів у соціумі на рівні держави, у якій вони живуть, учителі мають звертати увагу на те, щоб молодші школярі знали і правильно записували її назву та назву столиці, знали державні символи України та могли розповісти про їх особливості, усвідомлювали значення державної мови, мали почуття гордості за свою державу Україну, українську мову й український народ.

Важливого значення на уроках української мови потрібно надавати використанню краєзнавчого й особливо лінгвокраєзнавчого матеріалу. «Як свідчить досвід, – зазначає Н.Кухмай, – діти завжди прагнуть знати історичне минуле свого рідного села чи міста, походження його назви, відомих земляків, у чому багатство й неповторність рідного краю тощо. У процесі опрацювання малих фольклорних форм доцільно пропонувати школярам записувати усталені вирази, прислів'я, приказки, співанки та інші перлини народної творчості, які вживають у своєму мовленні їхні родичі, знайомі, що проживають у рідному краї» [3, с. 47].

Для побудови зв'язних висловлювань варто обирати тематику, пов'язану з рідною місцевістю: складати описи рідної природи, писати про події і людей того міста чи села, в якому діти проживають. Значну увагу на уроках української мови слід приділяти роботі над місцевими діалектами: порівнювати їх з аналогами української літературної мови, формувати літературне мовлення з одночасним позитивним ставленням до діалектизмів і спонукати дітей до вживання їх під час усного спілкування із земляками, особливо з бабусями й дідусями, виражаючи таким чином повагу до них і зберігаючи мовну неповторність рідної землі.

Формуванню культури поведінки в сім'ї сприятиме робота над текстовим матеріалом, у якому йдеться про українські традиції стосунків між батьками і дітьми, бабусями, дідусями й онуками, між братами й сестрами, про традиційні українські форми звертання членів родини один до одного, про повагу до старших членів сім'ї і турботливе ставлення до молодших.

Важливо пропонувати дітям порівнювати традиційні правила поведінки в родині із сучасними змінами у стосунках між членами сім'ї, спонукати до підтримування добрих та мудрих традицій і звичаїв у сучасних українських сім'ях.

Предмет «українська мова» надає можливості для підготовки учнів початкових класів до адаптації у громадських місцях. Зокрема, у процесі вивчення теоретичних знань з мови й формування та розвитку навичок мовленнєвої діяльності доцільно готувати дітей до виконання соціальних ролей – читача бібліотеки, глядача театру чи кінотеатру, покупця, пішохода, пасажера, перехожого, відвідувача різноманітних культурних заходів тощо.

З цією метою слід пропонувати учням вивчати мовні явища на матеріалі текстів, у яких ідеться про поведінку людей у громадських місцях, з обов'язковим аналізом не лише мовного матеріалу, а й культури і правил поведінки персонажів текстів. З метою вправлення учнів у правильному й доречному вживанні формул мовленнєвого етикету та формування в молодших школярів етики спілкування доцільно пропонувати складати діалоги за ситуативними малюнками, словесно описаними

ситуаціями на теми: «У театрі», «На виставці», «У магазині», «На вулиці», «У транспорті», «В їдальні», «У гостях» тощо.

Загальнокультурна складова соціокультурної компетентності молодшого школяра передбачає володіння знаннями про особливості української національної культури, звичаї, традиції, свята і використання цих знань у мовленнєвій практиці, вживання у власному мовленні найбільш відомих малих українських фольклорних форм; сформованість морально-етичних якостей.

О. Савченко стверджує, що «з метою формування загальнокультурної складової соціокультурної компетентності в процесі навчання української мови доцільно використовувати народознавчий матеріал; тексти, в яких розкриваються сторінки історичного минулого України; інформацію про відомих українців минулого і сьогодення; залучати і готувати дітей до проведення народних та релігійних свят, обрядів, ознайомлювати з історією їх виникнення; використовувати тексти на морально-етичну тематику для побудови переказів, репродукції картин для написання тексту за картиною тощо [4, с. 12].

Ця компетентність стосується сфери розвитку культури особистості в усіх її аспектах. Її реалізація в процесі навчання української мови передбачає передусім формування культури міжособистісних відносин, толерантної поведінки, моральних якостей, а також ознайомлення з культурною спадщиною українського народу, найважливішими досягненнями національної науки й культури; визначними подіями та постатями в історії України.

Одним із найбільш ефективних засобів формування соціокультурної компетентності учнів вчені вважають творчий підхід до навчання та виховання молодших школярів.

Досліджуючи проблему пошуково-творчої діяльності, спираємось на твердження О.Власової про те, що психологічна наука розпізнає два види мислення – репродуктивне і продуктивне. «В процесі репродуктивного мислення людина виконує завдання, спираючись на відомі правила, формули та інші теоретичні твердження. Це – застосування знань для вивчення хоч і нового питання, але подібного до попередніх. Продуктивне мислення передбачає відкриття факту, раніше невідомого: виведення правила, обґрунтування закономірності, способу дії» [1, с.285].

Таким чином, в основу навчання має бути покладено саме продуктивне мислення, що сприятиме розвитку творчих здібностей молодшого школяра. Вважаємо, що це важлива і необхідна складова сучасного педагогічного процесу, адже відомо, що основний показник дитячих обдарувань – їх креативність, тобто здатність учня до творчого виконання поставлених перед ним завдань.

Важливу роль у цьому процесі відіграють пошуково-творчі завдання, які вчені розглядають як технологію розвивальної освіти. Проблемно-пошуковий підхід дає змогу реалізувати ціннісний навчальний і розвивальний аспекти рідної мови як шкільного предмета, основна мета якого – забезпечити належний рівень комунікативної компетентності.

У дидактиці доведено, що початковим елементом процесу мислення як правило, є проблемна ситуація, адже мислити учень починає саме тоді, коли у нього з'являється потреба щось зрозуміти. Відомо, що мислення завжди починається з проблеми або запитання, із здивування чи нерозуміння. Проблема ситуація і дає поштовх до залучення учня до процесу мислення.

Як зазначає С. Дубовик, у початкових класах найдоцільнішими і найпоширенішими прийомами створення проблемних ситуацій з метою розвитку пізнавальних інтересів, активізації пізнавальної діяльності є такі як: зіткнення учнів із суперечливими фактами; показ помилок, до яких призводить незнання певної теми; постановка перед молодшими школярами дослідницьких завдань; спонукання учнів до узагальнення фактів; спонукання учнів до аналізу фактів і явищ, які логічно суперечать їхньому життєвому досвіду; постановка проблемного питання на основі створення елементів дискусії; створення ситуації, коли учні переконані в недостатності своїх знань і відчують потребу набути нових, щоб відповісти на поставлене запитання [2].

Однак, безумовно, створенню проблемної ситуації передуватиме різноманітна підготовча робота, у процесі якої вчитель має надати учням ті знання, які будуть необхідними для розв'язання поставленої проблеми.

Висновки. Отже, соціокультурну компетентність визначаємо як складну інтегровану характеристику особистості, яку розглядаємо як набір знань, умінь, навичок, ставлень, що дають змогу ефективно впроваджувати конкретну діяльність або виконувати певні функції, забезпечуючи розв'язання визначених проблем і досягнення певних стандартів у галузі професії або виді діяльності.

Одним із ефективних шляхів формування означеної компетентності вважаємо пошуково-творчу діяльність молодших школярів, яка може бути реалізована впровадженням у навчальний процес початкової школи системи репродуктивних завдань аналітико-синтетичного характеру.

Список використаних джерел

1. Власова О. І. Педагогічна психологія : навч. посіб. / О. І. Власова. – Київ : Либідь, 2005. – 400 с.
2. Дубовик С. Організація навчальної мовленнєво-творчої діяльності молодших школярів на уроках української мови / С. Дубовик // Початкова освіта. – 2016. – Квіт. (№ 8). – С. 5–9.
3. Кухмай Н. Формування основ компетентності молодших школярів / Наталія Кухмай // Початкова шк. – 2016. – № 10. – С. 46–49.
4. Савченко О. Мета і результат уроку в контексті компетентнісного підходу / Олександра Савченко // Початкова шк. – 2015. – № 3. – С. 10–15.
5. Типові освітні програми для закладів загальної середньої освіти : 1–2 кл. – Київ : ОСВІТА-ЦЕНТР+, 2018. – 240 с.
6. Фоменко Т. Визначення поняття «соціокультурна компетентність» у сучасній парадигмі вищої освіти / Т. Фоменко // Засоби навчальної та науково-дослідної роботи : зб. наук. пр. / Харків. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди. – Харків, 2014. – Вип. 42. – С. 149–156.

N. B. Maksymenko,

PhD, assistant professor of the department of specialized methodologies and technologies of primary education of Vasyl Stefanyk Precarpathian National University, Ivano-Frankivsk, Ukraine

Forming junior pupils' sociocultural competence at the Ukrainian language lessons

The article presents the nature of concept of the sociocultural competence. There have been explained its structure and defined its main components.

Basing on the analysis of scientific works it is noted the definition of the concept of the sociocultural competence. The last is regarded as the qualitative characteristics of the individual, based on complex of the gained knowledge from the social and cultural spheres of life and its value orientations.

It is pointed out that one of the effective ways of forming the given competence is the search and creative activity of junior pupils, which can be realized by introducing in the educational process of the primary school the system of reproductive tasks of analytical and synthetical character.

Key words: *sociocultural competence, junior pupils, Ukrainian language, search and creative activity.*

Надійшла до редакції 31.10.2018 року

СТАНОВЛЕННЯ Й РОЗВИТОК ЦЕНТРАЛЬНОЇ ОСВІТЯНСЬКОЇ БІБЛІОТЕКИ В СТРУКТУРІ МІНІСТЕРСТВА ОСВІТИ УРСР (1922–1999)

У дослідженні наведено фактологічний матеріал з історії становлення Центральної освітнянської бібліотеки, схарактеризовано основні напрями роботи бібліотеки в інформаційній сфері.

Ключові слова: *Центральна освітнянська бібліотека, спеціальні педагогічні бібліотеки, інформаційно-методичне забезпечення освітян.*

Постановка проблеми. Заснування Центральної освітнянської бібліотеки було зумовлене потребою створення в Україні всеукраїнського галузевого інформаційного центру для повноцінного інформаційного забезпечення реформування вітчизняної освіти. Ця бібліотека увібрала в себе столітні здобутки спеціалізованих педагогічних книгозбірень України, тому не можна оминати історичний шлях її становлення та розвитку. Це дає змогу розглянути закономірності, етапи, напрями розвитку спеціальної наукової галузевої бібліотеки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Тематикою дослідження саме з цього питання займалися такі дослідники, як П. Рогова, В. Тетерівський, А. Криворотько.

Метою статті є історичний аналіз становлення та функціонування освітнянської книгозбірні.

Виклад основного матеріалу. Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського – головна книгозбірня освітнянської галузі України, створена на базі фондів двох спеціальних педагогічних бібліотек. Одна з яких – Центральна освітнянська бібліотека Міністерства освіти України (ЦОБ).

Вона була заснована в Україні згідно з наказом Міністерства освіти України № 128 від 07.05.1993 р. для забезпечення інформаційних потреб освітян незалежної держави. Засновниками цієї бібліотеки стали Міністерство освіти України, Інститут системних досліджень освіти України, Академія педагогічних наук України, Інститут психології України, Київський міський комітет профспілки освіти і науки, Київський міський будинок учителя, Головне управління народної освіти Київської державної адміністрації [8, с.2].

В 20-і роки ХХ-го століття в Україні започатковуються профспілки, які створювалися за виробничо-галузевим принципом. Професійні спілки, до яких було зараховано і вчителів почали засновувати широку мережу книгозбірень. Учительська професійна спілка мала назву Робос (спілка робітників освіти). «Для членів профспілки Робос у кожному обласному центрі України, як правило на головних вулицях, засновуються Будинки працівників народної освіти, при яких відкриваються спеціальні педагогічні бібліотеки, що обслуговували освітян» [5, с. 33]. Головна освітнянська книгозбірня була організована на базі Профспілкової педагогічної бібліотеки в 1923 р. при Київському будинку працівників освіти (1922 р.), отримавши

назву Центральної книгозбірні (Робос) у той період, коли в Україні в обласних містах створювались Будинки робітників освіти, у структурі яких були профспілкові бібліотеки для забезпечення фахових потреб освітян. У 1934 р. Київський будинок працівників освіти було реорганізовано в Будинок учителя, при якому продовжувала діяти спеціалізована педагогічна книгозбірня [7, с. 147].

Після багатьох переїздів Київський будинок учителя разом із бібліотекою розмістився в приміщенні колишнього Педагогічного музею по вул. Володимирський, 57. Спочатку її фонд становили подарунки киян, надалі книжки закуповувались за державні кошти. Особливу увагу на цю бібліотеку звернули після того, як місто Київ став столицею України з 1934 р. Фонд педагогічної бібліотеки Будинку вчителя складався з педагогічної, методичної, історичної, філософської, художньої літератури. Його гордістю були раритетні видання XIX ст., а саме: Гейне Г. «Книга Ле-Гран» (1826 р.), Шекспір У. «Полное собрание сочинений. Т. 2, ч.2» (1903 р.), Шиллер, Ф. «Собрание сочинений. Т.4» (1902 р.), Куліш П. «Чорна рада: хроніка 1663 року» (1890 р.) та інші.

У 1935 р. вийшов наказ Народного комісаріату освіти УСРР «Про стан обслуговування сільських учителів бібліотекою при Будинку учителів м. Києва», згідно з яким директора педагогічної бібліотеки було зобов'язано поповнити бібліотеку пересувним фондом. Досвід роботи бібліотеки Київського будинку вчителя було рекомендовано іншим книгозбірням обласних міст України. На жаль, після Другої світової війни (1939 – 1945 рр.) Будинки учителів та їхні бібліотеки в деяких містах взагалі не були відновлені.

У 1984 р. унікальні фонди бібліотеки Київського міського будинку вчителя, який очолила Л. Ф. Мельник, були перевезені до приміщення за адресою, вул. Володимирська, 57.

У 1989 р. Профспілкову педагогічну бібліотеку Будинку вчителя очолила Павла Іванівна Рогова. У серпні 1993 р. на базі Профспілкової педагогічної бібліотеки Київського міського будинку вчителя створено Центральну освітянську бібліотеку (наказ Міністерства освіти України № 128 від 07.05.1993 р.) Інституту змісту і методів навчання (ІЗМН) Міністерства освіти України [6, с. 13]. ЦОБ отримала близько 80000 примірників у спадок від профспілкової педагогічної бібліотеки.

Відкриття на той час єдиної в Україні освітянської бібліотеки було зумовлене потребою систематичного інформаційно-методичного забезпечення фахівців педагогічної науки і освіти – науковців, педагогів, студентів.

Надзвичайно важливим було налагодження творчих зв'язків із освітянськими видавництвами України, з інституціями, які займалися проблемами освіти, виховання, науки і культури: вищими навчальними закладами, обласними інститутами підвищення кваліфікації вчителів України, Академією керівних кадрів освіти, Академією педагогічних наук України, Академією наук України, Міністерством у справах сім'ї та молоді, Міжнародним фондом «Відродження», Міжнародним освітнім фондом ім. Ярослава Мудрого, Всеукраїнським педагогічним товариством ім. Григорія Ващенко, Творчою спілкою вчителів України, Українсько-

американським доброчинним фондом «Сейбр-Світло», громадськими організаціями з діаспори – Шкільною Радою Америки, Шкільною Радою Австралії, діячами української науки і культури з України та з-за кордону. Британською Радою України було подаровано ЦОБ кращі твори світової літератури із серії «Бібліотека тисячоліття» (усього 250 томів), «видані англійською мовою у Великій Британії на безкислотному папері (від класичних до сучасних, від дитячої класики до поезії у кишенькових форматах)» [4, с. 4].

У ЦОБ було створено довідково-пошуковий апарат, що складався з читацького абеткового та систематичного каталогів, було започатковано додаткові каталоги авторефератів дисертацій, літератури іноземними мовами, періодичних видань, систематичну картотеку газетно-журнальних статей, картотеку фонду виконаних бібліографічних довідок, фонду довідкових і бібліографічних видань.

Інформаційно-бібліографічна діяльність бібліотеки була оперативною, обмеженою тематичними рамками, цілеспрямованою, повною й достовірною. Також було започатковано масове інформування (книжкові виставки, Дні інформації, Дні фахівця); групове інформування (списки літератури, бібліографічні огляди літератури); індивідуальне інформування. Наприклад, у День інформації бібліотека знайомила освітян з новими надходженнями літератури, влаштовувала зустрічі з педагогами-новаторами, проводила консультації з найактуальніших питань розвитку української освіти, історії та культури України.

З 1998 р. було розпочато роботу над підготовкою рекомендаційних покажчиків, а з 1999 р. – бібліографічних покажчиків – вищого ступеня бібліографічної інформації.

ЦОБ розкривала свій фонд, популяризуючи його не тільки в стінах бібліотеки, а й на виставках та в щомісячних списках нових надходжень, до яких входило в середньому близько 400 видань. Практикувалися виїзні книжкові виставки з актуальних педагогічних проблем у навчальних закладах, під час конференцій, семінарів-практикумів тощо.

Інновацією в інформаційній діяльності ЦОБ стало проведення педагогічних рад шкіл Києва на базі читальної зали бібліотеки, під час яких учителі знайомились з бібліотекою, а її працівники організовували інформаційне забезпечення тематики педрад.

З 1994 р. ЦОБ поступово розгортає свою діяльність як інформаційно-методичний центр бібліотек середніх загальноосвітніх закладів, ПТУ, позашкільних установ, бібліотек обласних інститутів підвищення кваліфікації вчителів, регіональних бібліотек – Львівської обласної науково-педагогічної бібліотеки та Миколаївської освітянської бібліотеки. Для поповнення книжкових фондів шкільних бібліотек протягом 1996-1998 рр. ЦОБ було безкоштовно передано майже «40000 книг вітчизняних видавництв, видань Шкільних Рад Австралії та США, Американського дому в Києві та ін» [7, с.147]. За п'ять років свого існування, з 1993 по 1998 рр. Центральна освітянська бібліотека стала справжнім інформаційно-бібліотечним центром, який створив комплекс сервісних інформаційних та

методичних послуг для освітянського простору України; центром узагальнення і відпрацювання форм, методів, напрямів інформаційно-методичної роботи для бібліотек освітянської галузі України.

Працівники бібліотеки надавали консультації, розробляли методичні матеріали на допомогу шкільним бібліотекам України, проводили всеукраїнські конференції. ЦОБ брала участь у розробці нормативно-правових документів для шкільних бібліотек, представляла бібліотеки освітянської галузі на міжнародних, всеукраїнських з'їздах, конференціях, тощо.

Серед масових заходів найбільше схвальних відгуків здобула участь ЦОБ у всеукраїнських і міських книжкових освітянських ярмарках, завдяки яким відбувалися зустрічі з освітянами, видавцями й книгорозповсюджувачами.

У ЦОБ відбувалися презентації книг. Під керівництвом доктора філологічних наук Ф. Погребенника та директора ЦОБ П. Рогової вісім сезонів працював цикл літературно-музичних вечорів «Визначні жінки України», що відкривав забуті імена жінок України, які уславили її на ниві освіти, письменства та мистецтва (Х. Алчевська. А. Горбач, Н. Лівницька-Холодна, Л. Старицька-Черняхівська, О. Степанів, О. Теліга та ін.).

Було започатковано художньо-мистецькі виставки освітян у читальній залі бібліотеки (акварелі І. Голобуцького, «Художня школа О. Красицької», виставка батику «Настрої» Ю. Жученко тощо).

Однією із важливих форм роботи бібліотеки було проведення разом із Спілкою письменників України, Інститутом літератури АН України, Будинком учителя «Літературних п'ятниць», авторських вечорів українських письменників, науковців, презентації книжок тощо, мета яких повернення забутих сторінок та імен з пантеону історії і культури України.

Проводилися в Центральній освітянській бібліотеці й читацькі конференції щодо новинок художньої літератури. Зокрема, наприклад, відбулося знайомство з відомим українським письменником, тогочасним головним редактором часопису Товариства колишніх в'язнів і репресованих «Зона» Ю. Хорунжим, який опублікував у 1997 р. роман про гетьмана Івана Мазепу «Любов маєш – маєш згоду» [1, с. 3]. З цієї нагоди також було підготовлено інформаційний список літератури «Образ Івана Мазепи – гетьмана України у світовій художній літературі».

Щорічно бібліотека влаштовувала майже 90 розгорнутих книжкових виставок, переважна більшість яких була присвячена проблемам розвитку освіти, національної школи, історії української культури, відомим українським педагогам.

Бібліотеці подаровано чимало книг вченими, педагогами, відомими українськими письменниками: передали свої колекції завідувач відділу Бібліотеки конгресу США Б. Ясинський, мовознавець С. Караванський (США), поет Яр Славутич, патріот України Д. Гулей (Канада), освітяни м. Києва: О. Я. Невідома, С. В. Штеніков, О. І. Ляшенко та багато інших добродіїв.

Зокрема, у 1998 р завдяки активному сприянню Центральної освітянської бібліотеки відбулася благодійна акція – безкоштовна передача представникам

Збройних сил України 920 примірників книги «Роздуми про Україну» українського публіциста Романа Рахманного (Канада). Це видання було особливо важливим, оскільки допомагало читачеві збагнути «мужній опір шаленій кампанії радянської пропаганди, що проходила під гаслом боротьби так званого «українського буржуазного націоналізму» [9, с. 15]. Отримавши в подарунок цю книжку, військові підкреслили надзвичайну важливість долучення до національної культурної спадщини для зміцнення національного духу війська.

Створення Центральної освітянської бібліотеки було необхідним етапом на шляху заснування всеукраїнської галузевої книгозбірні вищого рівня – Державної науково-педагогічної бібліотеки України НАПН України – комунікативно-інформаційного центру освітянської галузі України. Згідно з постановою Кабінету Міністрів України від 30.10.1999 р № 2018 фонд ЦОБ було передано до новоствореної Державної науково-педагогічної бібліотеки України (ДНПБ України) [2, с. 162].

У 2000 р. на базі Центральної освітянської бібліотеки було створено філію ДНПБ України.

Чимало книг подаровано Бібліотеці ученими, педагогами, відомими українськими письменниками: Д. Гуменною, письменницею (США), Т. Гунчаком, професором Радгерського університету (США), С. Олійником доктором політології, полковник армії США (у відставці).

Раритетні видання з фонду філії ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, успадковані від заснованої у 1923 р. профспілкової педагогічної бібліотеки при Київському будинку працівників освіти (1922 р.). Штамп бібліотеки є підтвердженням власності цих документів профспілкової бібліотеки спілки Робос. Ці унікальні книжки увійшли до колекції рідкісних і цінних видань ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, стали науковим об'єктом і національним надбанням (свідомство, видане Міністерством освіти і науки, молоді та спорту України № 82 від 19.02.2009 р.). Видання розміщені за українсько-російським алфавітом авторів та назв праць.

Висновки

Отже, аналіз матеріалів про діяльність Центральної освітянської бібліотеки дає підстави стверджувати, що вона мала важливе значення в удосконаленні інформаційної структури освітянського простору України. Це був інформаційно-бібліотечний центр, який започаткував цілеспрямований комплекс сервісних інформаційних та методичних послуг для освітян, удосконалив та урізноманітнив форми бібліотечного обслуговування відповідно до інформаційних потреб учителів та школярів. ЦОБ відіграла певну перехідну роль на шляху до створення провідної бібліотеки освітянської галузі – Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського.

Список використаних джерел

1. Криворотько А. «Мазепа – не зрадник. А чи герой?» / А. Криворотько // Літ. Україна. – 1998. – 26 берез. (№ 12). – С. 3.

2. Про створення Державної науково-педагогічної бібліотеки України : постанова Кабінету Міністрів України від 30.10.1999 р. № 2018 // Законодавство – бібліотекам України : довід. вид. / Нац. парлам. б-ка України. – Київ, 2000. – Вип. 1 : Загальні засади діяльності бібліотек. – С. 162.
3. Рогова П. І. Бібліотека – освітянам України / Павла Рогова // Освіта. – 1994. – 30 берез. (№ 23/24). – С. 15.
4. Рогова П. І. Бібліотека – повітря освіти / Павла Рогова // Завуч. – 1999. – Квіт. (№ 12). – С. 4–5.
5. Рогова П. І. Бібліотечно-інформаційне обслуговування освітян спеціалізованими фондами педагогічних бібліотек. Історичні тенденції / Павла Іванівна Рогова // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського / Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2002. – № 9. – С. 25–37.
6. Рогова П. І. Де розум і душа черпають сили : від профспілк. пед. б-ки Будинку вчителя до Держ. наук.-пед. / Павла Рогова // Освіта. – 2002. – 2–9 жовт. (№ 47). – С. 13.
7. Рогова П. І. Шість років з історії Центральної освітянської бібліотеки (1993–1999) / П. І. Рогова // Історія освітянських бібліотек України : наук. зб. / АПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. – Київ, 2006. – С. 146–157.
8. Тетерівський В. Центр, якого бракувало / Віктор Тетерівський // Освіта. – 1995. – 1 листоп. (№ 44). – С. 2.
9. Українську книгу – захисникам Батьківщини // Укр. слово. – 1998. – 3 груд. – С. 15.

Y. M. Nikolaenko,

Researcher scientist, Department of Scientific and Document Support, Sociocultural Activity and International Contacts, V. O. Sukhomlynskyi State Scientific and Pedagogical Library of Ukraine, Kyiv, Ukraine

Formation and development of the Central Educational Library in the structure of the Ministry of Education of the UkrSSR as the leading educational library (1922-1999)

The study states a significant factual material on the history of the formation of the Central Education Library, the main directions of the library's work in the information sphere are described.

Key words: *Central educational library, special pedagogical libraries, informational and methodological support of educators.*

Надійшла до редакції 31.10.2018 року

ІВАН ФРАНКО – ЗНАВЕЦЬ ДИТЯЧОЇ ДУШІ

У статті представлено дослідження творів Івана Франка, написаних для дітей. Проаналізовано зображені письменником психологічні картини із життя селянських дітей, осмислено його глибоку обізнаність із тонким психологічним світом дитини, розглянуто майстерність у викритті тодішнього ладу, системи освіти й виховання в галицьких школах, яка морально калічила дитину.

Ключові слова: Іван Франко, дитина, казка, оповідання, виховання.

Постановка проблеми. Неперевершений майстер слова І. Франко написав більш як 100 творів для дітей, які є важливим складником його художньої творчості. Тематика і жанри казок, оповідань і віршів є досить різноманітними.

Аналіз останніх публікацій з цієї проблеми засвідчує, що аксіологічні погляди Івана Франка на проблеми становлення молоді досліджували багато науковців. Серед сучасних досліджень особливу увагу привертають праці Т. Біленко, В. Василюк, М. Матковського, А. Швець та ін.

Питання вивчення творчості І. Франка в загальноосвітній школі висвітлювали Л. Березівська, Г. Васянович, Р. Вишнівський, А. Драйчук, А. Тищенко, І. Тишківський та ін. Однак проблема відображення внутрішнього світу дитини у творах письменника залишається недостатньо дослідженою.

І. Франка завжди цікавив внутрішній світ дитини, її душевні переживання. Він справедливо вважав, що дитині потрібні твори, що пробуджують розум, облагороджують почуття. Як зазначає науковець В. Василюк, «талановитий письменник виступав як майстер захоплюючих сюжетів, збагатив дитячу літературу засобами психологічного аналізу» [2, с. 59].

Педагогічні ідеї І. Франка є співзвучними з тими завданнями, які стоять перед сучасною системою освіти й виховання. З огляду на це актуальним є нове прочитання творів І. Франка для дітей, їх інтерпретація з погляду сучасних потреб українського суспільства.

Мета статті полягає у дослідженні особливостей психології дітей у творах І. Франка. Відповідно до мети визначено такі завдання дослідження: проаналізувати дитячі оповідання письменника «Олівець», «Грицева шкільна наука», «Отець-гуморист», «Борис Граб», «Schonschreiben», «Історія кожуха» та інші, розкрити образи педагогів із зазначених оповідань, показати негативний вплив на дитячу психіку антипедагогічних методів навчання в тодішніх галицьких школах, окреслити особисте бачення відображення дитячої психології в казках для дітей.

Виклад основного матеріалу. Науковці зазначають, що Іван Франко виступив з дитячими творами в останній чверті XIX ст., коли у прогресивній літературі утвердилися високі вимоги до них як до виховної літератури, покликаної вести за собою молодь. Боротьба поета за високу художність дитячої книжки, підкріплена його особистою участю в її творенні, була продовженням боротьби за громадянську значущість книжок для дітей.

Іван Франко пропонував для юного читача різноманітні теми і жанри – оповідання, нариси, вірші, поеми, казки, оригінальні та перекладні твори, пристосовані до дитячого сприйняття. У його творчому доробку для малят переважають невеликі оповідання й нариси із шкільного життя. Їх можна поділити на дві групи – оповідання зі шкільного життя та оповідання й нариси про формування характеру й світогляду селянської дитини. Ці цикли творів пов'язані єдиним задумом.

Оповідання зі шкільного життя «Олівець», «Грицева шкільна наука», «Отець-гуморист», «Борис Граб», «Schonschreiben» та інші здобули популярність ще за життя письменника. В них порушуються важливі питання соціально-політичного, морально-етичного плану: про соціальну нерівність, яка боляче позначається на формуванні дитини, зростання почуття власної гідності, честі, порядності, чарівний світ дитинства, затьмарений похмурою дійсністю, яка болісно вражає.

Письменник змальовує і викриває тодішній лад, систему освіти й виховання в галицьких школах, яка морально калічила дитину, залишаючи глибокий слід у її вразливій душі. Виснажлива праця в наймах, постійне недоїдання, висока смертність – ось що було характерним для життя дітей на селі. Їхні батьки змушені від ранку до пізнього вечора працювати, щоб утримати сім'ю.

Так, у відомому оповіданні Івана Франка «Історія кожуха» зображено долю простого хлопчика, який не має теплої одягу і, повертаючись із школи зимою, тяжко хворіє. А в цей час місцеві власті забирають у сім'ї хлопчика єдиний кожух «за невідвідування школи»[5, с. 334–345].

У змальованні шкільної «науки», вчителів, які не навчають, а знущаються з дітей, письменник широко використовує сатиричні засоби. Його образи близькі й зрозумілі дітям, бо взяті з шкільного життя, з власних спогадів про галицьку школу. Герой оповідання «Олівець» виходить зі школи «заликаний», «тремтячий», бо писання не давалося йому: знаки з-під рук виходили криві, гачкуваті, скидалися на старий пліт, «у яким кожен кіл стримить у інший бік, а хворостини півперечні стримлять самі по собі, не можучи здибатися з колами»[4, с. 299].

Для характеристики буденних для галицької школи понять І. Франко вживає «високі» слова, урочисті вислови: крейду й ганчірку називає «знаряддями премудрості, биття – «високим педагогічним ділом», різку – «педагогічним знаряддям». Письменник зазначає, що науку в тогочасних початкових школах подають не для того, щоб дати дітям освіту, а для того, щоб вселити в них покірність та утвердити їх в темноті.

Відомо, що малоефективними та антипедагогічними на той час були методи навчання в початкових школах. І. Франко у своїх творах («Грицева шкільна наука», «Отець-гуморист» та ін.) нещадно висміював недосконалу методику навчання у тодішніх народних школах австрійського зразка, особливо схоластичну зубрячку, яка не розвивала розум дитини, а навпаки, отупляла його. Учителі придушували в дітей будь-який прояв самостійного мислення, перетворювали їх у бездушне знаряддя, «в машинку, бубняву регулярно, хоч механічно, завдані лекції». Так, в оповіданні «Грицева шкільна наука» І. Франко показав, як саме вчили в початкових школах.

Вчитель розкладав і складав перед дітьми таблички, на яких було написано склади. Він робив це механічно, з'єднуючи окремі склади без будь-якого логічного зв'язку. А діти «... невтомно по сто разів співучими голосами повторяли: «а-ба-ба-га-ла-ма-га...» [5, с. 315]. Тільки це слово за цілий рік і запам'ятав малий Гриць, хоча був кмітливим хлопчиком.

Аналогічно відбувалося й вивчення письма. Важко було малолітнім дітям зрозуміти зашкарублу примітивну техніку «красного писання». Уроки каліграфії були для них пекельною мукою. Один з таких уроків зобразив І. Франко в оповіданні «Schonschreiben»: «Валько взяв у руки крейду, приступив до таблиці, розмахнувся і почав писати. Зразу писав тільки букви, малі й великі... далі-далі дійшов і до слів, а в кінці й до цілих речень, як наприклад: «Бог створив світ», «Чоловік має дві руки», «Земля – мати наша». Вичерпавши таким способом свою мудрість, показавши вповні своє знання красного писання в численних викрутасах та довгих, як світ, і рівних, як ковбаси, хвостиках, Валько положив крейду, відступився, зирнув ще раз з уподобою на записану таблицю і відтак, обернувшись до трепечучого класу, крикнув грізно: Писати!»[5, с. 304].

Образи педагогів із названих оповідань є втіленням найогидніших рис реакційної галицько-австрійської школи. Навіть зовнішній вигляд вчителя з оповідання «Schonschreiben» огидний, з баранячою головою, з виглядом «тупої упертості й м'ясоїдності», а «невеличкі жаб'ячі очі сиділи глибоко в ямках і блимали відтам якимось злобно та неприязно» [6, с. 307].

До окремої групи оповідань про малят можна віднести «У кузні», «У столярні», «Злісний Сидір», «Малий Мирон», «Мій злочин», «Микитичів дуб», «Гірниче зерно», «Мавка», «До світла» та інші. З них вимальовується позитивний герой – селянський хлопчик, який на очах читача росте, вчиться мислити, вступає у широкий і захоплюючий, але складний світ дорослих. Автор майстерно зображує внутрішній світ дитини, що розвивається під впливом природи, спілкування з дорослими. Він показує, що не потрібно знищувати в дитині природні, здорові нахили на догоду дорослим, що слід розвивати любов до природи, спілкування з нею, оберігати природу, а не нищити все живе. Письменник не ідеалізує дітей. Вони в нього не раз помиляються, мучаться сумнівами та переживаннями, але цілісний твердий характер селянського хлопчика формується у сутичках, у боротьбі та зіткненнях із суворою дійсністю.

Особливого значення у вихованні дитини Іван Франко надавав жанру казки. Як зазначає дослідниця Н. Тихолоз, «казкові тексти є практичним втіленням теоретичних поглядів І. Франка на виховання дітей та лектуру для них» [4]. Письменник прагнув, щоб казка вчила дітей любити добро, відрізняти його від зла, пізнавати природу, поважати старших. На той час видань казок було мало, тому І. Франко підготував збірку казок «Коли ще звірі говорили», що вийшла у 1895 році, а потім не раз перевидавалася. У ній автор звернувся до так званого «тваринного епосу». Через близький дітям світ тварин він ознайомлює маленьких читачів зі складними

взаєминами у людському суспільстві та зазначає, що під «личинами» звірів криються люди.

Тварини з казок є уособленням добра і зла. Безневинні взаємини між представниками тваринного світу уособлюють думки письменника про боротьбу між добром і злом. Домашні, забиті тварини часто не дають себе ошукати, вміло провчають ворога. Люди і тварини дружать, нерідко виконують спільну роботу («Ріпка»). Казки навчають дітей не примирятися зі скрутним, підневільним становищем, здобувати моральну перевагу над ворогом.

В образах тварин Іван Франко розкриває складні взаємини між людьми, висміює нечесність, скнарість, підступність та хитрість. У боротьбі між добром і злом здебільшого перемагає підневільний. Тварини, що займають «високе» становище, викликають негативні емоції, оскільки змальовані письменником тупими, жорстокими.

Висновки. Творчість Івана Франка посідає важливе місце в дитячій літературі. На його творах школярі вчаться пізнавати й розуміти минуле. Письменник одним із перших українських митців зрозумів і підніс роль творів для дітей, збагатив їх суспільно значущими темами й образами.

Перспектива подальших досліджень полягає у компаративістському підході щодо зображення внутрішнього світу дитини у творчості українських письменників XIX ст.

Список використаних джерел

1. Біленко Т. Креативна природа художнього слова Івана Франка як чинник виховного процесу / Т. Біленко // Іван Франко в школі : зб. наук.-метод. пр. – Дрогобич, 2003. – Вип. 1. – С. 23–36.
2. Василюк В. Психологізм дитячих оповідань І. Я. Франка / В. Василюк // Літературознавчі студії : зб. наук. пр. / Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, Ін-т філології. – Київ, 2002. – Вип. 2. – С. 58–61.
3. Матковський М. Актуальність ціннісних ідей Івана Франка щодо становлення сучасної української молоді / М. Матковський // Релігія та соціум. – 2014. – № 1/2. – С. 221–226.
4. Тихолоз Н. «Як дітям мати, з любові...» (етика і поетика Франкових казок) / Н. Тихолоз // Дивослово. – 2003. – № 11. – С. 2–6.
5. Франко І. Грицева шкільна наука : вірші, оповідання, казки : для мол. та серед. шк. віку / Іван Франко ; [упоряд., ред. та передм. Н. О. Вишневського]. – Київ : Веселка, 1990. – 380 с.
6. Швець А. Модель дитячого світу у прозі Івана Франка / А. Швець // Дивослово. – 2005. – № 9. – С. 53–57.

N. M. Saliga,

candidate of pedagogical sciences, docent of department of pedagogics named in honour of Bohdan Stuparyk PNU named in honour of Vasyl Stefanyk, Ivano-Frankivsk, Ukraine

I. Franko is a connoisseur of the child's soul

In the article works of Ivan Franco, written for children. An image is analysed Ivan by Franco thin psychological pictures from life of peasant children, fight for front-rank child's

literature, intelligently deep knowledge of writer with the thin psychological world of child; trade of Kamenyara is considered in the exposure of of that time line-up, system of education and education, in Galychina schools, which maimed a child morally.

Key words: *Ivan Franco, child, fairy-tale, story, education.*

Надійшла до редакції 31.10.2018 року

НАУКОВО-ІНФОРМАЦІЙНИЙ СУПРОВІД ОСВІТЯНСЬКОЇ ГАЛУЗІ

УДК 021.1:002:37

L. D. Berezivska
O. V. Sukhomlynska
S. M. Kravchenko
I. G. Lobanovska
I. I. Khemchian

PROVIDING LIBRARY AND INFORMATION SUPPORT FOR EDUCATION

The key achievements of V.O. Sukhomlynskyi State Scientific and Pedagogical Library of Ukraine at the NAES of Ukraine are characterised in the context of providing library and information support for educational process. The strategies of the library regarding the improvement of providing library and information support for innovative processes in the educational sphere of Ukraine under conditions of European integration are determined.

Key words: *library and information activity, innovation activity, system of education libraries of Ukraine, national subject resource, national heritage of Ukraine.*

Over the years of independence, Ukraine has developed a system of library and information support of national education. The leading role in this system belongs to the V. Sukhomlynskyi State Scientific-Pedagogic Library of National Academy of Educational Sciences (NAES) of Ukraine (hereinafter – SSPL) as a *scientific institution* on sectoral librarianship, bibliography, book science, information activities, educational sources, biographical and historical education; as a *national branch book store, center* for library and information support of education; the *main coordinating scientific and methodological center* of the educational libraries network of Ministry of Education and Science of Ukraine and NAES of Ukraine.

The activities of SSPL are aimed at improving library and information support of education through the formation of a new socio-cultural image of a library which can effectively provide the modern users' needs; which has powerful databases, providing a free and unlimited access to global information networks and data banks through the extensive use of new information and communication technologies; which is focused on integration of internal and external information resources to promote informatization and intellectualization of the society.

Currently the branch libraries network unites over 16,000 pedagogical and educational libraries that have a common goal, objectives and functions. The main purpose of the network is to develop a single information resource industry, to create a system of scientific and information support of education by integrating information resources of educational libraries. These libraries serve more than 7.7 million users, who are annually given about 49 million copies of documents.

Today, information resources of educational library network have more than 335 million copies of the documents on different information mediums in many languages that make up a significant segment of the national branch library resources of the State Library

Fund of Ukraine. An important component of the information resources of educational libraries is rare and valuable editions (book monuments), which are the national property of Ukraine.

In recent years there have been positive developments in library and information support of education. *The main achievements are that for the first time in Ukraine on the basis of SSPL there have been:*

- set up an integrated branch information resource on different information mediums;
- developed and introduced the system scientific and information support of education of Ukraine;
- created and introduced an integrated system of bibliographic publications in traditional and electronic form (scientific subsidiary, recommendation, reference);
- formed the branch segment in the database "Ukrainika Naukova" (Ukraine Scientific) and Ukrainian Review Journal "Dzherelo" (Source);
- created the reading room of V. Sukhomlynskyi fund as a scientific laboratory to study the educational heritage of the outstanding teacher;
- provided distant users with various information services which are carried out on the basis of cooperation, among them – the interlibrary loan (ILL), electronic document delivery (EDD), virtual bibliographic information etc.;
- launched electronic scientific journals "Naukovi praci Derzhavnoyi naukovo-pedagogichnoyi biblioteky` Ukrayiny` imeni V. O. Sukhomlyns`kogo", "informacijno-anality`chny`j byuleten`"(Proceedings of V. Sukhomlynskyi State Scientific and Pedagogical Library of Ukraine), information-analytical bulletin "Analit`chny`j visny`k u sferi osvity` j nauky" (Analytical Bulletin in Education and Science);
- made methodological and information support of the activity of the network of educational libraries of Ministry of Education and Science of Ukraine and NAES of Ukraine meeting the demands of the modern society.

However, there are a number of serious problems which affect the quality of library and information support of education, including:

- the inconsistency of cumulative library fund formation to the current users' needs and requirements of society, in particular the lack of full provision with periodic and non-periodic Ukrainian and foreign editions, with both traditional and electronic manuals, electronic copies of instructional books, etc.;
- the backwardness and slow pace of implementing information and communication technologies; outdated computer park, the absence of a licensed software to automate library processes;
- the lack of a coherent government policy on corporate cataloging, which makes it impossible to exchange bibliographic information;
- the lack of access to the world information resources OCLC, EBSCO, full-text electronic journals of leading European publishers Elsevier, Springer, Kluwer Academic Press, etc. in most educational libraries;

- the lack of financing in amounts sufficient for the effective operation and development of library network.

For the improvement of library and information support and introducing innovations in the field of education of Ukraine within European integration society processes the focus should be made on the following areas of activity:

- the development of innovative strategies of educational libraries of MES of Ukraine and NAES of Ukraine;

- the creation of modern information and communication environment in educational libraries, which will provide a quick and efficient search and obtaining of the right information regardless of its storage place;

- the formation of funds of educational libraries of Ukraine on various information media, as well as the provision of the access to global electronic databases;

- the preservation of rare and valuable books (book monuments), which are national heritage monuments;

- the provision of intensive introduction of existing information resources into the library activity through creating electronic copies of publications in topical issues and access to them through scientific and educational electronic library of SSPL in compliance with authors' legal rights;

- establishment of long-term scientific relations of domestic educational libraries with foreign libraries, associations, research and teaching and educational institutions and cultural centers;

- financial support of access to leading library and information resources and transfer to electronic format of the available library fund.

References

1. National Report on the State and Prospects of Education Development in Ukraine / National Academy of Educational Sciences of Ukraine ; [editorial board: V. G. Kremen (head), V. I. Lugovyy (deputy head), A. M. Gurzhii (deputy head), O. Ya. Savchenko (deputy head)] , edited by V. G. Kremen. – Kyiv : Pedahohichna dumka, 2017. – 336 p.

Надійшла до редакції 12.09.2018 року

ОГЛЯД ДЕЯКИХ МЕРЕЖЕВИХ СЕРВІСІВ КОМПАНІЇ GOOGLE

Стаття містить огляд сервісів компанії Google, що дають змогу користувачам створювати і поширювати власний контент в інтернеті, виявляти можливості та переваги їх використання. Визначено доцільність використання сервісів у роботі фахівців бібліотек.

Ключові слова: *web 2.0, хмарні технології, Google сервіси, інтернет-технології, хмарні сервіси, веб-сервіс, акаунт Google, Google служби, бібліотеки, заклади освіти.*

Постановка проблеми. Інтернет як потужний ресурс відкриває необмежені можливості для самореалізації та саморозвитку особистості, спілкування, навчання, обміну інформацією та є інструментом поширення наукового і технічного знання. Сучасні інформаційні веб-технології, зазначені терміном «web 2.0», дають можливість користувачам створювати й поширювати власний контент в інтернеті. Ця технологія забезпечує комплексний підхід до організації, реалізації та підтримки веб-ресурсів, особливістю якої є принцип залучення користувачів до спільного наповнення, редагування та використання контенту.

Мета статті полягає у визначенні змісту і можливостей використання сервісів компанії Google для організації роботи шкільних бібліотек.

Виклад основного матеріалу. У 2006 р. глава компанії Google Ерік Шмідт запропонував нову модель комп'ютерних технологій і ввів в обіг термін «хмара» для опису інтернет-технологій віддаленого збереження даних. І хоча розподілені обчислення широко використовувалися і до цього, та саме після його виступу запропонована ним модель набула стрімкого розвитку. У сучасних центрах опрацювання даних зосереджено колосальні обчислювальні потужності та величезні обсяги дискового простору. Сучасне програмне забезпечення і канали зв'язку уможливають роботу серверів як єдиного комплексу, а зручність і універсальність доступу забезпечуються вільною доступністю послуг та підтримкою різного класу термінальних пристроїв (персональних комп'ютерів, мобільних телефонів, планшетів тощо), доступ до яких користувач отримує через веб-сервіс [19].

Хмарні обчислення – це модель надання зручного мережевого доступу в режимі «на вимогу» до набору параметрів обчислювальних ресурсів, що спільно використовуються, наприклад, мереж, серверів, сховищ даних, додатків і / або сервісів, які користувач може оперативнo застосовувати під свої завдання. Ця модель передбачає підвищення доступності обчислювальних ресурсів і є однією з головних характеристик моделі обслуговування:

– *SaaS* (Software as a Service – програмне забезпечення як послуга) – модель застосування програмного забезпечення провайдера та доступного з різних клієнтських пристроїв, згідно з якою для повнофункціонального його використання клієнту необхідний лише веб-браузер;

– *IaaS* (Infrastructure as a Service – інфраструктура як послуга) – модель, що передбачає розгортання у хмарі інформаційної інфраструктури організації, основою для реалізації якої є технології віртуалізації, фізично вся інфраструктура мережі може бути реалізована на одному або кількох серверах датацентру провайдера;

– *PaaS* (Platform as a Service – платформа як послуга) – модель, що передбачає розгортання обчислювальних програмних платформ та призначена для розробників, оскільки орієнтована на застосування у хмарному середовищі мов програмування, наборів бібліотек тощо.

– *DaaS* (Desktop as a Service – робочий стіл як послуга) – модель застосування хмарного робочого столу, тобто користувач отримує доступ до програмного комплексу, стандартизованого як віртуальне робоче місце, з можливістю додаткового налаштування під власні завдання [10].

Отже, немає потреби завантажувати користувачів хмарних технологій, встановлювати й підтримувати програмне забезпечення власними силами, адже за це відповідає постачальник хмарних послуг. Сьогодні практично кожна велика ІТ-компанія, наприклад такі, як Google, Microsoft, IBM, та багато інших, є постачальником хмарних послуг.

Історія Google розпочалася у січні 1996 р. як дослідницький проект Ларрі Пейджа та Сергія Бріна - аспірантів Стенфордського університету в штаті Каліфорнія. А вже 27 вересня 1998 р. зареєстровано компанію, яка займається розробленням, розвитком і дизайном пошукового сервісу інтернету, що дає змогу створювати системи персонального пошуку, доповнювати їх корисними посиланнями. Як пізніше заявили засновники, Гугол – це число, що складається з одиниці і ста нулів, яке показує, що пошукова система має забезпечити людей великим обсягом інформації [19].

Сьогодні, крім веб-пошуку, Google підтримує і розробляє низку служб і інструментів для різних потреб. Більшість сервісів – це веб-додатки, що потребують від користувача лише наявності браузера, підключення до інтернет та орієнтації на створення особистого кабінету. Вони об'єднані та тримаються на обліковому запису Google *акаунт Google*, який містить адресу *G-mail* та профіль *Google*, проте зареєструвати акаунт мають право тільки особи, які є старшими від 13 років. Проте окремі сервіси потребують встановлення додаткових програм, наприклад програвача Flash-графіки або клієнта для миттєвих повідомлень. Крім того, для роботи Google Video необхідно високошвидкісне підключення від 512 КБ/с, для Google Earth – від 256 КБ/с. Водночас Google веде розроблення мобільної операційної системи Android, операційної системи Google Chrome OS, браузера Google Chrome і пристроїв Google Glass *Google Окуляри* [13]. Багато корисної інформації про діяльність компанії Google вміщено на її офіційному блозі (<https://ukraine.googleblog.com/>).

Компанія Google – автор багатьох наукових, освітніх і культурних проектів. Одним з таких проектів є *Google Apps for Education* (*Google Додатки* для освіти) – пакет найбільш популярних хмарних сервісів, об'єднаних єдиним інтерфейсом, призначений для закладів освіти. Як система керування службами та

користувачами акаунтами система дає змогу розгорнути і підтримувати інформаційно-освітнє середовище закладу, організувати ефективну взаємодію учасників освітнього процесу. Оскільки це захищене середовище, то не обов'язково виконувати вимогу щодо віку користувачів. Компанія дотримує принципів забезпечення конфіденційності, передбачених поширеною в США системою SafeHarbor (Безпечна гавань), і гарантує, що в межах служб Google для закладів освіти конфіденційність та захист особистої інформації користувачів забезпечуватимуться на найвищому рівні [2; 17, с. 9–10].

За даними ЗМІ, компанія Google допомагатиме Міністерству освіти і науки України впроваджувати цифрові технології в освіті. У межах цього проекту пропонується провести в Україні міжнародну конференцію, на якій розглядатиметься питання безпечного інтернету. Компанія готова вкладати ресурси для впровадження сучасних технологій у навчальний процес. Передбачається також розглянути можливості для співпраці у проведенні сертифікації вчителів та підвищенні їх кваліфікації [21].

Використання Google Apps в інформаційно-освітньому просторі закладів освіти має такі переваги:

- надійності, оскільки надані сервіси традиційно мають високу функціональність і захист даних;
- індивідуального доступу до ресурсів і сервісів;
- можливості формування груп і підрозділів користувачів;
- фільтрування небажаного контенту з боку системи, адміністратора та самого користувача;
- централізованого адміністрування завдяки розширеному набору методів і засобів;
- значного обсягу дискового (хмарного) простору, який надається користувачеві;
- україномовного інтерфейсу;
- можливість використання інформації з мобільних пристроїв, зокрема якнайкраща підтримка пристроїв, що працюють під управлінням Google Android;
- інтеграції з іншими програмними засобами освітнього закладу [10].

З метою навчання та обміну досвідом використання веб-технології в навчальному процесі для працівників сфери освіти в 2015 р. розпочав роботу блог Google Educator Group (GEG – Освітня Спільнота Google) (<https://teachercenter.withgoogle.com/communities>), який створено на основі педагогічної спільноти «Навчаємося з Google» (<https://plus.google.com/u/0/communities/104432969346660912374>).

Розглянемо популярні сервіси. Після реєстрації у системі й отримання акаунта та відкриття головної сторінки в *iGoogle*, що налаштовується як стартова, користувач може організовувати свій робочий простір, додаючи будь-які вкладки та будь-які матеріали: документи, фото і графіку, новини, інструменти. Серед функцій сторінки є можливість додавання новинних стрічок та гаджетів Google. З неї здійснюється

швидкий перехід до всіх служб Google. Угорі сторінки можна переглянути додаткові можливості використання Google, наприклад *поштовий сервіс* Google Mail (G-mail) (<http://www.mail.google.com>) – безкоштовну електронну скриньку з 7 Гб дискового простору для зберігання листів. Основна особливість сервісу полягає у можливості обміну швидкими повідомленнями, позначенні листів ярликами, що дає можливість зберігати один і той самий лист у кількох категоріях, а отже, швидше знаходити його у системі ранжування листів за ступенем важливості. За допомогою електронної пошти здійснюються реєстрація користувача на інших мережевих ресурсах і сервісах, отримання новинної розсилки, створення поштової групи тощо. *Закладки* Google Bookmarks (<http://www.google.com/bookmarks/>) – це сервіс для синхронізації та упорядкування закладок браузера.

Диск Google Drive (<http://www.drive.google.com>) є хмарним сховищем для збереження файлів з безкоштовним обсягом дискового простору до 15 Гбайт, містить хмарний офісний пакет – Google Docs. Він дає змогу зберігати будь-які файли, включаючи текстові документи, презентації, музику, фотографії та відео. За допомогою диска користувач має можливість централізовано керувати всіма своїми файлами, у тому числі може дозволити або заборонити іншим мати доступ до власних документів, отримувати у браузері доступ до файлів різних типів, наприклад, PDF-файлів, файлів Microsoft Office, з будь-якого пристрою, на якому встановлено цю програму. У разі відмови персональних пристроїв файли надійно зберігатимуться на *Диску Google*. За допомогою служби *Хмарний Друк* Google Cloud Print (<http://www.google.com/cloudprint/>) можна друкувати з усіх додатків, якщо вони підтримують Cloud-Print з будь-якого пристрою в хмарі мережі на будь-який принтер без необхідності створення й підтримання підсистеми друку для Google.

У *Документах* Google Docs (<http://www.docs.google.com>) за допомогою доступних в інтернеті текстових редакторів, що підтримують формати Microsoft Word, Excel, PowerPoint, можна створювати, змінювати та публікувати текстові документи, таблиці, презентації, малюнки і форми Google. При завантаженні диска на робочий стіл користувача встановлюються сервіси: *Таблиці* Google Sheets <https://docs.google.com/spreadsheets/u/0/>, *Презентації* Google Slides <https://docs.google.com/presentation/u/0/>. Сервіс дозволяє групам працювати над спільними проектами у режимі реального часу. Завдяки сервісу керівник має змогу надавати доступ іншим особам до спільних документів за допомогою електронної пошти, відправивши запрошення. Отримавши запрошення, кілька користувачів можуть одночасно переглядати та редагувати документи, електронні таблиці та презентації. Вікно версій документа показує інформацію про зміни в тексті та ким і коли їх було внесено. Сервіс *Блокнот* Google Keep (<http://www.keep.google.com>) пропонує створення та збереження нотаток прямо у мережі, причому збереження здійснюється простим виділенням тексту.

Календар Google Calendar (<http://www.calendar.google.com>) – це інструмент для організації навчальної діяльності: планування, складання графіків виконання робіт та розкладів, оповіщення колег щодо зустрічі, події, справи тощо. Сервіс створює кілька

календарів, кожен з яких може бути індивідуальним або спільним. Створюючи нову подію в календарі, можна додати окрему групу, що дає змогу її учасникам погоджувати та коментувати подію, здійснювати нагадування через електронну пошту. Сервіс надає засоби для імпорту й експорту записів, що доцільно використати для синхронізації подій з іншими програмними складовими інформаційно-освітнього простору.

Контакти Google Contacts (<https://www.google.com/contacts>) – це сервіс, що формує адресну книжку, організовуючи контакти з іншими особами, синхронізує та безпечно зберігає в хмарі. Оскільки сервіс інтегровано в інші служби Google - пошту, календар, диск та соціальну мережу, то при спілкуванні користувача з іншими особами Google автоматично наповнює службу інформацією про них. Однією з переваг послуги є можливість групувати контакти, щоб здійснювати множинну операцій, наприклад групове розсилання поштових повідомлень, та забезпечити швидкий пошук.

Групи Google Groups (<http://www.groups.google.com>) – послуга, що об'єднує користувачів за спільними ознаками. Сервіс призначений для забезпечення обміну повідомленнями за електронною поштою або через веб-інтерфейс, регулювання доступу до документів, сайтів, відеозаписів та календарів, що перебувають у загальному обігу, повідомлення про подію, зміни, захід, що має відбутися, тощо. Користувачі можуть керувати своєю участю у сформованих групах, переглядати повідомлення, що стосуються групи в архіві обговорень, та створювати власні групи.

Сайт Google Sites (<http://www.sites.google.com>) – безкоштовний хостинг та конструктор сайтів на основі вікі-технології, що дає змогу користувачам створювати сайти закладу, сайти-портфолію вчителів, невеликі сайти-проекти, візитки. Сайт, який створюється на базі цього сервісу, зберігається на серверах компанії, його безкоштовний обсяг – 100 Мб, для користувачів Google Apps – 10 Гб. Складність створення веб-ресурсу не перевищує складності створення звичайних текстових документів. Крім того, користувачі сайту можуть працювати спільно, додавати інформацію з інших додатків Google, таких, як Документи, Календар, YouTube, Фото. Доступ може бути обмежений – з доступом до інформації тільки після авторизації. Детальну статистику трафіку веб-сайту та блогу можна дослідити за допомогою служби *Аналітика* Google Analytics (<http://www.google.com/analytics/>)

Блог Google Blogger (<http://www.blogger.com>) дає змогу спільного редагування блогу колективом авторів, що відкриває перспективи створення колективних проектів безпосередньо в навчанні й вихованні, у системі підвищення кваліфікації та поширенні педагогічного досвіду.

Google плюс Google+ (<http://www.plus.google.com>) – соціальна мережа, що дає можливість спілкування через інтернет за допомогою спеціальних компонентів: Кола, Ленти, Теми, відеозустрічі. Інформація, якою діляться учасники мережі, впливає на персоналізовані результати пошуку Google.

YouTube (<http://www.youtube.com>) – відеохостинг, що надає користувачам послуги зберігання, доставки й показу відео та є одним із найпопулярніших сервісів

компанії Google завдяки простоті й зручності використання. Користувачі можуть залишати свої коментарі, оцінювати чужі коментарі, додавати анотації та титри до відео, створювати власний відеоканал, а також виставляти рейтинг переглянутих відео, якщо це погоджено з автором. Потенціал сервісу може бути використаний в освітніх цілях: створення шкільних каналів, тематичних роликів, освітніх та виховних відеофайлів.

Фотографії Google Photos (<http://www.photos.google.com>) – послуга, що дає можливість зберігати фотографії і малюнки, створювати з них фотогалереї та альбоми, використовувати їх на сайтах і блогах, пов'язувати фотографії з картами Google.

Чат Google Hangouts (<http://www.hangouts.google.com>) забезпечує обмін миттєвими повідомленнями, використання відео- й голосового зв'язку. Сервіс замінює одразу три системи для миттєвого обміну повідомленнями - Google Talk, Google+ Чати і сервіс відеочатів Google+ Відеозустрічі, а також онлайн-трансляцію через YouTube.

Перекладач Google Google Translate (<http://www.translate.google.com>) – безкоштовна служба перекладу, що забезпечує переклад слів, речень та веб-сторінок 57 мовами. Система працює за методом статистичного машинного перекладу, який полягає у тому, що при формуванні перекладу здійснюється пошук зразків у сотнях мільйонів документів для вибору найкращого перекладу. Якщо трапляються зразки документів, перекладених людьми, система пропонує прийнятний варіант перекладу. Оскільки переклади є переважно машинними, не всі вони досконалі, тому чим більше існує перекладених людиною документів певною мовою, тим якіснішим буде переклад.

Новини Google News (<https://news.google.com/?hl=ru&gl=UA&ceid=UA:ru>) – агрегатор новин, використовується для вибору найактуальніших новин, що з'являються протягом останніх 30 днів на різних новинних сайтах усього світу. На його першій сторінці міститься близько 200 перших символів статті та посилання на її повну версію. Веб-сайти можуть вимагати підписки, що зазначено в описі статті.

Мапи Google Maps (<http://www.maps.google.com>) та *Планета Земля* Google Earth (<http://www.google.com/intl/ru/earth/>) – безкоштовні та спрощені варіанти географічних інформаційних систем, що можуть бути використані в процесі викладання предметів природничо-географічного циклу.

Картографічний сервіс Мапи надає доступ до різноманітних мап та супутникових знімків усього світу, з сервісом інтегровано бізнес-довідник. Більшість аерознімків високої роздільної здатності зроблено з дронів, що пролітають над землею на висоті 240–460 м, інші зроблено із супутників. Знімки є не більш ніж трирічної давності та регулярно оновлюються. Серед можливостей сервісу є панорамний перегляд вулиць *Google Street View* (<https://www.google.com/streetview/>), аналіз трафіку в реальному часі *Google Traffic* (<https://www.drivingdirectionsandmaps.com/traffic-conditions-on-google-map/>), пошук та

прокладання маршрутів автомобілем, пішки, велосипедом або громадським транспортом [20].

Сервіс *Планета Земля* призначений для збирання, збереження й аналізу графічної візуалізації просторових даних і пов'язаної з ними інформації про подані в ній географічні об'єкти. Сервіс підключається до спеціалізованих серверів у мережі інтернет та завантажує мапи і графічну інформацію. Сама база містить мільйони супутникових й аерофотозображень різних ділянок Землі, що становить растрову основу Google Земля. Сервіс є унікальним інструментом для вивчення ландшафтознавства, фізичної географії регіонів, ландшафтної екології тощо. Він дає змогу щосекунди та щохвилини редагувати зображення і миттєво бачити зміни, здійснювати пошук та перегляд об'єктів, прокладання автомобільного маршруту та віртуальну поїзду, перегляд 3D-ландшафту і будівель, відображення сонця та тіней, отримання відомостей про знімки, перегляд відео у форматі Flash. У фотогалереї Photo для фотографій можна створювати прив'язки до географічних об'єктів, а також використовувати блогер та вікі для оформлення докладнішої інформації про географічні об'єкти [15; 20].

Цікавими також для користувачів будуть такі геоінформаційні системи, як *Google Місяць* Google Moon (<http://www.google.com/moon/>) та *Планета Марс* Google Mars (<http://www.google.com/mars/>), побудовані на основі сервісу Мапи.

Інструмент Google Місяць створений на честь 36-річчя висадки «Аполлон-11» 20 липня 1969 р. на супутник. Оновлювати зображення допомагає спільний проект NASA Ames Research Center [20]. Сервіс Марс забезпечує видиме зображення інфрачервоних знімків планети Марс та дає змогу користувачеві переключатися між даними, видимою та інфрачервоною передачею. Компанія Google у співпраці з науковцями NASA надала громадськості дані, які зібрано з двох місій NASA Mars - Mars Global Surveyor та 2001 Mars Odyssey. Програма надає доступ до нових покращених даних Google Марс з набагато вищою роздільною здатністю, а також дає можливість переглядати місцевість у форматі 3D та панорами з різних платформ аналогічно до Google Street View [20].

Інститут культури Google Cultural Institute (<http://www.google.com/culturalinstitute/>) – оригінальний додаток, який є архівом світової культури і може бути використаний на уроках історії, мистецтва, літератури. Сервіс дає можливість користувачеві у режимі реального часу відвідати світові музеї, побачити твори мистецтва, ознайомитися з історією їх створення, історією культури та сформувати свою власну галерею творів живопису, скульптури, архітектури. До складу Інституту культури входить *Мистецтво та Культура* Google Arts & Culture, в якому представлено зображення творів мистецтва з музеїв понад 40 країн світу [22].

Сервіс *Google Adwords* (<http://www.google.ru/adwords/>) – провідна система контекстної реклами, що дає можливість заробити господарям сторінок з великою відвідуваністю. Програма автоматично доставляє текстові та графічні оголошення, розраховані на веб-сайт та його зміст [16].

Тенденції Google Trends (<http://www.google.ru/trends/>) – показує, як часто визначається певний термін за відношенням до загального обсягу пошукових запитів у різних регіонах світу. За допомогою його можна підтвердити або спростувати запропоновану гіпотезу щодо інтересів цільової аудиторії. Дослідження кількості запитів у мережі інтернет висвітлює тренди, що панували в суспільстві протягом певного часу [8]. *Google Correlate* (<https://www.google.com/trends/correlate/>) – сервіс, що дає змогу дізнатися, які запити часто роблять разом із заданим, порівнювати тенденції в пошукових запитах.

Google Ngram Viewer (<https://books.google.com/ngrams>) – сервіс, що будує графіки частотності вживання тих чи інших слів у російській, англійській, німецькій, французькій, іспанській, єврейській чи китайській літературі, зібраних у сервісі Google Книжки з XVI століття.

Оповіщення Google Alerts (<http://www.google.com/alerts>) – сервіс, що відстежує в інтернеті інформацію з теми, що цікавить.

Окрему низку продуктів Google становлять пошукові системи, відповідні кнопки яких розміщено на головній сторінці Пошукової системи Google.

Пошукова система Google (<http://www.google.com>) (програмно-апаратний комплекс з веб-інтерфейсом) є основним продуктом компанії та однією з найбільших пошукових систем інтернету, яка охоплює понад 92,74% світового ринку. Щодня вона реєструє близько 41 млрд пошукових запитів та індексує більш як 8 млрд веб-сторінок. Google може відшукувати інформацію на 191 мові. Інтерфейс Google містить досить складну систему запитів, що обмежує сферу пошуку окремими доменами, мовами, типами файлів тощо. Система використовує базу даних та алгоритми пошуку *Yahoo*, має свій веб-каталог, підтримує пошук у межах зазначеного веб-сайту, дає відмінні результати при пошуку ресурсів, пов'язаних з інформаційними технологіями [23].

Зображення Google Images (<https://images.google.ru/>) – сервіс, що орієнтований на простий пошук зображення за назвою та розширений. Пошук здійснюється за фразою чи окремим словом, і система відображає всі зображення, у назвах яких є ці ключові слова. Розширений пошук дає можливість використовувати систему фільтрів, завдяки яким можна уточнювати пошуковий запит за розміром, кольором, типом, формою картинок, часом, форматом файлів тощо.

Книжки Google Books (<https://books.google.com/>) – сервіс дає можливість не лише виконувати пошук книжок, а й читати їх. У цьому сервісі також є можливим простий і розширений пошук, який ведеться серед повних текстових оцифрованих книжок. Сторінка видачі результатів складається із списку отриманих результатів, що відображають скриншот обкладинки книжки та її бібліографічний опис. Натиснувши на будь-яке посилання та перейшовши до режиму бібліотеки, можна формувати власну, додаючи обрані книжки.

На головній сторінці також розміщено інші пошукові системи Google, зокрема, *Відео*, *Новини*, *Мапи*, *Придбання*, *Авіаквитки* та *Фінанси*, що надають широкий спектр пошуку різноманітної інформації у просторі глобальної мережі.

Академія Google Scholar (<https://scholar.google.com.ua/>) – сервіс використовується для пошуку наукової інформації. До функцій *Академії Google* відносять пошук за різними джерелами з однієї зручної сторінки, пошук статей, рефератів та бібліографічних посилань, пошук повного тексту документа в бібліотеці або мережі та отримання інформації про основні праці у будь-якій галузі досліджень. Створивши власний профіль, користувач може за єдиною формою запиту виконувати пошук інформації у різних дисциплінах і за різними джерелами, формувати власну бібліотеку та відстежувати власні публікації. Упровадження протягом останніх років кількох наукометричних інструментів, зокрема таких, як Google Scholar Citations, Google Scholar Metrics, дає змогу науковцеві отримувати статистику цитування його праць. Проте, на відміну від Web of Science та Scopus, Google Scholar не може гарантувати повноцінного сталого наукового середовища з чітким та визначеним переліком індексованих журналів. Окрім цього, як свідчать дослідження, в окремих дисциплінах Google Scholar не покриває і 85% джерел існуючої наукової інформації порівняно з Web of Science та Scopus. Зважаючи на це та орієнтуючись на нечіткість самоідентифікації Google Scholar, важливо більш обережно ставитися до неї як ефективної бази даних цитування [2, 14].

Висновки. Отже, використання веб-додатків Google з єдиною системою автентифікації всіх сервісів дає змогу користувачам формувати особистий віртуальний навчальний простір. Істотною перевагою сервісів є можливість спільної праці у режимі онлайн над будь-яким документом, проектом тощо. Інтеграція програмного забезпечення інформаційно-освітнього простору та сучасних хмарних технологій дає можливість створювати персональний кабінет користувача, який міститиме документи, листи, події, контакти та інший контент, що створений або безпосередньо стосується його навчальної діяльності. Крім того, завдяки хмарним технологіям, зокрема Google Apps, можна зменшити витрати на обслуговування мережевих комплексів закладів освіти та підвищити якість і доступність їх навчальних ресурсів.

Список використаних джерел

1. Балик Н. Р. Організація особистого освітнього простору засобами Інтернет офісу Google / Н. Р. Балик // Наук. часопис Нац. пед. ун-ту ім. М. П. Драгоманова. Серія 2, Комп'ютерно-орієнтовані системи навчання / НПУ ім. М. П. Драгоманова. – Київ, 2010. – № 9. – С. 102–105.
2. Булгаков В. В. Порівняльний аналіз міжнародних індексів цитування (Web of Science, Scopus, Google Scholar) / В. В. Булгаков, М. Ю. Антомонов // Гігієна населених місць : зб. наук. пр. / Ін-т гігієни та мед. екології ім. О. М. Марзеєва НАМН України. – Київ, 2013. – Вип. 62. – С. 374–382.
3. Глибовец Н. Н. Разработка системы учебного тестирования на базе Google Docs API / Н. Н. Глибовец, Р. И. Заболотный, И. А. Завадский // Управляющие системы и машины. – 2012. – № 2. – С. 68–74.
4. Гриценко В. Організаційно-педагогічні засади управління освітнім процесом засобами google apps for education / Валерій Гриценко, Ірина Юстик // Наук. зап. Серія: Проблеми методики фізико-математичної і технологічної освіти / Кіровоград. держ. пед. ун-т ім. Володимира Винниченка. – Кіровоград, 2015. – Вип. 8, ч. 1. – С. 140–143.

5. Долинський Є. В. Використання продуктів компанії Google для професійної підготовки майбутніх перекладачів [Електронний ресурс] / Євген Володимирович Долинський, Валентина Павлівна Юркова // Вісн. нац. акад. Держ. прикордон. служби України : електрон. наук. фах. вид. / Нац. акад. Держ. прикордон. служби України ім. Богдана Хмельницького. – текст. дані. – Хмельницький, 2014. – Вип. 2. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadps_2014_2_5 (дата зверення: 11.11.2018). – Назва з екрана.
6. Кононець Н. В. Диск GOOGLE як засіб ресурсно-орієнтованого навчання дисциплін комп'ютерного циклу в аграрних коледжах / Н. В. Кононець // Пед. науки: теорія, історія, інновац. технології. – 2014. – № 1. – С. 194–202.
7. Лавренчук С. В. Соціальна мережа з можливістю відстеження користувачів засобами бібліотеки Google Maps API / С. В. Лавренчук, Д. В. Кисельов // Комп'ютер.-інтегр. технології: освіта, наука, вир-во. – 2015. – № 19. – С. 34–38.
8. Неклесова В. Ю. Інтернет-простір України: ситуаційне дослідження Google zeitgeist 2012 / В. Ю. Неклесова // Сучасні дослідження з іноземної філології : зб. наук. пр. / Ужгород. нац. ун-т. – Ужгород, 2014. – Вип. 12. – С. 136–141.
9. Носенко Т. І. Використання служб Google для організації практики студентів / Т. І. Носенко, А. Г. Панченко // Педагогічна освіта: теорія і практика. Педагогіка. Психологія : зб. наук. пр. / Київ. ун-т ім. Бориса Грінченка, Ін-т проблем виховання НАПН України. – Київ, 2013. – № 19. – С. 67–69.
10. Олексюк В. П. Досвід інтеграції хмарних сервісів Google Apps у інформаційно-освітній простір вищого навчального закладу [Електронний ресурс] / В. П. Олексюк // Інформаційні технології і засоби навчання : електрон. наук. фах. вид. / Ін-т інформ. технологій і засобів навчання НАПН України, Ун-т менеджменту освіти НАПН України. – Текст. дані. – Київ, 2013. – Т. 35, вип. 3. – С. 64–73. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ITZN_2013_35_3_9 (дата зверення: 11.11.2018). – Назва з екрана.
11. Панішев А. В. Мобільний застосунок для розв'язання загальної задачі комівояжера з використанням WCF-сервісу та GOOGLE MAPS / А. В. Панішев, А. В. Морозов, К. В. Квітка, Є. О. Гришкун // Електротехн. и компьютер. системы. – 2015. – № 18. – С. 12–16.
12. Семенець А. В. Про досвід інтеграції хмарного сервісу Google Apps For Education та наявної інформаційної інфраструктури медичного ВНЗ / А. В. Семенець, В. Ю. Ковалок, С. Б. Чеканов // Мед. інформатика та інженерія. – 2015. – № 1. – С. 52–60.
13. Сервіси та послуги Google [Електронний ресурс] // Вікіпедія : вільна енциклопедія / Wikimedia Foundation, Inc. – Текст. дані. – [Б. м.], 2013. – Ред. 4 черв. 2018 р. – Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/Сервіси_та_послуги_Google (дата зверення: 12.11.2018). – Назва з екрана.
14. Симоненко Т. Бібліометричні системи Scopus і Google Scholar: сфери використання / Тетяна Симоненко // Бібл. вісн. – 2015. – № 2. – С. 10–13.
15. Федонюк В. В. Досвід використання програми Google Earth при викладанні географічних дисциплін [Електронний ресурс] / Віталіна Володимирівна Федонюк, Микола Ананійович Федонюк, Сергій Григорович Панькевич // Інформаційні технології і засоби навчання : електрон. наук. фах. вид. / Ін-т інформ. технологій і засобів навчання НАПН України, Ун-т менеджменту освіти НАПН України. – Текст. дані. – Київ, 2013. – Т. 38, вип. 6. – С. 138–148. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ITZN_2013_38_6_14 (дата зверення: 12.11.2018). – Назва з екрана.
16. Юдін О. М. Підвищення ефективності моніторингу рекламних кампаній у системі Google Adwords / О. М. Юдін, П. М. Гроза, С. В. Сомов // Економіка і регіон : наук. вісн. Полтав. нац. техн. ун-ту ім. Юрія Кондратюка / Полтав. нац. техн. ун-т ім. Юрія Кондратюка. – Полтава, 2012. – № 2. – С. 137–139.
17. Ярмахов Б. Google Apps для образования / Борис Ярмахов, Людмила Рождественская. – Санкт-Петербург : Питер, 2015. – 224 с. : ил.

18. Antonopoulos N. Cloud Computing. Principles. Systems and Applications / edited by Nick Antonopoulos, Lee Gillam. – London ; New York : Springer-Verlag, 2010. – 379 p.
19. Google [Електронний ресурс] // Вікіпедія : вільна енциклопедія / Wikimedia Foundation, Inc. – Текст. дані. – [Б. м.], 2007. – Ред. 10 груд. 2018 г. – Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Google> (дата звернення: 12.11.2018). – Назва з екрана.
20. Google Карти [Електронний ресурс] // Вікіпедія : вільна енциклопедія / Wikimedia Foundation, Inc. – Текст. дані. – [Б. м.], 2010. – Ред. 28 лист. 2018 р. – Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/Карти_Google (дата звернення: 12.11.2018). – Назва з екрана.
21. Google поможет внедрять цифру в украинское образование [Электронный ресурс] // Ukrinform : мультимедийная пралформа иновещания Украины / Укр. нац. информ. агентство «Укринформ» : [офиц. веб-сайт]. – Текст. дан. – [Б. м.], 2015. – Ред. 22 нояб. 2018 г. – Режим доступа: <https://www.ukrinform.ru/rubric-technology/2585442-google-pomozet-vnedrat-cifru-v-ukrainskoe-obrazovanie.html> (дата обращения: 12.11.2018). – Загл. с экрана.
22. Google Cultural Institute [Electronic resource] // Wikipedia : the free encyclopedia / Wikimedia Foundation, Inc. – Text. data. – [W. p.], 2013. – Edited on 22 December 2018. – Access mode: https://en.wikipedia.org/wiki/Google_Cultural_Institute (date of appeal: 25.12.2018). – Title from a screen.
23. Google Search [Electronic resource] // Wikipedia : the free encyclopedia / Wikimedia Foundation, Inc. : [a web site]. – Electron. text. data. – [W. p.], 2017. – Edited on 24 December. – Access mode: https://en.wikipedia.org/wiki/Google_Search (date of appeal: 25.12.2018). – Title from a screen.

*N. V. Varaksina,
Head of the Department
V.O. Sukhomlynskyi State Scientific
and Pedagogical Library of Ukraine*

Use Of Google Network Services

The paper reviews Google services that enable users to create and spread their content in the Internet. The author mentions the possibilities and advantages of their usage. The appropriateness to use them is suggested.

Keywords: *web 2.0, cloud technologies, Google services, internet technologies, cloud services, web service, google account, google services, libraries, educational institutions.*

Надійшла до редакції 31.10.2018 року

ДОСВІД РОБОТИ ЛОНДОНСЬКОЇ БІБЛІОТЕКИ: ВИКЛИКИ СУЧАСНОСТІ ТА СТРАТЕГІЯ РОЗВИТКУ

У статті розкриваються особливості стратегічного планування роботи найстарішої книгозбірні Великобританії – Лондонської бібліотеки. Розглянуто стратегію розвитку культурно-освітньої установи – її місію, стратегічні цілі, інновації, що дали змогу їй досягнути професійного і фінансового успіху. Ознайомлення з баченням майбутнього, послугами, принципами формування фонду та пошуку джерел фінансування лондонських колег може бути корисним для впровадження нових підходів у діяльність українських бібліотек.

Ключові слова: Лондонська бібліотека, стратегічне планування, стратегія розвитку, стратегічні пріоритети, місія, цілі, бібліотечний фонд та колекції, джерела фінансування.

Упродовж останніх 50 років бурхливий розвиток інформаційних технологій зумовив суттєві зміни у майже всіх сферах життя, починаючи від суто прикладних сфер і закінчуючи високою наукою. Особливо значних змін зазнає гуманітарна сфера суспільства як така, що має більший потенціал до змін з одного боку, а з іншого – є більш інертною, порівняно з бізнесом, та схильною до тривалого дотримування старих форм роботи.

Кардинальні політичні та культурні зміни в українському суспільстві, впровадження новітніх цифрових технологій висувають перед освітянськими і публічними бібліотеками завдання пошуку нових стратегій розвитку та моделей функціонування у системі гуманітарного знання, що відповідають сучасним потребам суспільства.

Керівництво Лондонської бібліотеки, з огляду на сучасні зміни в суспільстві та їх вплив на інформаційні потреби читачів розробило стратегію, на основі якої впроваджено форми роботи, що дають можливість книгозбірні не тільки залишатися провідним закладом у гуманітарній сфері Великобританії, а й стати фінансово та професійно успішною та самостійною організацією.

Уперше стратегічне планування у бібліоменеджменті застосовано в бібліотеці Британського музею у 80-ті р., після чого цей метод набув поширення у бібліотеках країн Заходу як відповідь на необхідність реагувати на значні економічні та соціальні зміни. Починаючи з 90-х р., тема стратегічного планування постає в українській науці та починає досліджуватися українськими вченими, серед яких О. М. Василенко [3], М. С. Слободяник [9], Л. Г. Петрова [8], А. Тавальбех [10], В. Мартинович [4].

Теоретичний вимір теми стратегічного планування у бібліотеках розкрито ґрунтовно та повно, проте прикладний аспект питання потребує подальшого опрацювання. Саме тому статтю присвячено дослідженню підходів до стратегічного планування, що здійснює Лондонська бібліотека на практиці.

Сучасні дослідники виділяють у стратегічному плануванні дві взаємопов'язані складові – розробку стратегії розвитку та її реалізацію. Зупинимось докладніше на стратегії розвитку Лондонської бібліотеки, зробивши екскурс в історію закладу та її сучасне життя.

З часу відкриття у травні 1841 р. нова Лондонська книгозбірня стає улюбленим місцем для читання, письменництва та роздумів для багатьох відомих літераторів і вчених, серед яких були Чарльз Дарвін, Чарльз Діккенс, Вірґінія Вульф, Артур Конан Дойль, Аґата Крісті та ін.

Сьогодні фонд однієї з найстаріших у Великобританії книгозбірень становить більш ніж 1 млн. примірників (з XVI ст.) на 50 мовах, з них 97% книжок можна брати додому. У фонді переважає художня й мистецтвознавча література, а також література з філософії, архітектури, історії.

Кількість читачів Лондонської бібліотеки налічує понад 7000 користувачів, членство є платним і відкрито для всіх бажаючих. Вартість індивідуального членства становить £510 на рік, а для молоді від 16 до 24 років – £255, квиток на один день обійдеться в £15, а на тиждень – £50.

Кожні п'ять років у Лондонській бібліотеці розробляється нова стратегія розвитку, яка відображає бачення акціонерами, членами правління та топ-менеджерами її майбутнього, цілей і шляхів їх досягнення. Ідеї стосовно розвитку книгозбірні на сучасному етапі викладено в документі «Стратегічний план Лондонської бібліотеки до 2017 року» [1], який і став основою для вивчення досвіду стратегічного планування роботи цієї організації.

Цей документ виконує важливу функцію в установі, оскільки викладені в ньому місія, цілі та стратегічні пріоритети бібліотеки, план дій, визначення цінності книгозбірні як важливого члена культурної спільноти країни дають змогу бібліотечним працівникам всіх рівнів розуміти напрям руху організації, цілі та методи їх досягнення, мотивують та формують спільне поле корпоративних цінностей.

Поняття «стратегія» має грецьке коріння і походить від *strategos*, що означає «мистецтво генерала». Саме *strategos* дозволило Олександрові Македонському завоювати половину стародавнього світу. У сучасному розумінні, за думкою М. Месконта та Ф. Хедоурі [5, с. 257], стратегія є детальним комплексним планом, призначеним для того, щоб забезпечити здійснення місії організації та досягнення її цілей. Для топ-менеджменту стратегія забезпечує основу для управління, зокрема дає змогу спрямовувати та контролювати діяльність, порівнюючи заплановане й зроблене, виступати орієнтиром для прийняття управлінських рішень.

Розглянемо докладніше основні базові елементи стратегії розвитку Лондонської бібліотеки.

Важливою складовою стратегії є місія, яка за вже класичними поглядами М. Месконта та Ф. Хедоурі являє собою основну загальну мету організації – чітко виражену причину її існування [5, с. 262]. Формулювання місії також стимулює менеджерів проводити систематичний аналіз слабких і сильних сторін організації, можливостей і загроз, що підвищує успішність прийнятих рішень. Гарна місія, крім того, дає змогу зміцнювати позитивний імідж компанії, від якого значною мірою залежить успіх організації у зовнішньому середовищі.

Для Лондонської бібліотеки місія полягає **у підтримці освіченості, креативності та культурного збагачення суспільства.**

Із місії випливають стратегічні пріоритети організації або цілі, які необхідно досягнути задля здійснення місії. Стратегічні пріоритети - це низка конкретних дій, які компанія має зробити для реалізації стратегії в середньостроковій перспективі. Стратегічні пріоритети мають бути орієнтовані на майбутнє і зосереджені на обмеженій кількості варіантів, які є найбільш важливими для успіху організації протягом наступних кількох років [6].

Для Лондонської книгозбірні стратегічними пріоритетами є: розробка та збереження колекцій; розширення доступу; підтримка досліджень та читання; сприяння розвитку літературної та інтелектуальної спільноти; збереження і розповсюдження спадщини.

Розглянемо докладніше кожен з них.

Перший стратегічний пріоритет Лондонської бібліотеки полягає в **розробці та збереженні колекцій** у зручній для використання формі для сучасних і майбутніх поколінь з урахуванням нових напрямів, що впливають із історичних та видавничих тенденцій.

Фонд найстарішої книгозбірні Великої Британії зібраний таким чином, щоб поєднати ширину діапазону та глибину в доборі літератури.

Основу фонду становлять три основні галузі, в яких охоплення різноманітних тем є найбільшим і найглибшим (рис. 1):

- ІСТОРІЯ від давніх часів до сучасності охоплює політичну, релігійну, топографічну, конституційну, соціальну, економічну та військову сфери;
- КУЛЬТУРА містить видання з літератури, мови, образотворчого та прикладного мистецтва, а також театру;
- ФІЛОСОФСЬКА ДУМКА ТА ЖИТТЯ пов'язані з філософією, релігією, фольклором, суспільствознавством, політологією, політичною економією.

Ці три основні колекції охоплюють Європу та Захід, меншою мірою – Північну та Південну Америку, країни Співдружності, а також інші країни світу.

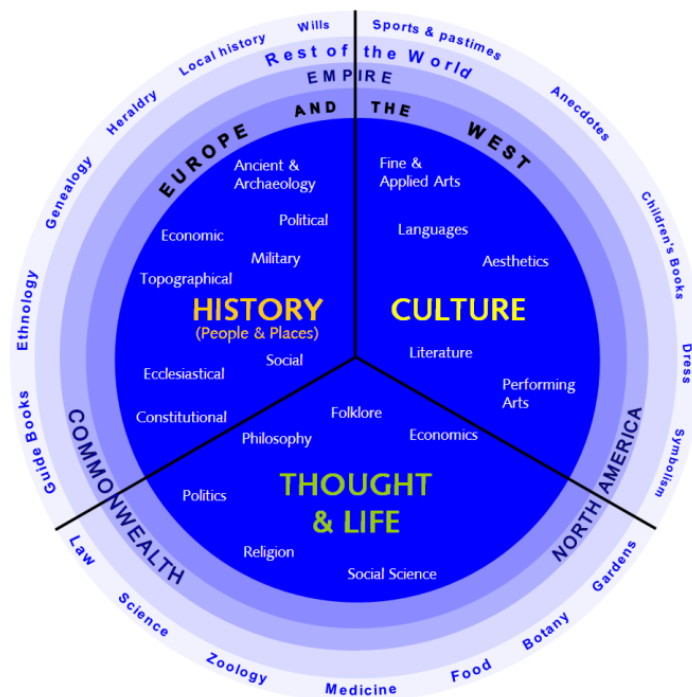

Рис. 1. Структура фонду Лондонської бібліотеки

Таким чином, фонд бібліотеки відображає, з одного боку, інтереси читачів, з іншого – основні твори та видання у сфері гуманітарних наук з моменту заснування (1841 р.) і до наших днів.

Критерієм успіху для першого стратегічного напрямку лондонські колеги вважають постійну доступність колекцій для активного користування та задоволення читачів, а також підтвердження читачами та науковими експертами, що у фонді зберігаються найважливіші видання кожного періоду і вони збережені для майбутніх поколінь.

Розширення доступу до колекцій є другим стратегічним пріоритетом, що передбачає забезпечення можливості скористатися колекціями і послугами кожному, хто має в цьому потребу. Керівництво Лондонської бібліотеки вважає, що членство не повинно залежати від платоспроможності, тому існують субсидії для всіх тих, хто справді не може дозволити собі придбати повне членство. Саме тому топ-менеджмент працює над тим, щоб збільшити доходи за рахунок різних джерел, у тому числі фізичних осіб, компаній та фондів.

Критерієм успіху для роботи в цьому напрямі будуть більша кількість читачів книгозбірні та більш різноманітні варіанти членства, збільшення трафіку до веб-сайту книгозбірні, більша громадська обізнаність про Лондонську бібліотеку та її можливості.

Підтримка досліджень та читання є третім стратегічним пріоритетом.

З самого початку бібліотека прагнула об'єднати людей та знання найефективнішими способами: надання користувачам прямого доступу до книжок та дозволу на користування ними вдома, щоб усі, у тому числі й ті, чий час або мобільність обмежені, мали змогу працювати з джерелами фонду бібліотеки.

Читання і дослідження починаються з пошуку інформації й документів та визначення того, що буде найбільш цікавим чи корисним, незалежно від форми матеріалів – друкованої або цифрової. Для цього необхідні високоякісні інструменти для індексації та пошуку, і вже досягнуто значного прогресу в цій сфері: оцифровано понад 1 мільйон одиниць каталогу і фонду бібліотеки. Сьогодні продовжується реалізація проекту з переведення каталогу і фонду у цифровий формат, а також впроваджуються технологічні інновації, що забезпечують пошук та доступ до оцифрованих матеріалів.

Крім того, в умовах, коли зростає кількість доступної інформації, яка не завжди є якісною та релевантною потребам користувачів, у забезпеченні широкого та ефективного використання ресурсів бібліотеки стає актуальною підготовка досвідчених фахівців-бібліографів.

Отже, у межах третього стратегічного пріоритету буде важливим забезпечення всіх користувачів гнучкою та інтелектуальною підтримкою у користуванні бібліотекою для досліджень чи дозвілля, надання своєчасної інформації та допомоги, розробка нових послуг та можливостей, які б відповідали сучасним вимогам.

Критеріями успіху буде спроможність відповідати мінливим потребам широкого кола користувачів, а також сприяння розвитку літератури, підвищення рівня освіченості.

Сприяння розвитку літературної та інтелектуальної спільноти – четвертий стратегічний пріоритет.

Лондонська бібліотека прагне надавати доступ до знань та творчої праці без будь-яких соціальних чи політичних намірів. Для деяких читачів це можливість користуватися книжками вдома, для інших – місце, де можна писати, для третіх – простір, де шанують письмове слово. З отриманням членства у читачів з'являється віра у цінність торжества думки.

Задовольняючи всі ці та багато інших різноманітних потреб, бібліотека залишається життєво важливим місцем навчання та серцем культурного життя нації. В останні роки спостерігається дедалі більший інтерес у членів бібліотеки до спілкування один з одним і широкою літературною та інтелектуальною спільнотою, а також з персоналом.

Критерієм успіху має бути більш активне залучення людей до літературного і культурного життя нації, збільшення кількості членів бібліотеки, а також підвищення рівня обізнаності громадськості про роль, яку бібліотека відіграє у підтримці творчості, освіченості та культурного збагачення.

П'ятий стратегічний пріоритет – це **збереження та розповсюдження спадщини**. Архіви Лондонської книгозбірні містять цінні матеріали, в яких зафіксовано рішення комітету з управління та розвитку бібліотеки, заявки на членство, ранні каталоги та книжки, в яких фіксувались книжні борги в перші роки після відкриття установи. Значення цих матеріалів виходить далеко за межі історичного минулого бібліотеки, проливаючи світло як на історію ідей, так і на соціальну історію.

Критерієм успіху в межах п'ятого стратегічного пріоритету є організація більш відкритого для вчених зі всього світу доступу до матеріалів (включаючи on line) для їх детального вивчення.

Кожен стратегічний пріоритет розкладається на низку конкретних дій, за допомогою яких реалізується стратегія розвитку, тобто формується план її виконання. Наприкінці кожного року готується річний звіт, який містить інформацію щодо виконання стратегічного плану Лондонської бібліотеки.

Висновки

Лондонська книгозбірня є унікальним явищем, оскільки залишається культурно-освітнім закладом, для якого дотації від держави є традиційним способом фінансування, проте установа змогла побудувати свою роботу таким чином, щоб стати незалежною від державного фінансування. Це стало можливим завдяки тому, що послуги книгозбірні, як досить дорогі навіть для лондонських читачів, відповідають сучасним інформаційним потребам суспільства і є затребуваними у користувачів. Такий підхід, з одного боку, орієнтований на суто бібліотечні цілі, а з іншого – маркетинговий, тобто центрований на потребах читачів, дав можливість цій установі залишитись важливою ланкою культурно-освітнього простору та одночасно стати фінансово успішною та незалежною.

Резюмуючи стратегію розвитку Лондонської бібліотеки, виокремимо основні ідеї, які можуть бути використані як орієнтири в розвитку та оптимізації роботи українських бібліотек.

В еру цифрових технологій у сучасних читачів, які дедалі менше користуються друкованими матеріалами, з'явилися очікування, що бібліотека матиме можливість запропонувати їм доступ до джерел інформації незалежно від місця розташування ресурсу. Саме тому розширення віддаленого доступу, що передбачає оцифрування більшої частини фонду, впровадження відповідного програмного забезпечення та відкриття доступу через web-сайт навіть за межами книгозбірні, залишається сьогодні ключовим стратегічним напрямом у роботі західних та українських бібліотек.

Сьогоднішній світ, що описується новим терміном VUCA як нестабільний, невизначений, складний і неоднозначний (VUCA – аббревіатура від англ. volatility, uncertainty, complexity і ambiguity) [2], має невизначені перспективи у сфері зайнятості. Це сприяє збільшенню кількості людей, зацікавлених у неперервному навчанні. Формування колекцій фонду з урахуванням нових потреб аудиторії у додатковій освіті, підвищення рівня професійного розвитку, творчості, культурному збагаченні у сучасному VUCA-світі є другою важливою ідеєю, що відображена у стратегії розвитку Лондонської бібліотеки.

Третьою ідеєю є пріоритет у створенні та розвитку комфортного та функціонального простору для роботи, спілкування професійної спільноти, навчання, дозвілля, а також підтримки літературної та інтелектуальної спільноти.

Необхідні для впровадження стратегічних цілей грошові кошти Лондонська бібліотека отримує завдяки активному пошуку позабюджетних джерел фінансування

та фандрейзингу⁴. Сьогодні це є обов'язковою умовою для розвитку та фінансової стабільності.

Аналізуючи історію розвитку бібліотечних стратегій в умовах істотних змін інформаційного середовища, академік НАН України О. С. Онищенко зазначив: «Багатство бібліотеки, її життєздатність і життєдайність – в інформаційному ресурсі, форми матеріальної фіксації, канали передачі якого невинно змінюються, збагачуються, ускладнюються. Все це постійно оновлює суспільне інформаційне середовище, в яке бібліотека органічно включена і однією з базових ланок якого вона була досі. Функціонування бібліотеки завжди відображення стану інформаційного середовища і відповідь на його нові запити» [7].

Сьогодні в умовах трансформації бібліотечних установ, еволюції їх структури та функцій перед кожною бібліотекою постає питання пошуку власної ефективної стратегії розвитку, що відповідатиме новим потребам суспільного інформаційного середовища.

Список використаних джерел

1. Strategic plan 2012–2017 [Electronic resource] / The London Library // The London Library : website. – Text data. – [London, 2012]. – Mode of access: <http://www.londonlibrary.co.uk/images/PDFs/strategicplan2012-2017.pdf> (last access: 20.05.2017).
2. Volatility, uncertainty, complexity and ambiguity [Electronic resource] // Wikipedia : online encyclopedia. – Text data. – Mode of access: https://en.wikipedia.org/wiki/Volatility,_uncertainty,_complexity_and_ambiguity (last access: 20.05.2018).
3. Василенко О. М. Метод стратегічного планування діяльності бібліотеки / Василенко О. М. // Публічні бібліотеки: сучасність і майбутнє : зб. ст. Міжнар. наук.-практ. конф. / УБА, Нац. парлам. б-ка України, Центр. міськ. б-ка для дітей та юнацтва ім. Т. Г. Шевченка – Київ, 1998. – С. 59–66.
4. Мартинович В. Стратегічне управління бібліотеками : (світ. досвід) / В. Мартинович // Зап. Львів. наук. б-ки ім. В. Стефаника : зб. наук. пр. / Львів. наук. б-ка ім. В. Стефаника. – Львів, 2004. – Вип. 12. – С. 256–265.
5. Месконт М. Х. Основы менеджмента : пер. с англ. / Месконт М., Альберт М., Хедоури Ф. – Москва : Дело, 1992. – 702 с.
6. Мурзинов А. В. Стратегические приоритеты [Электронный ресурс] / А. В. Мурзинов // Записки декана. – Текст. дан. – [Россия, 2017]. – Режим доступа: <http://www.dekanblog.ru/strategicheskie-prioritety/> (дата обращения: 13.07.2018). – Загл. с экрана.
7. Онищенко О. С. [Інтерв'ю з академіком НАН України Олексієм Семеновичем Онищенко про історію розвитку та сьогодення бібліотечних стратегій в умовах комплексних змін інформаційного середовища / підгот. Горенко Т. І.] [Електронний ресурс] // Центр досліджень соціальних комунікацій / Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Текст. дані. – Київ, [б. р.]. – Режим доступу: http://nbuviar.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=493:biblioteka-majbutnogo-2&catid=105&Itemid=410 (дата звернення: 26.11.2018). – Назва з екрана.

⁴ **Фандрейзинг** або **збір коштів** (англ. *Fundraising*) – процес залучення грошових коштів та інших ресурсів (людських, матеріальних, інформаційних тощо), які організація не може забезпечити самостійно, та які є необхідними для реалізації певного проекту або своєї діяльності в цілому.

8. Петрова Л. Сучасна бібліотека: цілі і стратегії розвитку / Л. Петрова // Вісн. Кн. палати. – 2001. – № 10. – С. 18–23.
9. Слободяник М. С. Наукова бібліотека: еволюція структури і функцій / М. С. Слободяник ; Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Київ : [б. р.], 1995. – 267 с.
10. Тавальбех А. Х. А. Стратегічне управління діяльністю бібліотеки : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 07.00.08 «Книгознавство, бібліотекознавство, бібліографознавство» / Тавальбех Алі Халід Алі ; Харків. держ. акад. культури. – Харків, 2001. – 17 с.

S. M. Hlazunova,

*researcher of Department of Scientific and Document Support,
Sociocultural Activity and International Contacts of V.O.
Sukhomlynskyi state scientific and pedagogical library of
Ukraine, Kyiv*

***The article reveals the peculiarities of the strategic planning of the oldest library in
Great Britain – the London Library***

The strategy of development of these cultural-educational institution is considered: its mission, strategic goals, innovations that have enabled to achieve professional and financial success. Familiarity with the vision of the future, the services, principles of fundraising and the search for sources of financing for London's colleagues may be useful for implementation new approaches to the activities of Ukrainian libraries.

Key words: *London library, strategic planning, development strategy, strategic priorities, mission, objectives, library fund and collections, sources of financing.*

Надійшла до редакції 19.10.2018 року

МІЖНАРОДНІ СИСТЕМИ ІДЕНТИФІКАЦІЇ ВЧЕНИХ ЯК ПОКАЗНИК ІМІДЖУ НАУКОВЦЯ

У статті визначено поняття іміджу вченого, проаналізовано певні міжнародні системи ідентифікації науковців, виокремлено їх критеріальні особливості й функціональні можливості. Встановлено, що реєстрація та створення профілів у таких комунікаційних системах є бажаною умовою ідентифікації вченого, дієвим фактором підвищення його фахового іміджу, ефективного пошуку паралельних розробників наукової проблематики, можливих співавторів та опонентів, передбачуваних споживачів наукової продукції й розширення джерел фінансування науково-дослідної діяльності, популяризації власних досліджень, налагодження міжнародних зв'язків з метою входження українських науковців та репрезентованих ними установ у світовий науковий простір.

Ключові слова: ідентифікація, комунікація, соціальна мережа, ORCID, ResearcherID, Google Scholar, DOI.

Постановка проблеми. Системи ідентифікації вчених є важливим елементом нинішнього глобалізованого світу. Це не тільки вимога часу, а й нагальна потреба сьогодення. Сучасні темпи глобалізації та інтеграції у світовий простір не змушують науковців до участі в цих процесах. Учений має бути впізнаваним, активним дослідником, учасником різноманітних наукових заходів, тренінгів, користувачем соціальних мереж, «йти в ногу з часом», постійно розвиватися. Важливим є створення профілів у системах ідентифікації вчених, що дає можливість контролювати власний список наукових напрацювань, шукати співавторів, знаходити джерела фінансування тощо. Крім того, така потреба часу підкріплена офіційними документами.

У 2015 р. Україна стала асоційованим членом Рамкової програми Європейського Союзу з досліджень та інновацій «Горизонт 2020». У матеріалах документа наголошується на важливості єдиної ідентифікації вчених за допомогою стабільних неприватних відкритих систем, таких як ORCID [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасній історіографії проблема формування іміджу вченого привертає увагу багатьох дослідників, оскільки в інформаційному суспільстві тема наукової комунікації набуває дедалі більшої актуальності. Зокрема, ці питання досліджувалися в працях А. Шостака [12], Т. Борисової [2], С. Назаровця [5] та ін.

Мета статті – проаналізувати вплив міжнародних систем ідентифікації вчених на створення іміджу науковця.

Виклад основного матеріалу. Формування репутації сучасного науковця є складним, багатофакторним процесом і розглядається як єдність його фахового визнання та публічного авторитету [3]. Саме визначення іміджу трактується як цілеспрямовано створений образ, який формується на рівні масової свідомості, перетворюючись у відповідний стереотип, емоційно окреслений образ, що охоплює сукупність якостей, який асоціюється з певним індивідом [4, с. 127]. Поняття іміджу та брэнда вченого часто ототожнюють. Під «брендом» розуміють сукупність уявлень, асоціацій, образів, ідей і обіцянок, що складаються у свідомості людей [9, с. 22].

Основою іміджу вченого є його наукові дослідження та досягнення, і чим вони якісніші, тим ефективнішим є його бренд [7].

Окрім здійснення наукових досліджень, учений має також популяризувати свою діяльність. Загальні уявлення про дослідника формують критерії його професійного статусу: науковий ступінь, вчене звання, кількість публікацій і цитувань, рецензії, відгуки, академічні та державні нагороди тощо [3]. Реальний імідж ученого можна виміряти кількома способами: публічним визнанням, використанням кількісних і якісних методів – контент-аналізу, індекс-цитування, імпакт-фактора тощо.

Упродовж десятиріч репутацію провідних науковців дедалі частіше вимірюють, орієнтуючись на рейтинг їхніх публікацій у міжнародній системі індексу-цитат (SCI – science citation index) та на сукупні дані цитування наукових журналів – імпакт-фактори або коефіцієнти впливу (JCR) [3; 12]. Індекс цитування (індекс Гірша) є найпоширенішим методом оцінювання рейтингу науковця, але не позбавлений певних недоліків. На думку багатьох експертів, цей індекс є лише одним із показників наукового рівня, якого досяг той чи інший учений, оскільки часто він залежить не стільки від якості роботи, скільки від PR-активності вченого. Сукупність цитувань – це не лише оцінка діяльності вченого, а й показник його наукової значущості, авторитетності [7]. У підвищенні іміджу вченого є не лише його особиста зацікавленість, а й тієї установи, де він працює, адже він впливає на загальний статус організації. Загальновідомо, що при складанні рейтингів закладів вищої освіти часто враховуються такі ключові показники, як кількість публікацій та цитувань науково-викладацького складу.

Упізнаваність ученого можна підвищити завдяки:

- наявності публікацій у журналах із високим імпакт-фактором та відкритих інформаційних системах;
- створенню профілів у професійних і соціальних мережах;
- застосуванню сервісів для збирання, оброблення, поширення та зберігання інформації;
- використанню глобальних ідентифікаторів (однозначна ідентифікація авторів і документів);
- розміщенню інформації на сайтах наукових установ [9, с. 23–24].

Міжнародна впізнаваність ученого залежить насамперед від його публікацій іноземною мовою та у виданнях, що індексуються впливовими міжнародними наукометричними базами, зокрема такими як Web of Science і Scopus. Найпоширенішими та найпопулярнішими міжнародними системами ідентифікації вчених є Scopus Author ID, Researcher ID, ORCID, Research Gate, Google Scholar.

Scopus Author ID – ідентифікатор автора, автоматично присвоюється кожному, хто має публікації, що індексуються в наукометричній базі Scopus.

Researcher ID – система ідентифікації авторів, створена для використання разом із базою наукової літератури у Web of Science. Реєстрація в Researcher ID доступна всім із будь-яких пристроїв і не потребує реєстрації Web of Science або

наявності публікацій, проіндексованих у цій базі. Researcher ID дає можливість створювати профіль вченого, формувати список власних публікацій, створювати запрошення до співпраці, переглядати бібліометричні показники, пов'язати свій профіль із ORCID, системою управління бібліографічною інформацією End Note тощо [10].

Профілі авторів у системах ідентифікації містять таку інформацію як варіанти імені автора, перелік місць його роботи, кількість публікацій та цитувань, галузі досліджень, посилання на основних співавторів, індекс Гірша тощо [2].

Open Researcher and Contributor ID (ORCID) – відкритий, некомерційний проект для створення та підтримки реєстру унікальних ідентифікаторів дослідників, прозорого способу висвітлення науково-дослідної діяльності та вільного доступу до цих ідентифікаторів. Основна мета ORCID – розв'язати проблему ідентифікації вчених із однаковими іменами та прізвищами [10].

Ідентифікатор ORCID являє собою 16-значне число, унікальне для кожного автора. Обліковий запис містить інформацію про ім'я вченого, його електронну адресу, назву організації та інформацію про його дослідницьку діяльність. ORCID забезпечує контроль за поширенням цих даних і надає відповідні інструменти для управління рівнем їх приватності. Перевага ORCID – швидка реєстрація та можливість пов'язати різні унікальні ідентифікатори автора, такі як Scopus Author ID, Researcher ID, Google Scholar [10].

Google Scholar є некомерційною пошуковою бібліометричною системою, що індексує наукові публікації та наводить дані про їх цитування. Ця пошукова система викликає найбільшу зацікавленість українських науковців, оскільки такі платформи, як Web of Science або Scopus, опрацьовують менше ніж 2 % публікацій українських учених, натомість в Google Scholar індексується більшість рецензованих он-лайн журналів Європи та Америки [10; 11].

Research Gate – безкоштовна соціальна мережа та інструмент співпраці вчених із різних наукових галузей, що дає змогу спільно використовувати повні тексти наукових документів та обмінюватися ними, брати участь у фахових дискусіях тощо [10].

Фаховий і публічний бренд науковця є взаємодоповнюючий, тому популяризувати власну діяльність можна не лише в системах ідентифікації чи під час створення профілів в наукометричних наукових базах, а й на просторах Інтернету, у виданнях, платформах, що мають вільний доступ до таких публікацій. Це ж стосується і соціальних мереж. Маючи профіль у такій комунікаційній системі, можна знаходити колег-однодумців, поширювати не лише особисті зацікавлення, а й праці, книги, заходи, які варто відвідати, відслідковувати новини за тематикою, підписатися на активних науковців. Отже, у такий спосіб популяризувати власну діяльність. Серед таких найбільш популярних соціальних мереж є Facebook, LinkedIn, Twitter. Крім того, важливу роль у формуванні іміджу науковця відіграє рівень його комунікації: участь у науково-практичних конференціях, круглих столах, симпозіумах, фестивалях, виставках, виступах на радіо та телебаченні, публікації в ЗМІ тощо.

Розв'язати проблему ідентифікації вченого можна також за допомогою DOI (Digital Object Identifier). Тим більше, що в наказі МОН «Про затвердження Порядку формування Переліку наукових фахових видань України» зазначено про обов'язкове присвоєння кожному опублікованому матеріалу міжнародного цифрового ідентифікатора DOI.

DOI – міжнародний стандарт (ISO 26324: 2012) ідентифікації інформації, який присвоюється науковим публікаціям, таким, як наукові статті, збірники наукових статей, анотації конференцій, доповіді конференцій, рецензії на наукові статті, дисертації, заявки на гранти, патенти, звіти про наукову роботу, підручники, наукові посібники, монографії [8]. DOI може містити різну інформацію, наприклад, назву, автора, адресу статті в Інтернеті (URL), інформацію про видання тощо.

Науковий контент DOI присвоюється реєстраційним агентством Crossref. В Україні з цим агентством офіційно співпрацюють видавничий дім «Інтернаука» та видавнича служба «Уран». У них можна замовити цифровий ідентифікатор DOI не лише для журналів, збірників, монографій, а й для кожної публікації окремо [8]. Крім згаданих вище систем ідентифікації можна виділити й інші: хмарний сервіс для зберігання й управління науковими документами «Figshare», відкритий депозитарій «ZENODO» та ін. Користувачам Research Gate, «Figshare» та «ZENODO» ідентифікатор DOI присвоюється безкоштовно [5].

У 2009–2011 рр. в Інституті інформаційних технологій і засобів навчання НАПН України на базі системи EPrints створено Електронну бібліотеку НАПН України. У депозитарій вносять публікації науковців усіх установ НАПН України, у тому числі й ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. Крім того, створюючи профіль автора, фіксують особисті дані про науковця (місце роботи, посаду, ідентифікатор ORCID).

У НБУВ у межах проекту «Нова Україна: доступ до знань» запроваджено систематизований реєстр «Науковці України», призначений для проведення пошуку наукових видань і публікацій українських учених та пов'язаний із електронними бібліотечно-інформаційними ресурсами. Можливості системи дають змогу знаходити колег за суміжними напрямками наукових досліджень, переглядати інформацію бібліометричних профілів учених, завантажувати їхні публікації тощо [6]. У науковій бібліотеці Національного університету «Києво-Могилянська академія» пропонують послугу зі створення веб-іміджу вченого, зокрема допомагають у створенні й оптимізації профілю в популярних спеціалізованих наукових сервісах, таких як ORCID, Researcher ID, Google Scholar, Research Gate та ін. [11].

Висновки. Реєстрація профілю науковця в системах ідентифікації є показником іміджу вченого й дає уявлення про його наукову діяльність. Системи ідентифікації уможливають запобігання помилкам у перекладі прізвищ учених, містять інформацію про кількість праць, показник цитування, спільний репозитарій публікацій. Профіль у таких системах може бути автоматично створеним звітом про здійснену наукову роботу за певний період. Крім того, системи ідентифікації учених є місцем для пошуку співавторів, паралельних розробників наукової проблематики та

опонентів. За допомогою таких систем можна відшукати інші джерела фінансування досліджень та налагодити міжнародні зв'язки. Фундаментом у створенні іміджу науковця є його масова комунікація: участь у наукових заходах, публікації в ЗМІ, виступи на радіо та телебаченні. Важливо також використовувати соціальні мережі, що в умовах сучасності стає одним із важливих засобів популяризації власної діяльності.

З огляду на те, що показник іміджу є важливим і для науковця, і для установи, в якій він працює, реєстрація в міжнародних системах ідентифікації останнім часом набуває дедалі більшої актуальності. Така вимога стає загальноприйнятною. Варто враховувати, що якісні дослідження, опубліковані вітчизняними науковцями у впливових іноземних виданнях, сприяють інтеграції української науки в міжнародний освітньо-науковий простір.

Список використаних джерел

1. Березюк Н. ORCID ідентифікація вченого [Електронний ресурс] / Наталія Березюк // Педагогічні науки. Переклад. – Текст. дані. – [Україна], 2016. – Режим доступу: <http://edutranslate.wixsite.com/edutranslate/single-post/2016/06/17/ORCID-ідентифікація-вченого> (дата звернення: 16.11.2018). – Назва з екрана.
2. Борисова Т. Розбудова іміджу науковця сучасними засобами наукової комунікації [Електронний ресурс] : тренінг для науковців / Тетяна Борисова ; Наук. б-ка НаУКМА // Національна медична академія післядипломної освіти імені П. Л. Шупика : [офіц. портал]. – Текст. дані. – Київ, 2017. – Режим доступу: http://nmapo.edu.ua/images/Novosti/24_10_18-1.pdf (дата звернення: 21.11.2018). – Назва з екрана.
3. Коновець О. Ф. Фахова та публічна репутація вченого: комунікативний аспект [Електронний ресурс] / Коновець О. Ф. // Наук. зап. Ін-ту журналістики / Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. – Текст. дані. – Київ, 2007. – Т. 28. – Режим доступу: <http://journlib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=1978> (дата звернення: 21.11.2018). – Назва з екрана.
4. Лаврентій А. С. Основні підходи до ідентифікації іміджу, його структурних складових та функціонального простору реалізації / А. С. Лаврентій // Інвестиції: практика та досвід. – 2017. – № 20. – С. 123–128.
5. Назаровець С. Інструменти для організації відкритого наукового співробітництва [Електронний ресурс] / Сергій Назаровець // Професійний розвиток: відкриті ресурси, цифрова наука та міжнародні публікації : семінар, 5 груд. 2014 р. / Київ. шк. економіки. – Текст. дані. – Київ, 2014. – Режим доступу: https://www.researchgate.net/publication/271324903_Instrumenti_dla_organizacii_vidkritogo_naukovogo_spivrobitnictva (дата звернення: 21.11.2018). – Назва з екрана.
6. Науковці України – новий інформаційний блок порталу «Наука України: доступ до знань» [Електронний ресурс] // Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського : [офіц. портал]. – Текст. дані. – Київ, 2017. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/node/3565> (дата звернення: 21.11.2018). – Назва з екрана.
7. Парамонов С. Бренд ученого: как сделать так, чтобы нас цитировали [Электронный ресурс] / С. Парамонов // Clarivate Analytics. – Режим доступа: http://wokinfo.com/media/pdf/ru-researcher_brand.pdf (дата обращения: 21.11.2018). – Загл. с экрана.
8. Присвоєння DOI науковим виданням [Електронний ресурс] // Інтернаука : вид. дiм. – Текст. дані. – Київ, [б. р.]. – Режим доступу: <https://www.inter-nauka.com/ua/services/doi/> (дата звернення: 21.11.2018). – Назва з екрана.

9. Семененко Л. П. Формування бренду ученого / Л. П. Семененко, Ю. М. Главчева, М. І. Главчев // Сучасні проблеми діяльності бібліотеки в умовах інформаційного суспільства : матеріали Шостої міжнар. наук.-практ. конф., 10–11 верес. 2015 р., Львів / Нац. ун-т «Львівська політехніка», Наук.-техн. б-ка. – Львів, 2015. – С. 22–27.

10. Системи ідентифікації науковця [Електронний ресурс] // Наукова бібліотека Чернігівського національного технологічного університету : [офіц. портал]. – Текст. дані. – Чернігів, [б. р.]. – Режим доступу: http://library2.stu.cn.ua/na_dopomogu_naukovcyu/sistemi_identifikacii_naukovcyu/ (дата звернення: 21.11.2018). – Назва з екрана.

11. Створення унікальних профілів дослідника в ORCID, Google Scholar та ін. [Електронний ресурс] // Наукова бібліотека Національного університету «Києво-Могилянська академія» : [офіц. портал]. – Текст. дані. – Київ, [б. р.]. – Режим доступу: <http://www.library.ukma.edu.ua/index.php?id=622> (дата звернення: 21.11.2018). – Назва з екрана.

12. Шостак А. В. Наукометричні показники і кар'єра вченого [Електронний ресурс] / Шостак А. В. // Академія наук вищої освіти України : [офіц. портал]. – Текст. дані. – Київ, [б. р.]. – Режим доступу: <http://anvou.org.ua/vidannya/nash-publikaciyi/shostak-av-naukometrichni-pokazniki-karera-vchenogo/> (дата звернення: 21.11.2018). – Назва з екрана.

V. V. Horak,

PhD, Senior Researcher of scientific abstracts and analytical information in education department of the V. O. Sukhomlynskyi SSPL of Ukraine, Kiev, Ukraine

International identification systems as an indicator of the level of a scientist

The concepts of the image of the scientist are characterized, the main international systems of scientists identification are analyzed, their criterial features and functional capabilities are determined. It is determined that registration and creation of profiles in such communication systems is a desirable condition for identifying a scientist, an effective factor in enhancing his professional image. In addition, it facilitates the effective search for parallel developers of scientific issues, possible co-authors and opponents, prospective consumers of their products, and expanding sources of funding for research activities, as well as popularizing their own research, establishing international contacts for the best entry of domestic scientists and their institutions into the international scientific space.

Key words: *identification, communication, social network, ORCID, ResearcherID, Google Scholar, DOI.*

Надійшла до редакції 12.09.2018 року

БІБЛІОГРАФІЧНА БАЗА ДАНИХ ЯК ДЖЕРЕЛО НАУКОМЕТРИЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

У статті на основі аналізу публікацій вітчизняної та зарубіжної літератури висвітлено питання, пов'язані з бібліографічним забезпеченням наукометричних досліджень використаних джерел до наукових праць, обґрунтовано його актуальність і недостатню розробленість, окреслено основні підходи до ліквідування „білих плям” щодо складання прикнижкових й пристатейних списків.

Ключові слова: наукометрія, бібліометрія, бібліографічний апарат, бібліографічні посилання, цитування, прикнижкові списки, пристатейні списки.

Постановка проблеми. Однією з важливих характеристик якості наукової публікації є її бібліографічний апарат – бібліографічні посилання та прикнижкові й пристатейні списки. Завдання бібліографічного апарату видання – ознайомити читача з джерелами цитат і надати йому можливість знайти документи, згадані в тексті, проінформувати про літературну базу написаного, допомогти у виборі джерел за темою дослідження, повідомити про публікації на аналогічні теми, дати змогу авторові стиснути виклад, пославшись на дослідження, де висвітлюванні ним питання розглянуто повніше, докладніше або з іншого погляду.

Бібліографічні відомості в документах мають також наукометричне значення. Актуальність і значення окремої публікації не можуть бути визначені без урахування кількісної динаміки бібліографічних посилань на неї в подальших наукових дослідженнях. Бібліографічні відомості є невід'ємною складовою частиною довідкового апарату документа. Вони нерозривно пов'язані з конкретними фрагментами тексту документа, тому дають можливість визначити джерелознавчу базу дослідження, показати зв'язок нової публікації з попередніми, скласти уявлення про наукові позиції автора, перевірити достовірність наведених даних, розкрити пріоритет і наукову цінність здобутих результатів, захистити авторські права, боротися з плагіатом. Бібліографічні відомості – це також важливе джерело інформації за темою дослідження, тому представлені у вигляді прикнижкових або пристатейних списків літератури можуть бути використані як самостійні тематичні бібліографічні посібники. Крім того, такий апарат певною мірою є виявом наукової етики і культурою наукової практики. Бібліографічні посилання та списки як обов'язкову складову наукових публікацій широко застосовують і в інших виданнях, а також в інформаційному забезпеченні наукових досліджень, навчальній і виробничій діяльності, самоосвіті та бібліотечному обслуговуванні.

В оцінюванні результативності наукової діяльності важливе місце відводять наукометрії – напряму досліджень, що вивчає когнітивні комунікації в науці за частотою посилань і цитувань наукових публікацій та їхніх авторів.

Наукометрія – галузь наукознавства, що займається статистичними дослідженнями структури та динаміки масивів і потоків наукової інформації [11]. Наукометрична база даних – це бібліографічна і реферативна база даних (БД) з інструментами для відстеження посилань і цитованості статей, опублікованих у

наукових виданнях. Наукометрична БД є також пошуковою системою, що формує статистику, характеризує стан і динаміку показників затребуваності, активності й індексів впливу діяльності окремих науковців і дослідницьких організацій. Завданням наукометричних БД є дослідження публікаційної активності й цитованості авторів наукових праць.

Бібліометрію визначають як застосування математичних і статистичних методів вивчення потоків наукових документів (книжок, періодичних і продовжуваних видань тощо) для виявлення тенденцій розвитку предметних галузей, особливостей авторства і взаємного впливу публікацій. Бібліометричні зв'язки – цитування, взаємне цитування й взаємні посилання, авторське співцитування й колективне авторство, забезпечують документне підтвердження комунікацій у межах наукових галузей і між ними.

Наукометрія та бібліометрія виникли в середині минулого століття й пов'язані з кількісним аналізом документних потоків. Останнім часом бібліометричні показники (публікаційна активність, рівень цитованості тощо) стали одним з основних елементів оцінювання якості праці та ефективності наукових досліджень окремих учених, наукових колективів та країн загалом.

Вагомий внесок у наукометрію та бібліометрію вніс один з їх засновників – американський вчений-лінгвіст Юджин Гарфілд (Eugene Garfield). Зіткнувшись з проблемою добору інформації, а тим більше з потребою відсортувати і дібрати найціннішу літературу, учений дійшов висновку, що списки літератури є базисом для аналізу цитування, а бібліографічна діяльність – показником культури науковця. У 1960 р. в очолюваному ним Інституті наукової інформації (Institute for Scientific Information, ISI), Юджин Гарфілд висунув ідею щодо індексування бібліографічних посилань на подані прикнижкові та пристатейні списки літератури в публікаціях. Він створив „Покажчик наукового цитування” (SCI, Science Citation Index) [14], придатний до практичного застосування. Це поклало початок ще одному напрямку дослідження науки – визначенню індексу наукових посилань (Science Citation Index (SCI)), за допомогою якого щорічно опрацьовують списки використаних джерел провідних наукових журналів і публікують результати в кількох розділах, зокрема Citation Index (індекс посилань).

Термін „бібліометрія” ввів у 1969 р. англійський вчений Алан Прічард (Alan Pritchard). Починаючи з цього моменту почали застосовувати не лише статистичні показники, а й бібліометричні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В Україні сьогодні існує багато зарубіжних і вітчизняних публікацій, присвячених забезпеченню наукометричних досліджень і бібліометричного аналізу документних потоків, відображенню наукових праць у структурі сучасних інформаційних комунікацій. Упровадженню методів наукометричних досліджень та ролі бібліотек у розв'язанні цього питання присвячено чимало публікацій. Зазначену проблему активно розглядають на наукових конференціях, семінарах, круглих столах, висвітлюють на сторінках фахових видань. Окремі аспекти цього питання розглядали Г. Асеев, О. Бруй, О. Жабін,

Т. Колесникова, В. Копанєва [8], Л. Костенко [9], Є. Кухарчук, К. Лобузїна, О. Матвєєва, М. Назаровець, Т. Симоненко, Д. Соловяненко [12], Т. Ярошенко та інші.

Бібліографічному оформленню наукових праць, зокрема складанню прикнижкових і пристатейних списків літератури й бібліографічних посилань, приділено значно менше уваги. Найбільший внесок у розроблення цього питання свого часу зробили Ю. Альберт, І. Госїн, Г. Калініна, А. Мільчин, Н. Нікіфоровська, М. Тимошик, О. Збанацька та ін. Сучасних ґрунтовних вітчизняних досліджень з цього питання, крім праць М. Женченко [6, 7], виявлено не було.

Незважаючи на достатню кількість наукових публікацій з цієї теми, питання щодо осмислення значення бібліографічного забезпечення наукометричних досліджень у публікаціях не розглянуто.

Мета статті – обґрунтувати значення бібліографічного забезпечення наукометричних досліджень. Важливість наукометрії неможливо не визнати: вона дає можливість шукати інформацію не лише за автором чи тематичним рубрикатором, а й за списком використаної і цитованої літератури.

Виклад основного матеріалу дослідження. У всьому світі до списку використаних джерел висувають високі вимоги, оскільки бібліографічні відомості в документах мають наукометричне значення. Актуальність і важливість окремої публікації не можна визначити без урахування кількісної динаміки бібліографічних посилань на неї в наступних наукових дослідженнях. Під час складання списків літератури для наукометричних баз даних важливо розуміти, що чим більше ці посилання відповідатимуть вимогам бібліографічного оформлення до використаних джерел, тим легше їх сприйматиме система. І чим ретельніше автори поставляться до наданої ними інформації, тим точнішими будуть статистичні та аналітичні дані про них у системі, а отже – у рейтингах (зокрема у SCOPUS). Підготовлені в SCOPUS аналітичні дані щодо публікаційної активності авторів, організацій, журналів та їх цитованості на теперішній час є неповними, не враховують всієї інформації, наявної в статтях. Основна причина цього – неякісне подання бібліографічних відомостей у публікаціях.

Уніфікування бібліографічних записів (БЗ) означає здійснення на практиці однієї з основних вимог, які до них висувають, а саме вимоги одноманітності, що означає впорядкування записів, сформованих у межах одного списку, покажчика, каталогу. Сьогодні ця проблема набуває особливої актуальності у зв'язку зі збільшенням обсягу публікацій, упровадженням у бібліотечно-бібліографічні та видавничі процеси інформаційно-комунікаційних технологій, створенням електронних каталогів і баз даних, здійсненням обміну бібліографічною інформацією не тільки в країні, а й за її межами, визначенням індексу наукового цитування тощо.

Незважаючи на наявність стандартів, що врегульовують правила бібліографування документів, редакційно-видавничої підготовки, поліграфічного або електронного виконання видань різних видів, до цього часу зберігається різнобій в оформленні БЗ у покажчиках і списках літератури, нерідко навіть у межах одного покажчика або списку. Цей різнобій і значна кількість помилок у записах, зумовлені

недбалістю укладачів, призводять до ускладнень у роботі як бібліографів і бібліотекарів, так і читачів, також негативно впливають на бібліометричні та наукометричні показники.

Складанню БЗ документів різних видів, зокрема і в списках джерел до наукових праць, присвячено низку публікацій, провідне місце серед яких посідають методичні рекомендації «Упровадження в практику роботи бібліотек освітянської галузі ДСТУ ГОСТ 7.1:2006 «Бібліографічний запис. Бібліографічний опис. Загальні вимоги та правила складання» та ДСТУ ГОСТ 7.80:2007 «Бібліографічний запис. Заголовок. Загальні вимоги та правила складання», підготовлені фахівцями ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського [5].

Окремо відзначимо уведений в дію з 1 липня 2016 р. ДСТУ 8302:2015 „Бібліографічне посилання. Загальні положення та правила складання”, який установлює основні види бібліографічних посилань, визначає загальні положення щодо їх складу й структури, а також правила складання й розміщування в опублікованих і неопублікованих документах незалежно від носія інформації. Згідно з ним бібліографічні відомості про цитовані або згадувані в тексті документи на будь-яких носіях інформації, що є об’єктами бібліографічного посилання, мають бути достатніми для їх загальної характеристики, ідентифікування та пошуку [3].

У липні 2012 р. МОН України видало наказ № 40 «Про затвердження Вимог до оформлення дисертацій». У пункті 11 «Вимог...» зазначено, що здобувач наукового ступеня формує список використаних джерел за своїм вибором одним із запропонованих способів, а бібліографічні записи в списку можна оформляти з урахуванням ДСТУ 8302:2015 або одним з міжнародних стилів з рекомендованого переліку, наведеному в додатку до стандарту [11]. Зауважимо, що положення цього наказу стосуються лише списку посилань до дисертацій і їх жодним чином не можна застосовувати до оформлення інших бібліографічних посібників.

У наукових виданнях часто застосовують затекстові посилання – вказівки на джерела цитат з посиланням на пронумерований список, уміщений наприкінці праці. Сукупність затекстових бібліографічних посилань оформляють як перелік бібліографічних записів, уміщених після тексту документа або його складової частини.

Слід мати на увазі, що сукупність затекстових бібліографічних посилань не є бібліографічним списком або покажчиком, який, як правило, також вміщують після тексту документа і який має самостійне значення як бібліографічний посібник. Затекстові посилання призначені для використання разом з основним текстом, у доповнення до нього, але, на відміну від прикнижкового бібліографічного списку, не як самостійний бібліографічний посібник. Основні їхні функції – документальна й довідково-пошукова. Наявність затекстових посилань не виключає застосування підрядкових або внутрішньотекстових посилань.

Для розв’язання питання щодо коректності й уніфікованості представлених посилань для цитування більшість зарубіжних наукових видань почали самостійно складати посилання на свої статті. Тобто на початку кожної статті подано грамотно

складене транслітероване посилання на неї. Уніфікована інформація про те, «як на нас посилалися», значно спрощує процес наукової комунікації та включення конкретної публікації до наукометричних баз даних.

Бібліографічний список використаної літератури (джерел) є важливою складовою будь-якої науково-дослідної праці, культура якої передбачає й культуру її бібліографічного апарату, зокрема прикнижкового або пристатейного бібліографічного списку. Бібліографічний список відображає самостійну творчу роботу її автора і тому дає змогу оцінити ступінь фундаментальності проведеного дослідження.

Список використаної літератури (джерел) – це тематично дібраний систематизований перелік бібліографічних відомостей використаної, цитованої або рекомендованої літератури, що пов'язана з основним текстом документа цифровими порядковими номерами. Він є реєстром використаних джерел за темою дослідження в найширшому значенні, який дає змогу авторові документально підтвердити достовірність і точність цитованих матеріалів (таблиць, ілюстрацій, фактів, текстів пам'яток і документів), характеризує ступінь вивченості конкретної проблеми автором, представляє самостійну цінність як довідково-пошуковий апарат для інших дослідників.

Складання бібліографічного списку є досить тривалим процесом, що починається з моменту визначення теми наукової публікації. Він полягає у виявленні й ретельному доборі документів, які згодом включають до списку, раціональному їх розташуванні, визначенні форми зв'язку джерел зі списку з текстом твору, забезпеченні повноти й достовірності бібліографічних джерел, а також дотриманні вимог стандартів, інших нормативних і методичних документів, наявності пояснень, приміток тощо. Для бібліографічних списків також важливими є чіткість і виразність їх редакційно-технічного оформлення й поліграфічного виконання.

Вважається, що вивчення джерел інформації з обраної теми слід починати із загальних робіт, щоб мати уявлення про основні питання, близькі до теми дослідження, а потім вести пошук нових видань спеціальної літератури. Для цього на першому етапі дослідники намагаються охопити якомога більше джерел, а потім поступово «відсіювати» зайві. Однак продуктивнішою є методика, за якою від самого початку роботи свідомо обмежують коло джерел, а вивчення починають саме з тих, які безпосередньо відносяться до теми наукового дослідження. Як показує досвід, надмірне коло джерел інформації може гальмувати вивчення конкретної наукової проблеми. У процесі опрацювання джерел рекомендовано використовувати лише наукові факти. Бажано добирати найавторитетніші джерела, що містять останні дані, і точно зазначати джерело інформації. Звернення до праць певного вченого, автора, письменника широко застосовують у текстах наукових, науково-навчальних і навчальних праць, тому не слід обмежуватися лише цитованою літературою, а включати в список всі матеріали, що були прочитані, переглянуті, проаналізовані. Бажано виявляти джерела якомога повніше, адже бібліографічний список до наукової

праці є підсумком вивчення проблеми і передумовою подальших наукових досліджень.

Прикнижкові й пристатейні списки були б ще ефективнішими, якби їх складали на більш якісному рівні й використовували стандартизовані бібліографічні записи. Це давало б можливість застосовувати ці списки в довідкових апаратах різних інформаційних установ і бібліотек, вводити в бази даних автоматизованих інформаційно-пошукових систем без додаткових перевірок точності зазначених відомостей. На жаль, бібліографічні посилання та списки часто бувають неточними, різняться за повнотою бібліографічних відомостей, послідовністю й формою їх наведення. Правильне описування використаних джерел у списках літератури є запорукою того, що цитовану публікацію буде враховано під час оцінювання наукової діяльності її авторів, а отже, діяльності організації, країни.

Слід відзначити, що публікації, в яких наведено приклади оформлення бібліографічних записів, підготовлені фахівцями бібліотек, окремими дослідниками і навіть Вищою атестаційною комісією України, на жаль, містять прикрі помилки, що дезорієнтують авторів. Докладний аналіз помилок, що трапляються в оформленні наукових публікацій, зроблено М. Женченко [6, 7]. Зокрема, автором зазначено, що дещо упереджене ставлення до вимог чинного стандарту [4] частково пов'язано з тим, що він не містить прямих указівок відносно поширення на оформлення бібліографічних посилань, які регламентує міжнародний стандарт ISO 690:2010 «Інформація та документація. Керівництво з бібліографічних посилань та цитування інформаційних ресурсів».

Не буде перебільшенням сказати, що надзвичайно важко знайти таке наукове або науково-популярне видання, в якому всі бібліографічні записи були б складені правильно й одноманітно. На жаль, автори зазвичай мало зважають на якість бібліографічних записів, а рецензенти наукових публікацій звертають увагу лише на основний зміст, незважаючи на довідково-бібліографічний апарат. А ось рецензент за списком літератури мав би скласти уявлення про наукові позиції автора за такими критеріями:

- наскільки відповідально автор поставився до завдання;
- уміння правильно добирати матеріал до питання;
- здатність мислити аналітично;
- вміння складати список літератури, тобто грамотно оформлювати опрацьовані джерела.

При оформленні списку до наукової роботи слід дотримувати основних правил бібліографічних відомостей, закріплених до вимог державних стандартів. Разом з тим у ДСТУ 7152:2010 «Видання. Оформлення публікацій у журналах і збірниках» прямо зазначено, що бібліографічний опис у бібліографічних посиланнях, уміщених у примітках, складають згідно з ДСТУ ГОСТ 7.1: 2006 [4]. Таким чином, в українських наукових, навчальних, бібліографічних, редакційно-видавничих та інших установах і організаціях для оформлення прикнижкових/пристатейних списків і бібліографічних посилань слід використовувати відповідні стандарти.

Висновки. Дослідження інформаційних джерел і складання бібліографічних списків – це важлива складова процесу написання наукової праці. Стаття з представницьким списком літератури демонструє професійний світогляд і якісний рівень досліджень її авторів. Бібліографічний список до наукової праці сприяє підвищенню компетентності й умінь авторів з добору й аналізування джерельної бази дослідження, уніфікування бібліографічного описування документів різних видів, що полегшує авторам роботу зі стандартами та іншими нормативними і методичними документами для бібліографічної бази даних їхніх наукових праць.

Узагальнення результатів дослідження дає підстави для формулювання певних висновків, що проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів проблеми підготовки до складання прикнижкових і пристатейних списків літератури.

Подальшого вивчення потребують чинники накопичення певного досвіду з розв’язання цієї проблеми, адже бібліографічна база даних наукової праці є підсумком вивчення проблеми і передумовою подальших наукометричних досліджень.

Список використаних джерел

1. Вимоги до оформлення дисертацій та авторефератів дисертацій // Бюл. Вищої атестац. комісії України. – 2011. – № 9/10. – С. 2–6.
2. ДСТУ 7152:2010. Видання. Оформлення публікацій у журналах і збірниках. Уведено вперше (зі скасуванням в Україні ГОСТ 7.5-88). – Чинний від 2010–10–01. – Київ : Держстандарт України, 2010. – IV, 13 с. – (Національний стандарт України).
3. ДСТУ 8302:2015. Бібліографічне посилання. Загальні положення та правила складання. – Чинний від 2016–07–01. – Київ : ДП УкрНДНЦ, 2016. – 16 с. – (Національний стандарт України) (Інформація та документація).
4. ДСТУ ГОСТ 7.1:2006. Бібліографічний запис. Бібліографічний опис. Загальні вимоги та правила складання (ГОСТ 7.1–2003, IDT). – Чинний від 2007–07–01. – Київ : Держстандарт України, 2007. – 58 с.
5. ДСТУ ГОСТ 7.80:2007 (ГОСТ 7.80–2000, IDT). Бібліографічний запис. Заголовок. Загальні вимоги та правила складання. – Вперше ; чинний від 2008–04–01. – Київ : Держстандарт України, 2008. – 16 с. – (Система стандартів з інформації, бібліотечної та видавничої справи).
6. Женченко М. І. Оформлення публікацій у наукових журналах і збірниках: вимоги стандартів та видавничі реалії (на прикладі наукових видань НАН України) / М. І. Женченко // Наука України у світовому інформаційному просторі : зб. ст. / Нац. акад. наук України. – Київ, 2011. – Вип. 5. – С. 125–137.
7. Женченко М. І. Складання та оформлення бібліографічних записів у списках літератури до наукових робіт : навч.-метод. посіб. / Марина Женченко ; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, Ін-т журналістики. – 4-те вид., допов. – Київ : Жнець, 2013. – 63 с. : табл. – Бібліогр.: с. 54–55.
8. Копанєва Є. Бібліометричні показники наукової періодики України / Єлизавета Копанєва // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського : зб. наук. пр. / Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського [та ін.]. – Київ, 2014. – Вип. 40. – С. 41–51.
9. Костенко Л. Й. Бібліометрика української науки [Електронний ресурс] / Костенко Леонід Йосипович // Центр досліджень соціальних комунікацій / Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Текст дані. – Київ, [б. р.]. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/index.php?option=com_content&view=category&layout=blog&id=107&Itemid=439 (дата звернення: 19.10.2018). – Назва з екрана.

10. Лобановська І. Г. Новий стандарт на бібліографічне описування документів / І. Г. Лобановська, О. Г. Помчалова // Шк. б-ка плюс. – 2004. – Листоп. (№ 21/22). – С. 2–5.
11. Про затвердження Вимог до оформлення дисертацій [Електронний ресурс] : наказ М-ва освіти і науки України від 12.01.2017 р. № 40 // Законодавство України / Верхов. Рада України. – Текст. дані. – Київ, 2017. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0155-17> (дата звернення: 21.11.2018). – Назва з екрана.
12. Соловяненко, Д. Політика індексації видань у наукометричних базах даних Web of Science та SciVerse Scopus / Денис Соловяненко // Бібл. вісн. – 2012. – № 1. – С. 6–21.
13. Упровадження в практику роботи бібліотек освітньої галузі ДСТУ ГОСТ 7.1:2006 «Бібліографічний запис. Бібліографічний опис. Загальні вимоги та правила складання» та ДСТУ ГОСТ 7.80:2007 «Бібліографічний запис. Заголовок. Загальні вимоги та правила складання» : практ. посіб. / НАПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського ; [уклад.: І. Г. Лобановська, О. Г. Помчалова, І. С. Хибник ; наук. ред. І. Г. Лобановська]. – Київ, 2010. – 95 с. – (Шк. б-ка плюс ; Серпень (№ 15/16), 2010) (Серія «На допомогу професійній самоосвіті працівників освітніх бібліотек» ; вип. 6).
14. Garfield E. Citation indexes for science. A new dimension in documentation through association of ideas / E. Garfield // Science. – 1955. – Vol. 122, Iss. 3159. – P. 108–111.

N. D. Grudinina,

scientific employee of the department of acquisition and scientific processing of documents V. Sukhomlinsky State Scientific and Pedagogical Library of Ukraine Kyiv, Ukraine

Bibliographic support for science-based research

The article based on the analysis of publications of domestic and foreign literature highlights issues related to the bibliographic support of scientometric studies of literature for scientific work, its relevance and lack of development is justified, outlines the main approaches to the elimination of "white spots" on the compilation of book and article lists

Key words: *bibliographic apparatus, bibliographic references, citation, scientometry, bibliometrics*

Надійшла до редакції 31.10.2018 року

БІБЛІОМЕТРИЧНИЙ МОНІТОРИНГ ПЕДАГОГІЧНОЇ НАУКИ УКРАЇНИ

Констатовано необхідність розвитку в бібліотеках наукометричної діяльності. Проведено аналіз даних системи «Бібліометрика української науки» щодо педагогічної науки України. Відзначено, що отримання хороших бібліометричних показників потребує консолідованої співпраці вченого і бібліотек наукових установ.

Ключові слова: бібліометричний профіль, наукові декларації, наукометрія, експертне оцінювання.

Завдання ефективного управління в секторі науки вимагає уведення системи моніторингу, оцінок результативності науково-дослідної діяльності та моделювання основних тенденцій її розвитку. Роль наукових бібліотек у цьому процесі – перевизначення своїх завдань, а саме спрямування на наукометричну діяльність. В основі цієї діяльності – взаємодія наукової спільноти, яка формує первинні бібліометричні дані, та інформаційних інституцій, що здійснюють їх аналітичне опрацювання, з метою побудови в бібліотечному середовищі інтегрованої наукометричної системи для експертного оцінювання та прогнозування дослідницької діяльності.

Можливість такого синергетичного підходу стала реальною завдяки появі в системі наукової комунікації нового феномену – бібліометричних профілів, створених і вивіреніх безпосередньо науковцями. У профілі вказано сферу наукової діяльності вченого, впорядковані списки його публікацій, індекси та діаграму цитувань, коло наукових інтересів, когнітивно орієнтовані зв'язки в системі наукових комунікацій тощо. У цілому бібліометричний профіль можна розглядати як наукову декларацію вченого – його звіт суспільству за надану можливість проводити дослідницьку діяльність. Тому створення профілів вважається обов'язком кожного науковця.

Обов'язок бібліотек – провести відповідні організаційно-методичні заходи для започаткування та розвитку такого виду робіт (підготовку розпоряджень, проведення профільних занять, надання консультацій тощо). Крім того, бібліотека налагоджує канал зв'язку для передавання інформації про створені наукові декларації в інформаційну інституцію, що здійснює їх акумуляцію та статистичну обробку.

В Україні такою інституцією є Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського, яка підтримує інформаційно-аналітичну систему «Бібліометрика української науки» [1, 2]. Станом на квітень 2018 р. у ній представлено 37 тис. декларацій дослідників і науково-педагогічних працівників. Така їх кількість дозволяє стверджувати, що ця система може використовуватися для бібліометричного моніторингу вітчизняної науки.

Отримати уявлення про структуру відповідної сфери і зробити певні висновки щодо її злагодженості чи дисгармонійності дозволяють наявні в системі алгоритмічно-програмні засоби статистичної обробки даних. Професійні компетенції бібліотекарів (знання каналів комунікації та технологій обробки великих масивів

інформації) створюють передумови для ефективного використання цих засобів як інструментів наукометричних досліджень.

Універсальною платформою для створення бібліометричних профілів є система Google Scholar, яка не має рівних за видовим, галузевим, географічним і мовним охопленням публікацій. Завдяки цьому бібліометричні показники в наукових деклараціях на цій платформі статистично достовірніші, ніж у випадку використання комерційних платформ Scopus і Web of Science [3].

Наведемо приклади оглядово-аналітичних матеріалів, одержаних із системи «Бібліометрика української науки» щодо педагогічної галузі.

Результати комп'ютерного опрацювання системою наявної бібліометричної інформації представлено у вигляді таблиць.

Перша з них містить відомості про загальну кількість бібліометричних профілів педагогів, які внесені до «Бібліометрики української науки» за сприяння бібліотек наукових установ, де працюють ці педагоги (дані в цій і наступних таблицях наведено станом на кінець березня 2018 р.).

Табл. 1

Відомості про загальну кількість бібліометричних профілів педагогів, які внесені до «Бібліометрики української науки»

№ п/п	Галузь науки	Кількість бібліометричних профілів	за даними Google Scholar
1.	економіка	6856	
2.	педагогіка	5280	
3.	суспільні науки	4873	
4.	технічні науки	4164	
5.	медицина	4009	
6.	інформатика	2393	
7.	фізика та математика	2345	
8.	гуманітарні науки	2100	
9.	аграрні науки	2010	
10.	науки про життя	1674	
11.	хімія	942	
12.	науки про Землю	358	

Розподіл педагогів за відомствами, а також про кількість профілів з індексом Гірша ≥ 5 містить наступна таблиця.

Табл. 2

Розподіл педагогів за відомствами, а також про кількість профілів з індексом Гірша ≥ 5

№ п/п	Відомство	Загальна кількість профілів	Кількість профілів з індексом Гірша ≥ 5 , %
4.	НАПН	483	30
5.	інші	101	22
1.	Мінкультури	18	16
3.	МОН	4583	15
2.	МОЗ	95	7
	Усього	5280	17

До «інші» належить, наприклад, Національний центр «Мала академія наук України», Цент практичної психології «Карвалі» тощо.

З таблиці бачимо, що найбільше педагогів працює в структурі МОН, однак за кількістю високоцитованих вчених МОН дещо відстає. Цей результат є очікуваним, адже представники МОН – це переважно науково-педагогічні працівники вищих закладів освіти, які займаються як дослідницькою, так і викладацькою діяльністю, а отже їх бібліометричні показники нижчі, порівняно з науковцями, наприклад, академічних установ.

Розподіл бібліометричних профілів педагогів за науковими спеціальностями згідно рубрик Google Scholar наведено в таблиці 3.

Табл. 3

**Розподіл бібліометричних профілів педагогів за науковими спеціальностями
згідно рубрик Google Scholar**

№ з/п	Рубрика Google Scholar	Кількість профілів
1.	Education Освіта	1365
2.	Physical Education & Sports Medicine Фізичне виховання і спортивна медицина	1159
3.	Educational Psychology & Counseling Педагогічна психологія та консультування	608
4.	Educational Technology Освітні технології	463
5.	Special Education Спеціальна освіта	411
6.	Foreign Language Learning Вивчення іноземної мови	367
7.	Language & Linguistics Мова та лінгвістика	182
8.	Music & Musicology Музикознавство	110
9.	Teaching & Teacher Education Навчання та педагогічна освіта	105
10.	Higher Education Вища освіта	91
11.	Educational Administration Адміністрація освіти	83
12.	Social Work Соціальна робота	68
13.	Early Childhood Education Дошкільна освіта	58
14.	Literature & Writing Література і писемність	57
15.	Child & Adolescent Psychology Дитяча та підліткова психологія	25
16.	Psychology Психологія	24
17.	Communication Комунікація	21
18.	Social Psychology Соціальна психологія	18
19.	Ethnic & Cultural Studies Етнічні та культурні дослідження	17
20.	Visual Arts Образотворче мистецтво	17
21.	Ecology Екологія	16

№ з/п	Рубрика GoogleScholar	Кількість профілів
22.	History Історія	8
23.	Gender Studies Гендерні дослідження	7

Дані з цієї таблиці можуть слугувати джерельною базою для прийняття обґрунтованих управлінських рішень щодо подальшого розвитку напрямів науково-педагогічної діяльності.

Ранговий розподіл установ НАПН України за кількістю створених бібліометричних профілів типовий для системи соціальних комунікацій: є лідери, середнячки і аутсайдери. Відсутнім установам слід активізуватися в аспекті декларування результативності науково-педагогічної діяльності. Водночас, установи-лідери за кількістю створених профілів в більшості випадків поступаються установам, кількість профілів яких має індекс Гірша ≥ 5 .

Табл. 4

Ранговий розподіл установ НАПН України за кількістю створених бібліометричних профілів

№ з/п	Установа	Кількість профілів	Кількість профілів з індексом Гірша ≥ 5 , %
1.	Інститут інформаційних технологій і засобів навчання	65	54
2.	Інститут педагогіки	45	47
3.	Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих	17	41
4.	Інститут вищої освіти	33	39
5.	Інститут соціальної та політичної психології	75	32
6.	Університет менеджменту освіти	89	29
7.	Львівський науково-практичний центр професійно-технічної освіти	22	27
8.	Український науково-методичний центр практичної психології і соціальної роботи	15	27
9.	Інститут психології імені Г.С. Костюка	121	23
10.	Інститут професійно-технічної освіти	47	23
11.	Інститут проблем виховання	63	19
12.	Інститут спеціальної педагогіки	39	18
13.	Державна науково-педагогічна бібліотека України ім. В.О.Сухомлинського	30	7
14.	Інститут обдарованої дитини	–	
15.	Навчально-науковий центр професійно-технічної освіти	–	
16.	Педагогічний музей України	–	

Зазвичай бібліометричні профілі розглядаються як наукові декларації вчених і використовуються в якості джерельної бази для експертного оцінювання результативності їх дослідницької діяльності. Система Google Scholar надає можливість створення таких профілів університетам і науково-дослідним інститутам. Нижче в таблиці наведено значення індексів Гірша інституцій НАПН України, які створили свої профілі.

**Значення індексів Гірша інституцій НАПН України,
які створили свої профілі**

№ з/п	Установа	h-індекс
1.	Інститут вищої освіти НАПН України	45
2.	Інститут проблем виховання НАПН України	41
3.	Інститут інформаційних технологій і засобів навчання НАПН України	40
4.	Інститут педагогіки НАПН України	35
5.	Інститут соціальної та політичної психології НАПН України	33
6.	Інститут професійно-технічної освіти НАПН України	27
7.	Український науково-методичний центр практичної психології і соціальної роботи НАПН України	17
8.	Державна науково-педагогічна бібліотека імені В.О.Сухомлинського НАПН України	10
9.	Університет менеджменту освіти НАПН України	6

Як бачимо, розподіл за індексом Гірша профілю установи значно відрізняється від розподілу за кількістю високоцитованих вчених установи. Це свідчить про те, що потрібно ще попрацювати з профілем установи або високоцитовані вчені установи не створили і не внесли свій профіль в «Бібліометрику української науки».

Аналіз виокремлених з «Бібліометрики української науки» даних щодо педагогічної науки України, дозволяє зробити наступні висновки:

- роботу з наукового декларування результатів діяльності науково-педагогічних працівників наразі можна вважати задовільною, за кількістю представлених профілів галузь педагогіка посідає друге місце;
- отримання хороших бібліометричних показників потребує консолідованої співпраці вченого (робота з власним профілем, включення публікацій до загальнодоступних науково-інформаційних систем) і бібліотек наукових установ (організація загальнодоступного наукового ресурсу праць своїх вчених, просуванням наукових праць у світові бібліо- та наукометричні бази даних, аналіз рівня цитування вчених та індексів впливу періодичних видань);
- отримання цілісної бібліометричної картини щодо діяльності науково-педагогічних установ окремих відомств потребує поглиблення їх взаємодії з профільними аналітичними структурами для ефективного використання всіх суспільних функцій бібліометричних профілів.

Список використаних джерел

1. Бібліометрика української науки [Електронний ресурс] // Центр досліджень соціальних комунікацій / Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Текст. дані. – Київ, [б. р.]. – Режим доступу: <http://nbuviar.gov.ua/bpnu/> (дата звернення: 20.03.2018). – Назва з екрана.
2. Симоненко Т. Бібліометрика української науки (за матеріалами наукового повідомлення на засіданні Президії НАН України 10 грудня 2014 р.) / Т. Симоненко // Вісн. НАН України. – 2015. – № 3. – С. 91–94.
3. Симоненко Т. Наукова декларація – вимога часу / Тетяна Симоненко // Вісн. Кн. палати. – 2017. – № 1. – С. 26–28.

T. V. Symonenko,
*Candidate of Social Communications, Research Fellow,
Vernadsky National Library of Ukraine*

Bibliometrics monitoring of the pedagogical science of Ukraine

The necessity of developing a scientometrics activities in libraries was stated. An analysis of the data of the "Bibliometrics of Ukrainian Science" system, related to the pedagogical science of Ukraine, was made. It was noted that obtaining a good bibliometrics indicators requires the consolidated efforts of the scientist and the libraries of scientific organizations.

Key words: *bibliometrics profile, scientific declarations, scientometrics, expert evaluation.*

Надійшла до редакції 22.10.2018 року

БІБЛІОГРАФІЯ ТА ДЖЕРЕЛА

УДК 016:37(051)"1917/1945"

О. Б. Бондарчук

ГАЛУЗЕВІ ПЕРІОДИЧНІ ВИДАННЯ 1917–1945 РР. У ФОНДІ ДЕРЖАВНОЇ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНОЇ БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ ІМЕНІ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО ЯК ДЖЕРЕЛО СУЧАСНИХ ІСТОРІОГРАФІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

У статті подано огляд періодичних видань 1917–1945 рр. з фонду ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, які є важливим джерелом досліджень у галузі педагогіки, освіти, бібліотекознавства. Розкрито видову та тематичну спрямованість часописів, що відображають тенденції розвитку освіти, науки, культури України у складні історичні періоди. Проаналізовано маловідомі широкому загалу науковців періодичні видання.

Ключові слова: бібліотеки, часописи, періодика, каталоги, історико-педагогічні дослідження, джерельна база.

Постановка проблеми. У пресодруках минулого відображено не лише історію вітчизняної освіти і педагогічної думки, а й ту соціальну напругу, що супроводжувала процес формування національної самосвідомості народу, боротьбу за національне й соціальне визволення, рідну школу. Історія української передової педагогічної думки складалася так, що саме преса, починаючи з другої половини XIX ст., стала однією з форм існування й розвитку громадської самосвідомості, поширення передових знань, ідей. У 20–30-х рр. XX ст. науковий пошук відбувався в умовах формування тоталітарного радянського режиму в межах партійно-класового підходу, що призвело до обмеження, а згодом і забуття національно-патріотичної періодики. Тогочасна радянська освітня політика була спрямована на підпорядкування та уніфікацію національних шкіл до загальної системи єдиної трудової школи [8]. Педагогічна періодика стала невід'ємною частиною державної освіти та політико-виховної роботи серед населення.

Розгляд часописів як об'єкта джерелознавства є важливим чинником у проведенні наукових досліджень, оскільки цей інформаційний ресурс великою мірою відображає розвиток педагогічної думки, її особливості, проблематику тощо.

Періодичні видання з питань освіти можна розглядати як своєрідний індикатор наукових досліджень, оскільки вони забезпечували неперервність інформування про поточні події. Крім того, важливого значення науковий аналіз періодики набуває завдяки висвітленню в ній комплексної та оперативної інформації різноманітного характеру, що робить періодику цінною джерельною базою історико-педагогічних досліджень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Звертаючись до попередніх розвідок з питань ролі періодичних видань, наголосимо на наукових працях Л. Березівської, яка аналізує внесок українських педагогів початку XX ст. у розбудову національної освіти на основі матеріалів журналу «Вільна українська школа» [1; 2]. У своїх дослідженнях науковець всебічно розкриває роль видання як джерела мікроісторії

освіти в Україні, зміст якого є «образом освіти і педагогічної науки в малодосліджений період Української революції, становлення української державності» [2, с. 7].

До вивчення періодичних видань як підґрунтя історико-педагогічних досліджень звернулася також С. Бричок [3], яка акцентувала увагу на матеріалах журналу «Церковно-приходская школа» та їх значенні як джерела для дослідження початкової освіти. Серед вітчизняних наукових розвідок з питань впливу педагогічної преси на розвиток теорії, методології та практики освітньої діяльності зазначимо також дослідження Л. Вайди [4], яка аналізує відтворення процесу нагромадження педагогічних знань і розвитку педагогічної науки в публікаціях педагогічної преси.

Розгляд функцій періодичної педагогічної преси в трансформації суспільно-педагогічної свідомості та змістового наповнення публікацій знайшов відображення в працях С. Лободи [9] та Т. Філімонової [13]. Дослідниця питань з історії педагогіки С. Тарнавська зазначає, що аналіз профільних періодичних видань «актуалізує вивчення історії вітчизняної вищої школи, сприяє формуванню цілісної картини її розвитку» [12, с. 30].

Проте серед розмаїття універсальних ретроспективних показників періодичних видань в Україні науковці відзначають суттєву неповноту обліку українських періодичних видань, зокрема галузевого спрямування.

Мета статті – представити періодичні видання 1917–1945 рр. як частини інформаційного ресурсу Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського (далі – ДНПБ України ім В. О. Сухомлинського), що слугують першоджерелами історико-педагогічних досліджень.

Виклад основного матеріалу дослідження. У фонді бібліотеки зберігається близько 100 назв часописів 1917–1945 рр., що видавались на теренах сучасної України, а також у місцях компактного проживання українців на території Російської Федерації.

Зазначений проміжок часу охоплює історичні події, що пов'язані із національно-демократичним, духовно-культурним піднесенням українського народу, а також із розвитком національної освіти і педагогіки (1917–1921 рр.), розвитком ідей педоцентризму й трудової школи (1920–1930 рр.), ідеологізації комуністичного виховання (1931–1945 рр.).

Фонд періодичних видань 1917–1945 рр. умовно можна розділити за видовою ознакою: науково-педагогічні («За комуністичне виховання дошкільника», «Комуністична освіта», «Шлях освіти»), загально педагогічні («Вільна Українська школа», «Внѣшкольное Просвѣщеніе», «Дитячий рух», «Друг детей» тощо) науково-практичні («За масову комуністичну освіту», «Народная школа», «Наша освіта», «Нова школа» та ін.), громадсько-педагогічні («Пути коммунистического просвещения», «Радянська освіта», «Радянська школа» та ін.), науково-популярні («Аматорський театр», «Знання», «Наш родный край») дитячі видання («Більшовиченята», «Весела бригада», «Жовтень», «Піонерія» тощо).

Розглядаючи публікації журналів того часу, можна зробити висновок, що видання сприяли формуванню світоглядних та аксіологічних настанов серед тогочасних педагогів-практиків. Публікації часописів містять відомості про важливі проблеми освітньо-виховного процесу у школі, що були характерні для досліджуваного хронологічного періоду, та шляхи їх розв'язання. Таким чином, через статті журналів відбувалася багатоаспектна професійна комунікація педагогів, обмін досвідом між активними вчителями з творчим підходом до своєї фахової діяльності. На сторінках журналів розкриваються теоретичні й методичні засади реформування й модернізації освітньої галузі в Україні та історико-культурні процеси означеного періоду.

У редакційній статті періодичного видання професійної спілки освітян – «Робітник освіти» було сформульовано програмові засади цього часопису, а саме: обґрунтування теоретичних і методологічних засад нової освітньої політики, що певним чином відображає його цільове призначення, встановлення тісного зв'язку з учительством на місцях, допомога освітянам у реалізації нових навчальних планів і програм, методичне забезпечення навчального процесу, надання додаткових знань для підвищення ідейного рівня й професіоналізму педагогів. Власне аналогічні питання висвітлювались у більшості педагогічних часописів 1917–1945 рр.

У фонді періодичних видань зберігається низка регіональних педагогічних часописів. Серед них – «Народное просвещение: орган Одесского Губернского Отдела Народного образования», «Нова школа» (Полтава), «Освіта : орган Подільської губерньської народної управи», «Освіта Мелітопільщини», «Освіта на Артемівщині», «Освіта на Харківщині» «Пролетарська освіта» (Вінниця), «Просвещение: Черниговский губерньский отдел народного образования» та ін.

Під час дослідження виявлено, що деякі журнали, зокрема, «Новим шляхом» (Краснодар), «Наш родной край» (Мукачеве), «Пути коммунистического просвещения» (Сімферополь), є маловідомими у науковому середовищі, проте надзвичайно цікаві та цінні з точки зору дослідження розвитку національної освіти на не україномовних територіях.

Так у часописі «Новим шляхом» заслуговують на увагу статті, присвячені проблематиці українізації шкіл та культурно-освітніх установ у місцевостях з українським населенням. Дописувачі журналу порушують такі питання, як перспективи освітньої роботи у школах РСФРР українською мовою (І. Костенко) [7], потреба у формуванні єдиних методичних основ викладання українознавства в навчально-виховному процесі (В. Марченко) [11], практичний досвід та проблеми українізації шкіл на Кубані (Т. Іващенко, Ф. Кальницький, М. Лола, А. Павлюк, Ф. Чапала, І. Шаля) [6, 10, 14, 15].

У публікаціях до часопису наголошено, що «сучасна школа вимагає від вчителя науково-лінгвістичних знань, бо од вірного погляду на мову залежить вірно взятий такт виховного підходу до одного з найголовніших факторів людського життя – мовної діяльності» [7, с. 42]. Зі статей зазначеної тематики дізнаємося про основні теоретичні, методичні та практичні проблеми процесу українізації, плани проведення

українізації в певних районах, місце української мови у шкільній освіті Кубані, зрушення в процесі українізації та його суспільне значення в педагогічній позиції регіону.

Попри регіональний характер, типовим для тогочасної української преси було те, що в ній «відобразився єдиний для всієї нації процес кристалізації педагогічної думки, формування основ національної школи. Звернення до ґрунтовного, науково об'єктивного, позбавленого ідеологічних догм, конструктивного вивчення педагогічного досвіду регіональних педагогічних часописів розширить джерельну базу української педагогічної науки, дасть можливість використати їх кращі надбання в розбудові системи національної освіти в Україні» [8]. Дослідник у галузі теорії та історії педагогіки І. Зайченко наголошує, що саме через пресу реалізується процес формування національної школи (обґрунтування мети, завдань, змісту, методів навчання й виховання, ролі, місця і значення вчителя) [5].

До 20-ї річниці від дня заснування Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського фахівцями бібліотеки готується до друку каталог «Періодичні видання 1917–1945 рр. у фонді Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського». Видання буде підготовлено в межах НДР «Відображення розвитку національної освіти і педагогічної думки у друкованих та електронних виданнях» (науковий керівник – Сухомлинська О. В., д-р пед. наук, професор, дійсний член НАПН України, головний науковий співробітник ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського). Структура видання складатиметься з основної частини та допоміжних показників (іменний показник, показник місць видання, показник видавництва і друкарень).

Основними вимогами, що висуваються до каталогу, є науковість, повнота і достовірність у поданні матеріалів. Бібліографічний опис періодичних видань здійснюється згідно з ДСТУ ГОСТ 7.1:2006 «Система стандартів з інформації, бібліотечної та видавничої справи. Бібліографічний запис. Бібліографічний опис. Загальні вимоги та правила складання». В описі будуть наведені основні елементи, факультативні відомості, серед яких – розкриття змісту, авторського складу, наявності номерів у фонді бібліотеки тощо.

Каталог «Періодичні видання 1917–1945 рр. у фонді Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського» стане ще одним виданням, що слугуватиме джерельною базою для науковців і практиків та сприятиме фаховому забезпеченню досліджень не лише з психологічних і педагогічних питань, а й з бібліології, бібліотекознавства, журналістикознавства, культурології.

Висновки. Отже вважаємо, що періодичні видання є унікальною джерельною основою для сучасних досліджень з історії вітчизняної педагогіки та підґрунтям для становлення практичних і методологічних основ реформування сучасної освітньої галузі в Україні.

Перспективною проблематикою для подальших досліджень є розвідки, присвячені окремим періодичним виданням з питань освіти для виявлення їх

значення як джерела історико-педагогічних досліджень, з проблематики, що є актуальною на сучасному етапі розвитку національної освіти.

Список використаних джерел

1. Березівська Л. Д. Внесок Софії Русової у розбудову національної освіти: за матеріалами журналу «Вільна українська школа» (1917–1920) / Л. Д. Березівська // Наук. зап. [Ніжин. держ. ун-ту ім. Миколи Гоголя]. Психолого-педагогічні науки. – 2016. – № 1. – С. 286–290.
2. Березівська Л. Д. Колекція журналу «Вільна українська школа» (1917–1920) як джерело мікроісторії освіти України / Лариса Березівська // Історико-педагогічний альманах / Уман. держ. пед. ун-т ім. Павла Тичини [та ін.]. – Умань, 2016. – Вип. 1. – С. 4–9.
3. Бричок С. Б. Журнал «Церковно-приходська школа» як історико-педагогічне джерело вивчення діяльності церковнопарафіяльних шкіл (кінець XIX – початок XX ст.) / С. Б. Бричок // Педагогічний дискурс : зб. наук. пр. / Ін-т педагогіки НАПН України, Хмельниц. гуманітар.-пед. акад. – Хмельницький, 2013. – Вип. 15. – С. 92–97.
4. Вайда Л. О. Українська педагогічна преса як джерело відображення інноваційних педагогічних ідей (1991–2013 рр.) / Л. О. Вайда // Педагогічний дискурс : зб. наук. пр. / Ін-т педагогіки НАПН України, Хмельниц. гуманітар.-пед. акад. – Хмельницький, 2013. – Вип. 15. – С. 102–105.
5. Зайченко І. В. Проблеми української національної школи у пресі (друга пол. XIX – поч. XX ст.) / І. В. Зайченко ; за ред. М. Д. Ярмаченка. – Львів : [б. в.], 2002. – 344 с
6. Кальницький Ф. З досвіду українізації шкіл на Кубані в 1928 році / Ф. З. Кальницький // Новим шляхом. – 1929. – № 1. – С. 53–54.
7. Костенко І. Рідна мова / І. Костенко // Новим шляхом. – 1927. – № 2. – С. 41–42.
8. Лобода С. М. Інформаційні можливості періодичної преси XX століття як джерела історико-педагогічного дослідження / С. М. Лобода // Вісн. Луган. нац. пед. ун-ту ім. Тараса Шевченка : [зб. наук. пр.] / Луган. нац. пед. ун-т ім. Тараса Шевченка. – [Луганськ], 2007. – № 21 : Педагогічні науки, ч. 2. – С. 19–26.
9. Лобода С. М. Педагогічна творчість учителя на шпальтах вітчизняної преси XX століття: протистояння ідей : [монографія] / С. М. Лобода ; Держ. закл. «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка». – Луганськ, 2010. – 504 с.
10. Лола М. Масова робота коло українізації в районах, що українізуються / М. Лола // Новим шляхом. – 1930. – [№ 4/5]. – С. 33–34.
11. Марченко В. Про українознавство в школах РСФРР / В. Марченко // Новим шляхом. – 1928. – № 4/5. – С. 39–44.
12. Тарнавська С. В. Робітничі факультети УСРР як історико-педагогічна проблема на сторінках часопису «Путь просвещения» (1922–1926 рр.) / Сніжана Тарнавська // Вісн. Кн. палати. – 2016. – № 9. – С. 30–34.
13. Філімонова Т. В. Часопис «Радянська освіта» (1923–1931) в історії громадсько-педагогічного руху України / Т. В. Філімонова // Таврійський вісн. освіти. – 2015. – № 2, ч. 2. – С. 277–285.
14. Чалапа Ф. Проти нікчемного досвіду з українізації Кальницького і перекручувань національної політики партії / Ф. Чалапа // Новим шляхом. – 1929. – № 4. – С. 30–31.
15. Шаля І. Нова доба в українізації Кубанської округи / І. Шаля // Новим шляхом. – 1929. – № 4. – С. 32–35.
16. Янченко Т. В. Педологія як основа соціального виховання дітей в Україні у 20-ті роки XX ст. / Т. В. Янченко // Наук. зап. [Ніжин. держ. ун-ту ім. Миколи Гоголя]. Психолого-педагогічні науки. – 2014. – № 4. – С. 233–239.

О. В. Bondarchuk,
head Department of scientific organization

and storage of the fund of V. O. Sukhomlinsky State Scientific and Pedagogical Library of Ukraine

Periodic issues 1917–1945 rr. in the fund of V. O. Sukhomlinsky State Scientific and Pedagogical Library of Ukraine as a source of modern historiographic researches

The article presents an overview of the periodicals of 1917-1945 from the fund of V. O. Sukhomlinsky State Scientific and Pedagogical Library of Ukraine, which are an important source of historical research in the field of pedagogy, education, library science. The article reveals the type and thematic orientation of the periodicals, which reflects the tendencies of development of education, science, culture of Ukraine in difficult historical periods, analyzes magazines that are not well-known to the general public of scientists, in particular, "New Way" (Krasnodar), devoted to Ukrainization of the Kuban

Key words: *libraries, periodicals, catalogs, historical and pedagogical research, source base.*

Надійшла до редакції 31.10.2018 року

**НАУКОВО-БІБЛІОГРАФІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ
НАЦІОНАЛЬНОЇ НАУКОВОЇ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ
БІБЛІОТЕКИ
НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ АГРАРНИХ НАУК УКРАЇНИ:
ЗДОБУТКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ**

У статті висвітлено основні здобутки діяльності Національної наукової сільськогосподарської бібліотеки Національної академії аграрних наук України (ННСГБ НААН) упродовж останніх двадцяти років з науково-дослідної роботи в галузі історії аграрної науки і біографістики та наукової сільськогосподарської бібліографії. Розглянуто найважливіші аспекти діяльності бібліотеки, зокрема, з питань створення репертуару національної сільськогосподарської бібліографії та аграрної біографістики, підготовки та видання історико-наукових біографічних і бібліографічних довідників, збірників, покажчиків (13 серій), позасерійних видань та електронного наукового фахового видання – міжвідомчого тематичного збірника «Історія науки і біографістика».

Ключові слова: Національна наукова сільськогосподарська бібліотека НААН, історія аграрної науки, аграрна біографістика, сільськогосподарська бібліографія, наукове забезпечення, аграрна галузь.

Постановка проблеми. Сучасна аграрна галузь України потребує систематичного та якісного інформаційно-бібліотечного забезпечення для вирішення проблеми відродження сільського господарства. Серед основних функцій у діяльності бібліотек поряд із забезпеченням читачів новітніми знаннями важливе місце відводиться репрезентації кращого із власних фондів. Національна наукова сільськогосподарська бібліотека Національної академії аграрних наук України (ННСГБ НААН), бере участь у виконанні цієї справи, зокрема, розробляє наукові засади інформаційного та бібліотечно-бібліографічного обслуговування, розв'язує проблеми науково-інформаційного супроводу діяльності галузевих наукових установ, науковців і фахівців сільського господарства, землекористувачів і землевласників.

Актуальність проблеми. Значну науково-бібліографічну діяльність здійснюють фахівці сектору наукової бібліографії та біографістики – підрозділу Інституту історії аграрної науки, освіти і техніки ННСГБ НААН. Сектор створено 1 липня 1998 р. на основі відділу науково-дослідної роботи у зв'язку з оновленням структури бібліотеки. Він і донині результативно працює у діючій структурі бібліотеки упродовж останніх двадцяти років, а з 2001 р. у складі Інституту історії аграрної науки, освіти і техніки ННСГБ НААН.

Основні напрями діяльності сектору:

- науково-дослідна робота в галузі історії аграрної науки, аграрної біографістики, наукової сільськогосподарської бібліографії за визначеною науковою темою;
- розробка теоретичних основ функціонування наукової сільськогосподарської бібліографії та аграрної біографістики в сучасній і перспективній системі наукових комунікацій і як джерельної бази історії аграрної науки України;

- створення ретроспективного репертуару національної сільськогосподарської бібліографії та аграрної біографістики;
- підготовка науково-допоміжних ретроспективних бібліографічних посібників, довідників та інших наукових видань з питань сільського господарства, історії аграрної науки;
- проведення біографічних досліджень, збирання, наукове опрацювання біографічних та бібліографічних матеріалів про життя та діяльність діячів аграрної науки України;
- підготовка та видання історико-наукових біографічних та бібліографічних довідників, збірок, покажчиків у 13-ти серіях:
 1. «Академіки Національної академії аграрних наук України»;
 2. «Члени-кореспонденти Національної академії аграрних наук України»;
 3. «Іноземні члени Національної академії аграрних наук України»;
 4. «Почесні члени Національної академії аграрних наук України»;
 5. «Землевпорядна наука»;
 6. «Біобібліографія вчених-аграріїв України»;
 7. «Аграрна наука України в особах, документах, бібліографії»;
 8. «Відомі вчені-природознавці та освітяни України»;
 9. «Біобібліографія діячів науки, освіти, культури України»;
 10. «Наукові історико-бібліографічні читання»;
 11. «Іноземна сільськогосподарська книга у фондах ННСГБ НААН України та науково-дослідних установ і вищих навчальних закладів аграрного профілю України»;
 12. «Академіки та члени-кореспонденти НАН України для сільського господарства»;
 13. «Інформаційно-бібліографічні ресурси агропромислового виробництва України».

Метою статті є розкриття основних здобутків науково-бібліографічної діяльності ННСГБ НААН, зокрема сектору наукової бібліографії та біографістики, з науково-інформаційного забезпечення фахівців аграрної галузі.

У публікаціях співробітників ННСГБ НААН і зокрема сектору, неодноразово висвітлювалися різнобічні аспекти діяльності установи щодо історії та створення наукової бібліографії та біографістики [1; 2; 3; 4; 5; 6; 7].

Виклад основного матеріалу. Сьогодні значної уваги у світовому аспекті набув інтерес до теоретичних і практичних проблем розвитку та вивчення теоретичних і методичних засад функціонування наукової біографістики як джерела вивчення історії української аграрної науки та складової спеціальної історичної дисципліни – вітчизняної біографістики. У зв'язку з цим нині діяльність сектору наукової бібліографії та біографістики у межах діючої науково-дослідної тематики «Проблемно-орієнтована інформаційна система моніторингу та оцінка науково-технологічного потенціалу НААН у рамках стратегії інноваційного розвитку АПК України в умовах Європейської інтеграції» полягає у виконанні низки завдань, серед

яких пріоритетним є створення біобібліографічних та історико-бібліографічних показників у системі розповсюдження інновацій із питань сільського господарства відповідно до заявленої програми та поточних запитів від фахівців системи НААН.

Так, вивчення ретроспективи галузевих бібліографічних видань (попередніх напрацювань у вигляді створення наукової біографічної продукції, зокрема біобібліографічних і бібліографічних показників), свідчить про те, що помітно збільшилася кількість персональних і біобібліографічних показників. Така тенденція пояснюється посиленням уваги до життя та діяльності видатних діячів науки та освіти – учених, педагогів, політиків – у загальному процесі формування національної державності. Основною метою біобібліографічних показників є створення інформаційної бази для вивчення вітчизняної галузевої історії, розуміння ролі особистості в суспільно-політичному процесі та збереження для наступних поколінь відомостей про видатних діячів, представників національної еліти.

За результатами аналізу діяльності сектору за кілька останніх десятиріч вимальовується картина виразного сприйняття наукової біографістики, оскільки сьогодні є значні наукові надбання у вигляді виданої наукової продукції. Так, сектор наукової бібліографії та біографістики досліджує фахові питання, у тому числі присвячені сучасним тенденціям і перспективам розвитку вітчизняної аграрної біографістики, проблемам формування електронних біобібліографічних ресурсів, висвітленню життєвого та творчого шляху відомих діячів аграрної науки та освіти України. Різні види видавничої продукції, що створюються сектором, мають своїх потенційних споживачів, оскільки розраховані на вчених-аграріїв, викладачів, студентів, аспірантів аграрних вищих навчальних закладів різних рівнів акредитації, працівників музейних, архівних, бібліотечних установ, краєзнавців та є частиною загальнонаціонального бібліографічного ресурсу.

Комплексне інформаційно-бібліографічне забезпечення аграрної науки та виробництва потребує створення бібліографічних показників, тому основні зусилля науковців сектору спрямовані на їх підготовку. Здійснюється робота з вивчення методичних і прикладних проблем аграрної біографістики, зокрема пов'язаних зі створенням біобібліографічних показників, розвитком електронних біографічних та біобібліографічних науково-інформаційних ресурсів.

ННСГБ НААН як галузевий депозитарій сільськогосподарської та лісотехнічної літератури поряд із виконанням основних функцій, передбачених Законом України «Про бібліотеки і бібліотечну справу», репрезентує через єдиний в Україні та за її межами Інститут історії аграрної науки, освіти і техніки свою діяльність за затвердженими Національною академією аграрних наук України 13 ексклюзивними серіями. Засади їх створення опрацьовано сектором наукової бібліографії та біографістики.

У межах серій, починаючи з 1998 р., вийшло друком 306 показників. Одна з груп, що вміщує науково-допоміжні ретроспективні бібліографічні показники та інші видання, налічує 28, а друга, що містить матеріали наукових заходів (конференцій),

проведених бібліотекою – 26 наукових видань. За участю співробітників сектору підготовлено і надруковано 360 наукових видань.

Галузеві бібліографічні й біобібліографічні покажчики, присвячені насамперед життю та діяльності учених із нагоди їхніх ювілеїв або до річниці смерті. Коло таких осіб визначається керівництвом бібліотеки з урахуванням звернень самих ювілярів. Структура покажчиків посерійно має відпрацьовані методичні вимоги, що затверджені вченою радою ННСГБ НААН (положення, рекомендації) і надруковані у «Бюлетені ННСГБ НААН» [8, 9, 10]. У роботі також використовуються «Методичні рекомендації щодо підготовки бібліографічних і біобібліографічних покажчиків», які подано у «Бюлетені ННСГБ НААН» (2012 р.) [11]. У недалекому майбутньому планується посили методичні підходи щодо всіх відрізків роботи сектору.

Розглянемо стан підготовлених і надрукованих наукових видань на сьогодні у межах серій. Так, біобібліографічна серія «Академіки Національної академії аграрних наук України» (1998 р. засн.) налічує 76 видань; біобібліографічна серія «Члени-кореспонденти Національної академії аграрних наук України» (2005 р. засн.) – 16 ; серія «Біобібліографія вчених-аграріїв України» (1998 р. засн.) – 71 ; історико-бібліографічна серія «Аграрна наука в особах, документах, бібліографії» (2001 р. засн.) – 105 ; серія «Відомі вчені-природознавці та освітяни України» (2003 р. засн.) – 10 ; серія «Наукові історико-бібліографічні читання» (2001 р. засн.) – 13 ; бібліографічна серія «Іноземна сільськогосподарська книга у фондах ННСГБ НААН та науково-дослідних установ і вищих навчальних закладів аграрного профілю» (2009 р. засн.) – 9 видань.

Окремі серії об'єднують меншу кількість видань: серія «Біобібліографія діячів науки, освіти, культури України» (2014 р. засн.) має 3 видання; серія «Академіки та члени-кореспонденти НАН України для сільського господарства» (2007 р. засн.) – 2; серія тематичних науково-допоміжних бібліографічних покажчиків вітчизняних та зарубіжних видань з фондів ННСГБ НААН «Інформаційно-бібліографічні ресурси агропромислового виробництва України» (2013 р. засн.) – 2 видання, присвячені бджільництву й ґрунтознавству. Упродовж останніх років залишається без змін наповнення ще трьох біобібліографічних серій: «Іноземні члени Національної академії аграрних наук України» (2009 р. засн.) – 1 видання; «Землевпорядна наука» (2005 р. засн.) – 1, «Почесні члени Національної академії аграрних наук України» (2015 р. засн.) – 1 видання.

Крім серійних видань, виокремлено групу наукових видань, що створюються співробітниками сектору, яка охоплює 28 наукових праць. Найцікавішим у цій групі є блок науково-допоміжних ретроспективних бібліографічних покажчиків, зокрема кілька їх випусків за укладанням директора В. А. Вергунова та О. П. Анікіної у 2002 та у 2012 рр., в яких відображено наукові видання з агрономії (періодичні, продовжувані), опубліковані в Україні протягом 1918–1940 рр. Цікавими, на наш погляд, є науково-допоміжні ретроспективні бібліографічні покажчики третього блоку групи, що відображають наявність авторефератів дисертацій у фонді бібліотеки за

1950–1965 рр., укладачами яких стали директор В. А. Вергунов та співробітники Л. Ф. Забудська, О. В. Бачкала.

Друга група позасерійних видань – це матеріали наукових конференцій, проведених ННСГБ НААН. Усього з 2002 р. до цього часу вийшло 26 таких наукових збірників.

Також співробітниками сектору формується і випускається *«Календар знаменних і пам'ятних дат в історії сільськогосподарської дослідної справи»*. Видано таких п'ять випусків, що вийшли друком у 2013, 2014, 2015, 2016, 2017 рр. [12–16]. Вони мають власну структуру і складаються з трьох розділів: 1) «Історичні постаті» – біографічні відомості про видатних учених минулого; 2) «Знаменні події та пам'ятні дати» – висвітлює інформацію про наукові установи та організації, навчальні заклади, сільськогосподарську періодику і книжки, проведені форуми; 3) «Визначні діячі сучасності» – містить біографічні нариси про відомих в українському галузевому середовищі вчених системи галузевої академії, профільного міністерства та інших відомств. «Календар...» розраховано на різних фахівців та дослідників аграрного спрямування. Робота над випуском «Календаря...» на 2019 р. триває.

Між життєписами і довідковими ресурсами біографічної інформації, немає різкої грані. Історично за своїми конкретними формами вони взаємопов'язані і немовби «перетікають» одні в інші. Проте впродовж тривалого часу увагу дослідників привертають переважно життєписи. Питання розвитку словниково-біографічної діяльності, тобто підготовки довідкової біографічної літератури, висвітлено у друкованій науковій літературі не так широко. За усталеним уявленням, основним вмістилищем довідкової біографічної інформації є словники, енциклопедії, довідники та біобібліографії, незважаючи на те, що вони розглядаються швидше не як інформаційний ресурс суспільства, а як «дослідницький інструментарій» ученого-гуманітарія. З огляду на це і стало актуальним видання у 2006 р. [17] і перевидання у 2012 р. [18] довідника *«Національна академія аграрних наук України. Персональний склад (академіки, члени-кореспонденти, почесні та іноземні члени УААН). 1990–2011»*, який за своєю суттю є своєрідним біографічним виданням. Довідник містить майже винятково фактографічний матеріал без його інтерпретації щодо відображення наукового потенціалу аграрної галузі України, який представлений персональним складом НААН (академіки, члени-кореспонденти, іноземні та почесні члени). На виконання доручення віце-президента НААН від 10 травня 2011 р. щодо підготовки цього біографічного довідника (розпорядження НААН від 29 квітня 2011 р. № 26-р) у співпраці з секретаріатом НААН, сектором наукової бібліографії та біографістики розроблено й визначено порядок подання матеріалів – основних відомостей про життя, наукову і науково-організаційну діяльність вчених. Характеризуючи сутнісне або смислове наповнення підготовленої праці, варто зазначити, що довідникове видання містить 4 розділи відповідно до градації персонального складу НААН (Академіки. Члени-кореспонденти. Іноземні члени. Почесні члени). Додатки: 1. Керівництво НААН 1931–2011 рр. 2. Вибори дійсних членів, членів-кореспондентів, іноземних та почесних членів НААН (1990–2011 рр.). 3. Вчені НААН – лауреати

Премії НААН «За видатні досягнення в аграрній науці». 4. Список літератури про діяльність НААН та її персональний склад (38 позицій). Загалом, проаналізувати за якимось принципом наповнення персонального складу НААН видалося трудомістким завданням. Адже визначних учених обирають на загальних зборах із різних галузей аграрної науки й освіти за напрямками наукової роботи до Відділень Академії, які постійно зазнають структурних змін.

Отже, з урахуванням арсеналу вже надрукованих наукових праць та запланованих на перспективу, українська аграрна наука матиме вагоме інформаційне забезпечення як поточною, так і ретроспективною бібліографічною інформацією.

Як напрям діяльності сектору з 2006 р. здійснюється підготовка *електронного наукового фахового видання – міжвідомчого тематичного збірника «Історія науки і біографістика»* [19] з метою забезпечення якісно нового рівня повноти й оперативності задоволення інформаційних потреб суспільства в історичних знаннях, зокрема з історії формування та розвитку наукових шкіл, проблеми формування нового концептуального бачення історії науки та біографістики, еволюції соціальної функції науки та методів наукових розвідок, шляхів залучення наукової спадщини до розв'язання нагальних питань сьогодення. На сайті ННСГБ НААН (<http://inb.dnsgb.com.ua/>) оприлюднено 46 випусків видання. Електронну версію збірника розміщено також на порталі Національної бібліотеки імені В. І. Вернадського.

У перспективі робота сектору наукової бібліографії та біографістики ННСГБ НААН продовжуватиметься з метою підвищення рівня репрезентації здобутків аграрної науки й освіти України та діяльності її визначних представників, зокрема розроблятимуться методичні засади формування національної сільськогосподарської бібліографії в системі виявлення та розповсюдження інновацій з питань сільського господарства, інтегрованої у світовий ринок інформаційних ресурсів і послуг. У зв'язку з цим Національною науковою сільськогосподарською бібліотекою під егідою Національної академії аграрних наук України видаватимуться біобібліографічні покажчики у біобібліографічних та історико-бібліографічних серіях, які є неперіодичними книжковими виданнями. Вони об'єднуватимуться спільним задумом, тематикою, цільовим і читацьким призначенням, однотипно оформлюватимуться та виходитимуть під загальною назвою конкретної серії. У межах серій видаватимуться монографії, біографічні довідники. Підготовка окремих видань у межах серій здійснюватиметься науковцями сектору спільно з працівниками науково-дослідних установ НААН та вищих навчальних закладів Мінагрополітики України. У виданнях передбачається висвітлення багатовікової історії країни, становлення і розвиток різних галузей знань, забутих імен славетних співвітчизників, їхній внесок у скарбницю української та світової науки й освіти.

Висновки. Зусилля фахівців ННСГБ НААН, зокрема сектору наукової бібліографії та біографістики, спрямовані на проведення широкої науково-бібліографічної роботи зі створення наукової продукції як джерела історії аграрної науки України. Друкована наукова продукція, що виходить під егідою Національної

академії аграрних наук України та Національної наукової сільськогосподарської бібліотеки, є підґрунтям створення джерельної бази як складової формування національної сільськогосподарської бібліографії.

Список використаних джерел

1. Вергунов В. А. Розвиток Національної сільськогосподарської бібліографії як інформаційного ресурсу та джерельної бази історії аграрної науки: історія та проблеми сьогодення [Електронний ресурс] / Вергунов Віктор Анатолійович, Дерлеменко Таміла Федорівна // Історія науки і біографістика : електрон. наук. фах. вид. – міжвідом. темат. зб. / Нац. акад. аграр. наук України, Нац. наук. с.-г. б-ка. – Текст. дані. – Київ, 2006. – № 1. – Режим доступу: <http://inb.dnsgb.com.ua/2006-1/06vvaips.html> (дата звернення: 19.04.2018). – Назва з екрана.
2. Дерлеменко Т. Ф. Проблеми створення сільськогосподарської бібліографії як складової частини національного інформаційного ресурсу [Електронний ресурс] / Т. Ф. Дерлеменко // Бібліотеки, видавництва, розповсюджувачі друкованих та електронних видань: партнерство і співробітництво : тези доп. Міжнар. наук.-практ. конф., 30–31 жовт. 2001 р. / МОН України, Держ. наук.-техн. б-ка України. – Текст. дані. – Київ, [2003]. – Режим доступу: http://www.gntb.n-t.org/sb/conf_02-td.htm (дата звернення: 21.04.2018). – Назва з екрана.
3. Дерлеменко Т. Ф. Проблеми створення українського бібліографічного репертуару сільськогосподарської книги як складової частини національної бібліографії / Т. Ф. Дерлеменко // Аграрні реформи в Україні: теорія, історія, політика, інформація : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. до 70-річчя ХДТУСГ, 150-річчя ХЗВІ, 185-річчя ХДАУ ім. В. В. Докучаєва, Харків, 19–20 квіт. 2001 р. / Харків. нац. техн. ун-т сіл. госп-ва ім. Петра Василенка. – Харків, 2001. – С. 227–230.
4. Дерлеменко Т. Ф. Національна аграрна біографістика: стан та проблеми подальшого розвитку / Т. Ф. Дерлеменко // Наукові сільськогосподарські бібліотеки в ХХІ столітті : тези доп. наук.-практ. конф. / УААН, Центр. наук. с.-г. б-ка. – Київ, 2002. – С. 31–33.
5. Дерлеменко Т. Ф. Проблеми створення аграрної біографістики як складової частини галузевого інформаційного ресурсу та історії аграрної науки / Т. Ф. Дерлеменко // Актуальні проблеми аграрної науки та освіти України: регіональний аспект : (матеріали II наук.-практ. семінару) / УААН, Центр. наук. с.-г. б-ка, Від-ня регіон. центрів наук. забезпечення АПВ [та ін.]. – Київ, 2003. – С. 21–24.
6. Дерлеменко Т. Ф. Науково-біографічні дослідження як складова вивчення історії аграрної науки та техніки / Т. Ф. Дерлеменко // Історія освіти, науки і техніки в Україні : матеріали II конф. молодих вчених та спеціалістів, 27–28 трав. 2004 р., м. Київ / УААН, Держ. наук. с.-г. б-ка, АН Вищої шк. України [та ін.]. – Київ, 2004. – С. 68–71.
7. Піпан Х. М. Бібліографія в системі науково-бібліотечного забезпечення галузі АПК / Х. М. Піпан // Бюлетень Національної наукової сільськогосподарської бібліотеки НААН / НААН, ННСГБ. – Вінниця, 2014. – Вип. 1. – С. 257–263.
8. Положення про біобібліографічні серії «Академіки Української академії аграрних наук», «Члени-кореспонденти Української академії аграрних наук», «Іноземні члени Української академії аграрних наук», «Почесні члени Української академії аграрних наук» // Бюлетень Державної наукової сільськогосподарської бібліотеки УААН / УААН, ДНСГБ. – Київ, 2009. – Вип. 1. – С. 201–208.
9. Положення про серію «Біобібліографія вчених-аграріїв України» // Бюлетень Державної наукової сільськогосподарської бібліотеки УААН / УААН, ДНСГБ. – Київ, 2009. – Вип. 1. – С. 209–216.
10. Положення про історико-бібліографічну серію «Аграрна наука в особах, документах, бібліографії» // Бюлетень Державної наукової сільськогосподарської бібліотеки УААН / УААН, ДНСГБ. – Київ, 2009. – Вип. 1. – С. 217–222.

11. Щебетюк Н. Б. Методичні рекомендації щодо підготовки бібліографічних і біобібліографічних покажчиків / Н. Б. Щебетюк // Бюлетень Державної наукової сільськогосподарської бібліотеки УААН / УААН, ДНСГБ. – Київ, 2012. – Вип. 1. – С. 267–269.
12. Календар знаменних і пам'ятних дат в історії сільськогосподарської дослідної справи України на 2014 рік / НААН, ННСГБ; [уклад.: В. А. Вергунов, Т. В. Легкун, Н. Б. Щебетюк; наук. ред. В. А. Вергунов]. – Київ: [Корзун Д. Ю.], 2013. – 142 с.
13. Календар знаменних і пам'ятних дат в історії сільськогосподарської дослідної справи України на 2015 рік / НААН, ННСГБ; за наук. ред. В. А. Вергунова; [уклад.: В. А. Вергунов, Н. Б. Щебетюк, Х. М. Дмитрієва та ін.]. – Київ: Корзун Д. Ю., 2014. – 196 с.
14. Календар знаменних і пам'ятних дат в історії сільськогосподарської дослідної справи України на 2016 рік / НААН, ННСГБ, Ін-т історії аграр. науки, освіти і техніки; за наук. ред. В. А. Вергунова; [уклад. В. А. Вергунов, С. Д. Коваленко, Н. П. Коваленко]. – Київ: Корзун Д. Ю., 2015. – 250 с.
15. Календар знаменних і пам'ятних дат в історії сільськогосподарської дослідної справи України на 2017 рік / НААН, ННСГБ; [уклад.: В. А. Вергунов, І. С. Бородай, Н. П. Коваленко та ін.]. – Київ, 2016. – 260 с.
16. Календар знаменних і пам'ятних дат в історії сільськогосподарської дослідної справи України на 2018 рік / НААН, ННСГБ; [уклад.: В. А. Вергунов, В. Т. Лазарева, Н. Б. Щебетюк]. – Київ: Компринт, 2017. – 266 с.
17. Українська академія аграрних наук. Персональний склад (академіки, члени-кореспонденти, почесні та іноземні члени УААН). 1990–2004: біогр. довід. / УААН, ДНСГБ; [уклад.: В. А. Вергунов, Т. Ф. Дерлеменко, О. П. Анікіна та ін.]; наук. ред. В. А. Вергунов. – Київ: Аграр. наука, 2006. – 612 с. : портр.
18. Національна академія аграрних наук України. Персональний склад (академіки, члени-кореспонденти, почесні та іноземні члени УААН). 1990–2011: біогр. довід. / НААН, ДНСГБ; [уклад. В. А. Вергунов, Н. Б. Щебетюк, О. П. Анікіна та ін.; відп. за вип. В. А. Вергунов]. – 2-ге вид., перероб. і допов. – Київ: Аграр. наука, 2012. – 872 с. : портр.
19. Історія науки і біографістика: електрон. наук. фах. вид. – міжвідом. темат. зб. / НААН, ННСГБ; [редкол.: В. А. Вергунов (голов. ред.), І. С. Бородай, А. С. Білоцерківська [та ін.]. – Київ, 2006–2018. – Режим доступу: <http://inb.dnsgb.com.ua/> (дата звернення: 21.04.2018). – Назва з екрана.

S. D. Kovalenko,

PhD in History, Senior Researcher, Head of the Sector of Scientific Bibliography and Biography Study, NSAL of NAAS

Scientific and bibliographic activity of the National scientific agricultural library of NAAS: achievement and prospects

The main results of activity of the National Scientific Agricultural Library of the National Academy of Agrarian Sciences of Ukraine (NSAL NAAS) on scientific research work in the area of the history of agrarian science and biography study and scientific agricultural bibliography for the purpose of scientific provision of the specialists during the last twenty have disclosed in the article. The main achievements of library scientists and specialists have highlighted, in particular, concerning the creation of the repertoire of the national agricultural bibliography and agrarian biography, as well as the preparation and publication of historical and scientific biographical and bibliographic guides, collections, indexes within the thirteen series, non-serial publications and the electronic scientific professional edition – interdepartmental thematic collection "History of Science and Biography Study".

Key words: National Scientific Agricultural Library of NAAS, history of agrarian science, agrarian biography study, agricultural bibliography, scientific support, agrarian branch, "History of Science and Biography Study".

Надійшла до редакції 21.11.2018 року

ДІЯЛЬНІСТЬ НАЦІОНАЛЬНОЇ НАУКОВОЇ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ БІБЛІОТЕКИ НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ АГРАРНИХ НАУК УКРАЇНИ В НАПРЯМІ СТВОРЕННЯ ГАЛУЗЕВОЇ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ БІБЛІОГРАФІЇ

Визначено місце ННСГБ НААН у формуванні національної сільськогосподарської бібліографії, висвітлено напрацювання й оцінено її роль у подальшому проведенні відкритої інформаційно-комунікаційної політики щодо максимального задоволення інформаційно-знансєвих потреб суспільства в отриманні цілісної картини бібліографічного сільськогосподарського ресурсу й забезпеченні вільного доступу до нього.

Ключові слова: бібліотека бібліографія, сільськогосподарська, бібліографічний показчик, серії, галузева наука, історія.

«Кожна наука ґрунтується на бібліографії»

В. Я. Брюсов

Україна є аграрною країною зі значним науковим потенціалом, адже сільське господарство виробляє дедалі більше національного валового внутрішнього продукту (ВВП), дає більше експортної виручки. Ця провідна галузь економічного життя постійно перебуває в полі зору вчених, які розуміють, що прогрес у науці можливий лише за умови постійного вивчення досягнень минулих поколінь з урахуванням фактора історичного мислення як важливого рушія соціальної активності й мобілізації на подальший науковий пошук.

Незмірний доробок галузі потребує системного бачення й оцінювання здобутків. У цьому потреба як суспільства, що не може ефективно розвиватися, не знаючи свого накопиченого потенціалу та в чому воно має потребу, так і науки, її самооцінки й самоорієнтації [1].

Нині, коли Україна дедалі впевненіше заявляє про себе як цивілізовану європейську державу, коли окремі заяви отримують вагоме підкріплення у вигляді міжнародних проектів про співпрацю, зростаючий інтерес до наукової біографічної науки цілком виправданий.

Аналіз досліджень. Місце бібліографії в науковій і практичній діяльності, її тісні зв'язки з наукою досить повно висвітлено багатьма бібліотечними фахівцями, зокрема О. П. Довгополою, В. В. Загуменною, В. О. Ільганаєвою, Т. І. Ківшар, О. С. Онищенком, М. С. Слободяником. Внесок у розкриття історії розвитку національної бібліографії зробили М. В. Геращенко, Н. В. Стрішенець, В. І. Попик. Вони довели, що бібліографія є невід'ємним складником розвитку будь-якої галузі знань. Питанням історичного піднесення та організації галузевої бібліографії, як складової національної, приділяли велику увагу фахівці ННСГБ НААН: Р. Й. Целінський, В. А. Вергунов, Т. Ф. і В. В. Дерлеменки, Н. Б. Щебетюк, Х. М. Піпан. Обговорення цих важливих питань було темою науково-практичних конференцій, проведених бібліотекою, а саме: «З історії розвитку сільськогосподарської бібліографії в Україні та її значення в розвитку

сільськогосподарської науки і виробництва. Сучасні проблеми та перспективи сільськогосподарської бібліографії в Україні» (1994 р.) [2] та «Національна сільськогосподарська бібліографія як складова програми інформатизації аграрної галузі України» (2009 р.) [3].

Мета досліджень – схарактеризувати місце ННСГБ НААН у формуванні національної сільськогосподарської бібліографії, висвітлити напрацювання й оцінити їх роль у подальшому проведенні відкритої інформаційно-комунікаційної політики щодо максимального задоволення інформаційно-знаннєвих потреб суспільства в отриманні цілісної картини бібліографічного сільськогосподарського ресурсу й забезпеченні вільного доступу до нього.

Методи досліджень. Робота ґрунтується на принципах історичного дослідження – історизмі, об'єктивності, системності, наступності, комплексності, науковості та багатофакторності, що забезпечує цілісне й всебічне охоплення найістотніших аспектів історичного розвитку бібліографії у цілому та сільськогосподарської зокрема, а також роль ННСГБ НААН у розвитку галузевої бібліографії.

Використано загальнонаукові (аналіз, синтез, класифікація) та міждисциплінарні (структурно-системний) методи. Особливу увагу приділено власне історичним методам наукового пізнання (проблемно-хронологічному, порівняльно-історичному, ретроспективному, періодизації).

Результати дослідження. Створення національної сільськогосподарської бібліографії є однією з прерогатив діяльності Національної наукової сільськогосподарської бібліотеки Національної академії аграрних наук України. Цей напрям органічно поєднується з іншими науковими дослідженнями установи і передбачає збереження й репрезентацію кращого із власних накопичених фондів, з одного боку, а з іншого – як елемент інновацій, запроваджених бібліотекою.

Актуальність питання удосконалення системи національної сільськогосподарської бібліографії підтверджується історичним досвідом. Доцільно звернутися до витоків виникнення бібліографування, накопиченого повчального досвіду.

У другій половині XIX ст. сільськогосподарська бібліографія як самостійна галузь і за визначенням В. С. Сопікова «найбільш багатогранна наука з усіх людських знань» [4] здобула значного розвитку. Це пов'язано з тим, що із започаткуванням капіталістичних відносин у сільському господарстві значно збільшилося видання сільськогосподарської літератури і розширилося коло її читачів, а відслідковувати цей потік інформації без допомоги бібліографії стало неможливим. На підготовку й видання щорічників, безумовно, вплинуло намагання державних органів показати стан сільського господарства, тенденції його розвитку, адже у 80-х рр. XIX ст. вже гостро постала проблема пошуку шляхів інтенсифікації цієї галузі виробництва. У 1884 р. Міністерство державного майна (з 1894 р. – Міністерство землеробства і державного майна, а з 1905 р. – Головне управління землевпорядкування і землеробства) започаткувало видання оглядових щорічників сільськогосподарської

літератури. Найбільш широко (кількісно і тематично) профільну літературу було відображено саме у щорічниках цього Міністерства, що містили «Указатель книг, журнальных и газетных статей по сельскому хозяйству за ... год» (1884–1917). Перші спроби започаткувати сільськогосподарську бібліографію в Україні зроблено наприкінці 40-х років XIX ст. У 1838 р. ця ідея знайшла втілення в «Листках общества сельского хозяйства Южной России», у післяреформений період – у «Записках» того ж товариства. Частково питання сільського господарства висвітлювалися в «Указателях русской литературы по математике, чистым и прикладным наукам, медицине и ветеринарии» (Київ, 1873 р.), пізніше – у виданнях Київського товариства дослідників природи, а також у деяких краснавччих бібліографічних покажчиках, виданих у різні роки XIX ст. в окремих містах України. Так, у Москві Міжнародний аграрний інститут видав «Ежегодники аграрной литературы СССР за 1926–1928 гг. под ред. И. Н. Кобленца. – М., 1929», а з 1931 р. по 1934 р. поточною сільськогосподарською бібліографією займалася Всесоюзна асоціація сільськогосподарської бібліографії, яка видала покажчик «Аграрная литература СССР 1929–1931. – М., 1929–1931». Асоціація видавала також поточний покажчик «Сельскохозяйственная литература СССР» (1931–1934 pp.), але з 1934 р. видання сільськогосподарської бібліографії припинилося, оскільки під час репресій 30-х років Асоціацію було ліквідовано.

У перші післяреволюційні роки у зв'язку з організаційними заходами щодо планомірного розвитку сільськогосподарської науки і виробництва в Україні постала потреба у створенні єдиного бібліотечного, бібліографічного і методичного центру, який поряд із бібліотечним обслуговуванням сільського господарства вів координаційну і методичну роботу в мережі сільськогосподарських бібліотек науково-дослідних і навчальних закладів. Саме такі функції було покладено на Центральну сільськогосподарську бібліотеку Народного міністерства земельних справ Директорії УНР [5], засновану на базі Бібліотеки Генерального секретаріату земельних справ Української Центральної Ради (1917 р.) [6] – нині ННСГБ НААН.

Зважаючи на поступ суспільства знань бібліотечній справі і бібліографії відводиться одне з чільних місць у цьому процесі. Остання є ключем до розуміння стану сільського господарства і тенденцій його розвитку.

Проблемі бібліографування сільськогосподарської літератури велику увагу приділяв Сільськогосподарський науковий комітет України Наркомату земельних справ УРСР (СГНК НКЗС УРСР), який діяв з 1919 по 1927 pp. і виконував функції координаційного центру в науковій сфері. При Секретарстві Комітету створено Бібліографічно-бібліотечне бюро на чолі з бібліографом Костею Дубняком [7,8], одним із завдань якого було збирання та аналіз творів друку, реєстрація, облік, систематизація, рецензування сільськогосподарської літератури та підготовка до видання систематичних бібліографічних покажчиків. Бюро координувало бібліографічну роботу різних секцій Комітету, а також надавало певну методичну допомогу сільськогосподарським бібліотекам України. Було випущено кілька номерів «Бібліографічного бюлетеня» (на правах рукопису), а бібліографічну роботу

сільськогосподарських установ спрямовано на підготовку зведеного каталогу всіх сільськогосподарських бібліотек України. Працівники бюро у складі П. Тутковського, Г. Коха, О. Янати, А. Носова та інших співробітників підготували до друку видання «Бібліографія сільськогосподарської літератури на Україні за 1919–1923 рр.», а також бібліографічні видання за дореволюційний період.

У 1924 р. академік ВУАН П. А. Тутковський підготував покажчик «Матеріали для сільськогосподарської бібліографії України». Вип.1 [9], який містив 853 назви книжок і статей з цієї галузі, опублікованих з кінця XIX ст. до 1917 р. Протягом 1923 року бюро підготувало також повну бібліографію наукових праць академіка П. Тутковського.

Велике значення у становленні національної бібліографії та відтворенні історії розвитку аграрної науки України 20-х рр. XX ст. мав покажчик «Матеріали сільськогосподарської бібліографії України. 1925 рік» [10], укладений К. Дубняком, який охоплював 7122 назви книжок та журнально-газетних публікацій з питань сільського господарства України. Цей покажчик вважається першим виданням національної сільськогосподарської бібліографії та є взірцем високопрофесійної і сумлінної науково-бібліографічної роботи.

Отримання обов'язкового примірника видань з сільського господарства й суміжних дисциплін сприяло систематичному інформуванню про нові надходження сільськогосподарської тематики, що видавались на території України. Критико-бібліографічні матеріали друкувалися на сторінках журналів «Вісник сільськогосподарської науки», «Вісник Наркомату земельних справ», «Український агроном», «Земельник».

Змістовним галузевим джерелом науково-бібліографічної інформації були щорічники відомого агронома-статиста О.Д. Педашенка, у яких зібрано публікації про розвиток аграрної науки і дослідної справи за період 1883–1925 рр. За його матеріалами складались покажчики книжок за періоди 1918–1925 та 1927–1930 рр. [11].

Видання «Коротка довідка про діяльність ННСГБ за 1921–1965 рр.» [12] відображає багатогранну інформаційно-бібліографічну роботу бібліотеки у роки Першої світової (1914–1918 рр.) та громадянської воєн (1917–1922 рр.). Незважаючи на неймовірно складні умови, продовжувалася підготовка різних видів інформаційно-бібліографічних видань, серед яких перевага віддавалася науково-допоміжним, рекомендаційним, поточним та ретроспективним посібникам, що за змістом поділялися на тематичні й персональні. Уперше в Радянському Союзі було започатковано випуск реферативних видань «Огляд іноземної літератури з сільського господарства» та низки реферативних видань, що висвітлювали зарубіжний досвід. Укладачем цих видань був працівник бібліотеки – О. Г. Литовченко, старший науковий співробітник з сортознавства, який, займався у 1928–1932 рр. питаннями «систематики пшениць України». У 1933 р. спільно з сектором технічної пропаганди ВУАСГН, у видання якої бібліотека перейшла згідно з постановою РНК УСРР від 29 травня 1931 р. «Про організацію Всеукраїнської академії сільськогосподарських

наук», почалося видання реферативно-бібліографічного збірника «Огляд іноземної літератури з сільського господарства». З 1933 по 1947 р. вийшло друком 52 випуски загальним обсягом 414 друкованих аркушів. У 1936 р. бібліотека видала перший том реферативно-бібліографічного збірника «Передовий стахановський досвід у сільському господарстві СРСР». Таких збірників було видано сім випусків до 1956 р. загальним обсягом 321 друкованих аркушів кожний.

З 1948 р. ЦНСГБ ВАСГНІЛ продовжила видавати поточний покажчик «Сельскохозяйственная литература СССР», започаткований у 1931 р. Всесоюзною асоціацією сільськогосподарської бібліографії, із періодичністю до 1991 р.

У 60-ті р. минулого століття бібліографічна діяльність Центральної наукової сільськогосподарської бібліотеки Міністерства сільського господарства УРСР [13] активізувалася. Упродовж 1965–1967 рр. підготовлено й видано такі бібліографічні посібники: «Вирощування сільськогосподарських рослин без ґрунту» (419 джерел), «Г. М. Висоцький» (288 праць видатного вченого, ботаніка, лісівника), «Шкідники і хвороби озимої пшениці і заходи боротьби з ними» (169 вітчизняних і зарубіжних джерел), «Тростянецькі ліси у лісознавчій та зарубіжній літературі». Найбільш значимим виданням був бібліографічний покажчик «Вчені Харківщини – сільському і лісовому господарству» (237 джерел).

70-ті р. XIX ст. характеризуються низкою вузькогалузових покажчиків, зокрема: «Генетика, селекція і насінництво сільськогосподарських культур», «Торфяные почвы, их свойства и использование под сельскохозяйственные культуры за 1929–1969 гг. та ін.

Якісно новий етап інформаційно-бібліографічної діяльності розпочався з переїздом Центральної наукової сільськогосподарської бібліотеки Південного відділення Всесоюзної академії сільськогосподарських наук імені В. І. Леніна [14] з Харкова до Києва (1971 р.). Спільно з Державною республіканською бібліотекою УРСР ім. КПРС (нині Національна бібліотека України ім. Я. Мудрого) було підготовлено низку бібліографічних посібників, зокрема, «Нові сільськогосподарські книги», «Досягнення науки і передового досвіду – сільськогосподарському виробництву», «Генетика, селекція і насінництво сільськогосподарських культур».

Чільне місце посіла ретроспективна бібліографія як науково-допоміжного, так і рекомендаційного характеру. Підготовлено низку покажчиків: «Розміщення і спеціалізація сільськогосподарського виробництва на Україні» (1973), «Спеціалізація і концентрація сільськогосподарського виробництва на базі міжгосподарської кооперації та промислової інтеграції» (1974), «Виробництву яловичини – промислову основу» (1977), «За збільшення виробництва м'яса птиці» (1978) та ін.

Було видано понад 60 поточних і ретроспективних науково-допоміжних бібліографічних покажчиків, розрахованих на керівників галузі, науковців і фахівців сільськогосподарського виробництва, істориків аграрної науки. Це, зокрема, «Масличные культуры: 1980–1989 гг.», «Вирощування олійних культур в Україні» (1889–1979 рр.), «Проблеми і перспективи розвитку українського села», «Наукові праці Іванівської дослідно-селекційної станції» (1901–1997 рр.), «Періодичні видання

з агрономії в Україні. 1918–1940», «Українська сільськогосподарська книга у фондах ДНСГБ УААН» (1901–1910; 1911–1917; 1918–1922; 1923–1932; 1933–1934; 1935) та ін. З 1981 р. у бібліотеці запроваджено нову ефективну форму пропаганди наукових досягнень – дні сільськогосподарської науки, декади пропаганди наукової спадщини, а також дні інформації та дні спеціаліста.

Вагомим здобутком 90-х рр. минулого століття було започаткування серії бібліографічних і біобібліографічних покажчиків «Діячі сільськогосподарської науки України».

З метою створення національної сільськогосподарської бібліографії, репрезентації досягнень аграрної науки й освіти України та внеску її визначних представників – учених-аграріїв ННСГБ НААН як спеціальна бібліотека загальнодержавного значення засновує 13 бібліографічних і біобібліографічних серій [15]. Видання, що готуються, об'єднані спільним задумом, тематикою, цільовим і читацьким призначенням, однотипно оформлені й виходять під загальною назвою конкретної серії.

Так, у серії «Академіки Національної академії аграрних наук України» (1998 р.) – 74 видання; «Біобібліографія вчених-аграріїв України» (1998 р.) – 69; «Аграрна наука України в особах, документах, бібліографії» (2001 р.) – 104; «Наукові історико-бібліографічні читання» (2001 р.) – 12; «Науково-допоміжні ретроспективні бібліографічні, біобібліографічні покажчики» (2001 р.) – 27; «Відомі вчені–природознавці та освітяни України» (2004 р.) – 9; «Члени–кореспонденти Національної академії аграрних наук України» (2005 р.) – 14; «Землепорядна наука» (2005 р.) – 1; «Академіки та члени-кореспонденти НАН України для сільського господарства» (2007 р.) – 3; «Іноземні члени Національної академії аграрних наук України» (2009 р.) – 1; «Іноземна сільськогосподарська книга у фондах ДНСГБ НААН та науково-дослідних установ і вищих навчальних закладів аграрного профілю» (2009 р.) – 9; «Інформаційно-бібліографічні ресурси –агропромисловому виробництву України» (2013р.) – 3; «Біобібліографія діячів науки, освіти, культури України» (2014 р.) – 3. Усього в межах зазначених біобібліографічних серій видано понад 350 видань.

Сьогодні період бібліографічна діяльність ННСГБ НААН [17] перебуває на новому етапі розвитку, що зумовлено впровадженням нових інноваційних технологій, формуванням електронного середовища та електронних бібліографічних ресурсів.

Насамперед, це створення з 2000 р. електронного каталогу, на його основі – Електронної наукової сільськогосподарської бібліотеки як системи, що реалізує уніфікований підхід до накопичення, збереження й організації різноманітної інформації та забезпечує доступ до актуальної наукової продукції українського та світового інформаційного інтегрованого простору [17].

Важливу роль у створенні бібліографії відіграє реферативна інформація, що готується бібліотекою через випуск єдиного в країні реферативного журналу «АПК України» (1999 р.) та його спецвипуски (усього 87 номерів). За своїм форматом він не має аналогів на теренах України і виконує основну функцію у створенні «вторинної»

наукової продукції та поінформованості науково-освітнього галузевого середовища http://dnsgb.com.ua/obslugovuvannja_vidannja_dnsgb.html).

Велике значення має і електронне наукове фахове видання – міжвідомчий тематичний збірник «Історія науки і біографістика» (<http://inb.dnsgb.com.ua/>). Упродовж 2006–2016 рр. видано 43 номери.

Бібліографічні ресурси, створювані ННСГБ НААН як у традиційному, так і електронному вигляді, характеризуються видовим різноманіттям, змістовним наповненням, галузевою спрямованістю, гетерогенністю. Доступ до ресурсів забезпечується через веб-портал бібліотеки: <http://dnsgb.com.ua> і є невід’ємною складовою розвитку найбільш конкурентоспроможної галузі економіки України – сільського господарства. З 2018 р. ННСГБ НААН долучилася до загальноукраїнського бібліотечного проекту «Бібліотечний рейтинг», започаткованого Національною бібліотекою України ім. В. І. Вернадського і активно популяризує свої видання (<http://ecopsy.com.ua/rating/rating.php>).

Висновки. Аналіз історичного розвитку вітчизняної галузевої бібліографії засвідчує беззаперечну роль ННСГБ НААН у цьому процесі як провідної установи з проблем сільського господарства, що реалізує функціональні завдання з підвищення ефективності інформаційно-бібліотечного й наукового забезпечення агропромислового виробництва.

Список використаних джерел

1. Науковці України ХХ–ХХІ століть : метабібліографія / Ін-т енциклопед. дослідж. НАНУ. – Київ : [Ін-т енциклопед. дослідж. НАН України], 2010. – 475 с.
2. Целінський Р.Й. Розвиток сільськогосподарської бібліографії в Україні / Р. Й. Целінський // Вісн. аграр. науки. – 1995. – № 2. – С. 105–110.
3. Національна сільськогосподарська бібліографія як складова програми інформатизації аграрної галузі України : матеріали Всеукр. наук.- практ. конф., (м. Київ, 2009 р.) / Укр. акад. аграр. наук, Держ. наук. с.-г. б-ка. – Київ : [б. в.], 2009. – 230 с.
4. Сопиков В. С. Опыт российской библиографии. Ч. 1 / В. С. Сопиков. – СПб : Изд. А. Суворина, 1813. – 314 с.
5. Доповідь дир. Департаменту с.-г. статистики та кооперації гол. профільн. відомства Української Держави гетьмана П. Скоропадського А. Ярошевича (29 листопада 1918р.) «Про постановку бібліотечної справи в Міністерстві землеробства» // Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (ЦДАВО України). – Ф. 1230. – Оп. 2. – Спр. 1. – Арк. 22–25.
6. Постанова Української Центральної Ради (16 липня 1917 р.) «Про затвердження бюджету Генерального Секретарства Земельних Справ» // ЦДАВО України. – Ф. 1115. – Оп. 1. – Спр. 1. – Арк. 14.
7. Матеріали сільсько-господарської бібліографії України. 1925 рік. Т. 1, вип. 1 / УСРР, С.-Г. Наук. Комітет України, Заг. Секція ; [упорядкував К. Дубняк]. – Харків, 1927. – 227 с.
8. Дубняк Костянтин (Кость) Володимирович [Електронний ресурс]: географ, бібліограф, методист, громадський діяч // Institutional repository of Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University : [офіц. портал Інституційного репозитарію Полтав. нац. пед. ун-ту ім. В. Г. Короленка]. – Текст. дані. – Полтава, [б. р.]. – Режим доступу: <http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/3369/1/Dubnyk.pdf> (дата звернення: 21.11.2018). – Назва з екрана.

9. Тутковський П.А. Матеріали для сільськогосподарської бібліографії України. Вип. 1 / П. А. Тутковський ; Всеукр. акад. наук. – Київ : Друк. Всеукр. АН, 1924. – 48 с.
10. Дубняк К. Матеріали сільськогосподарської бібліографії України, 1925 рік : наук. вид. Т. 1, вип. 1 / К. Дубняк ; НКЗС УСРР, С.-г. Н. К. України, бібліогр.-бібл. бюро, заг. секція. – [Б. м.], 1927. – 207 с.
11. Педашенко А.Д. Указатель книг, журнальных и газетных статей по сельскому хозяйству за 1893 год / А. Д. Педашенко ; М-во земледелия и гос. имуществ, отд. сел. экономии и с.-х. статистики. – [Б. м.] : В. Киришбаума, 1894. – 156 с.
12. Краткая справка о деятельности ЦНСХБ с 1921 по 1965 годы / Центр. науч. с.-х. б-ка М-ва сел. хоз-ва УССР. – Харьков, [б. г.]. – 3 л.
13. Наказ Південного відділення ВАСГНІЛ № 90 «Про перетворення Центральної наукової сільськогосподарської бібліотеки» // ЦДАВО України. – Ф. 27. – Оп. 18. – Спр. 6459. – Арк. 27–28.
14. Центральна наукова сільськогосподарська бібліотека Південного відділення Всесоюзної академії сільськогосподарських наук імені В. І. Леніна : дод. до ухвали Міністрів СРСР № 943 від 12 груд. 1969 р. // ЦДАВО України. – Ф. 27. – Оп. 222. – Спр. 2036. – Арк. 7–10.
15. Про створення Державної наукової сільськогосподарської бібліотеки Української академії аграрних наук [Електронний ресурс] : постанова Кабінету Міністрів України від 29 жовт. 2003 р. № 1697 // Законодавство України / Верхов. Рада України. – Текст. дані. – Київ, 2003. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-2003-%D0%BF> (дата звернення: 21.11.2018). – Назва з екрана.
16. Про надання Державній науковій сільськогосподарській бібліотеці Національної академії аграрних наук України статусу національної [Електронний ресурс] : указ Президента України від 14 груд. 2012 р. № 700/2012 // Законодавство України / Верхов. Рада України. – Текст. дані. – Київ, 2003. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/ru/700/2012> (дата звернення: 21.11.2018). – Назва з екрана.
17. Татарчук Л. М. Електронний каталог Державної наукової сільськогосподарської бібліотеки УААН : інстр.-метод. посіб. із створення, використання та розбудови віртуальної (цифрової) галузевої б-ки / Л. М. Татарчук ; УААН, ДНСГБ. – Київ, 2009. – 34 с.

L. M. Tatarchuk,

candidate of historical Sciences, Deputy Director on Scientific-Information and Library Work of NSAL NAAS National scientific agricultural library of NAAS

Activities of the National Scientific Agricultural Library of the National Academy of Agrarian Sciences of Ukraine in the direction of establishing a branch agricultural bibliography

The place of NSAL NAAN in the formation of the national agricultural bibliography has been characterized, the work is elucidated and its role is assessed for the further implementation of an open information and communication policy aimed at maximizing the information and knowledge needs of the society in obtaining a comprehensive picture of the bibliographic agricultural resource and and provide free access to it.

Key words: Library, bibliography, agricultural, bibliography, series, industry science, history.

Надійшла до редакції 12.09.2018 року

РЕЦЕНЗІЇ. ІНФОРМАЦІЯ

О. В. Воскобойнікова-Гузєва

Рецензія на видання

«Василь Олександрович Сухомлинський: до 100-річчя від дня народження : біобібліогр. покажч. / НАПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського ; упоряд.: Л. Д. Березівська, О. В. Сухомлинська, Л. І. Страйгородська та ін. ; наук. ред. Л. Д. Березівська ; наук. консультант О. В. Сухомлинська ; бібліогр. ред. Є. Ф. Демида. – Вінниця : Твори, 2018. – 395 с. – (Серія «Видатні педагоги світу» ; вип. 12).»

Ім'я Василя Олександровича Сухомлинського – педагога, вченого, гуманіста, займає важливе місце серед постатей української та світової педагогіки ХХ століття, його ідеї та праці активно використовуються послідовниками з багатьох країн світу й до сьогодні. За рішенням 39-ї сесії Генеральної конференції ЮНЕСКО 100-річчя від дня народження Василя Сухомлинського включено до календаря пам'ятних дат. Постановою Верховної Ради України від 08.02.2018 № 2287-VIII «Про відзначення пам'ятних дат і ювілеїв у 2018 році» 100-річчя від дня народження Василя Сухомлинського відзначалося на державному рівні. Восени цього року Україна відсвяткувала ювілей Василя Сухомлинського цілим циклом наукових заходів, присвячених вшануванню його постаті та науково-педагогічного доробку. Значною подією варто вважати і вихід у світ біобібліографічного покажчика «Василь Олександрович Сухомлинський: до 100-річчя від дня народження», підготовленого спеціалістами Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського НАПН України.

Дванадцятий випуск біобібліографічного покажчика серії «Видатні педагоги світу» присвячено видатному педагогу-гуманісту Василю Олександровичу Сухомлинському (1918–1970) з нагоди сторіччя від дня народження. У виданні відображено творчий доробок за період з 1945 по 1970 рік, що складає близько 1500 педагогічних, художніх та інших праць, які були і залишаються об'єктом наукових розвідок вітчизняних і зарубіжних учених.

Покажчик складається з двох основних розділів та розгалуженого науково-допоміжного апарату, має логічно побудовану структуру, яка відображає специфіку творчого доробку В. О. Сухомлинського та тематичну спрямованість дослідження його педагогічної діяльності і спадщини. Загалом авторським колективом видання подано бібліографічні описи на понад 4000 джерел інформації.

Видання відкривається передмовою «Від упорядників», де окреслено хронологічні межі посібника, визначено джерела отримання інформації, охарактеризовано структуру, відображено особливості бібліографічного опису та його групування. Окрему інформаційну цінність має побудований за хронологічним принципом матеріал «Основні дати життя й діяльності В. Сухомлинського та увічнення його пам'яті».

Заслугує на схвалення структура покажчика, принцип розміщення матеріалів. Зокрема, систематизація праць вченого за видами та жанрами комплексно відображає творчий доробок, упорядковує багаторічні напрацювання, та є незамінною для дослідника і практика. У розділі I «Твори В. Сухомлинського» відображено бібліографічні описи праць педагога, рецензії та відгуки на його твори й складається із частин: «Педагогічні твори», «Художні твори» та «Епістолярії». Підрозділ 1.1 «Педагогічні твори» відображає інформацію за рубриками: «Вибрані твори», «Тематичні збірки», «Окремі видання», «Статті та уривки з творів у періодичних виданнях та збірниках», «Рецензії та відгуки». Варто відзначити представлені у посібнику відгуки та рецензії, що акцентують увагу на значимості та актуальності творів педагога.

Всесвітнє значення спадщини українського педагога засвідчує і географія перекладів його творів іноземними мовами (підрозділ 1.1.6). Найбільше роботи В. Сухомлинського перекладалися німецькою, монгольською та китайською мовами. Варто відзначити, що 2015 р. в Китаї вийшло перевидання 5 томів вибраних творів видатного педагога. По одному виданню таких відомих праць В. Сухомлинського як «Серце віддаю дітям» та «Сто порад вчителю» здійснено такими мовами як бенгальська, дарі, маратхі, корейською, португальською, сербською, тайською, тамільською, хінді, чуваською тощо.

Підрозділ 1.2 «Художні твори» містить майже 400 описів як самостійних видань віршів, казок, оповідань автора, так і у складі окремих збірок, публікацій на сторінках періодики. Підрозділ 1.3 присвячено епістолярній спадщині педагога.

Розділ II «Вивчення досвіду та творче використання спадщини В. Сухомлинського» відображає теоретичне вивчення та практичне застосування педагогічного доробку видатного вченого. Особливо вдалим є групування матеріалу у розділі за цільовим призначенням, що одночасно розкриває коло дослідників його спадщини та презентує досвід і впровадження педагогічних ідей В. Сухомлинського в освітній практиці. У підрозділі 2.1 «Дослідження педагогічної діяльності і спадщини», дякуючи ретельній роботі укладачів біобібліографічного посібника, читач має можливість ознайомитися із кількома сотнями описів монографічних видань, наукових збірників, навчальних посібників, матеріалів наукових конференцій та окремих статей, де засвідчено актуальність ідей видатного педагога. На нашу думку, в цій частині покажчика можна було б розмістити і описи дисертаційних досліджень, які було присвячено вивченню педагогічної спадщини В. О. Сухомлинського.

Підрозділ 2.2 «Творче використання ідей і доробку педагога» містить бібліографічні описи методичних порад і рекомендацій для самоосвіти вчителів, проведення тематичних заходів, дидактичні матеріали, публікацій, що містять результати діяльності педагогічних колективів, зокрема й з екологічного та етичного виховання школярів, виховання громадянської активності тощо. Підрозділ 2.3 присвячений матеріалам Міжнародних наукових конференцій та Всеукраїнських педагогічних читань, на яких активно продовжують обговорюватися питання свободи і відповідальності у вихованні особистості.

Пошукові можливості видання розширює поданий допоміжний апарат бібліографічного посібника: іменний покажчик, в якому наведено прізвища авторів-дослідників, упорядників, редакторів, авторів рецензій, відгуків та інших осіб, відомості про яких є в бібліографічних записах, та абетковий покажчик назв педагогічних праць і художніх творів В. Сухомлинського.

Укладачами здійснено велику роботу з виявлення, систематизації, відображення документів – до покажчика 4095 позицій бібліографічних описів видань. Важливо, що покажчик підготовлено відповідно до чинних в Україні державних стандартів, і, як зазначено укладачами, частково матеріал переглянуто *de visu*.

Проте, сподіваємося, що вивчення світоглядних позицій і педагогічної спадщини В. О. Сухомлинського триватиме й надалі, а отже, наступний випуск біобібліографічного покажчика включатиме не тільки найостанніші видання, яких було чимало у ювілейний 2018 рік, а доповниться веббібліографією і зорієнтує допитливого читача у різноманітних електронних ресурсах, фільмографії, інтерв'ю, присвячених великому українському педагогу-гуманісту.

Видання стане у нагоді вченим, педагогічним працівникам, бібліотечним фахівцям, здобувачам вищої освіти, батькам та всім тим, кого цікавить життя та педагогічні погляди В. О. Сухомлинського. Усім, хто відкритий до сприйняття гармонії добра й вимогливості та готовий дбати про моральне, інтелектуальне та естетичне виховання особистості.

З повним текстом видання можна ознайомитися на сайті Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського НАПН України за посиланням – http://dnpb.gov.ua/wp-content/uploads/2018/06/Sukhomlynskyy_pokazhchyk_2018.pdf.

Л. Д. Березівська

Рецензія на книгу

**«В. А. Вергунов. Національна наукова сільськогосподарська
бібліотека НААН: історія та сучасність
(до 100-річчя від дня створення). Київ, 2017»**

Національна наукова сільськогосподарська бібліотека Національної академії аграрних наук є головною книгозбірнею аграрної галузі, яка в 2017 р. відзначила свій столітній ювілей. З нагоди знакової події побачила світ книга директора бібліотеки, відомого вченого в галузі історії аграрних наук, доктора сільськогосподарських наук, професора, дійсного члена НААН України Віктора Анатолійовича Вергунова. Видання висвітлює історичні віхи становлення й розвитку установи упродовж 1917–2017 рр.

Перший розділ «Національна наукова сільськогосподарська бібліотека Національної академії аграрних наук України: сторінки славетної історії» вміщує архівні документи, що розкривають передумови створення галузевої книгозбірні крізь призму суспільних подій. Зокрема зазначено, що в 1944 р. у структурі Центральної

сільськогосподарської бібліотеки створено науково-бібліографічний відділ, уперше передбачено наукові посади, а в назві з'явилося слово «наукова». Подана в розділі інформація свідчить про появу нового напрямку в роботі книгозбірні, який і нині залишається одним із провідних, а саме науково-дослідна діяльність та науково-інформаційне забезпечення аграрної науки і практики шляхом формування галузевого ресурсу з інтеграцією у світовий інформаційний простір.

В одному із підрозділів також відзначено, що більше 15 років установа виконує функції головного координаційного, науково-дослідного, науково-інформаційного центру бібліотек закладів сільськогосподарського профілю України.

У другому розділі «ННСГБ НААН – провідний науково-інформаційний та освітній центр з питань сільського господарства на теренах України» розкрито джерела та систему комплектування фондів бібліотеки в руслі трансформаційних змін, що поєднують традиційні й новітні інформаційні ресурси. Простежується динаміка зростання документних фондів з перших днів існування бібліотеки, а пріоритетним напрямом її діяльності з тих часів визначено поповнення цінними вітчизняними та зарубіжними виданнями, зокрема й періодичними. Висвітлено основні джерелами комплектування: надходження обов'язкового примірника друкованої продукції, книгообмін із провідними українськими і зарубіжними бібліотеками та установами, передплата періодичних видань, отримання дарів від авторів і користувачів. Очевидно, що нині понад мільйонні фонди бібліотеки відображають науковий документопотік галузевої продукції нашої країни, які становлять основу науково-інформаційного забезпечення інформування фахівців і науковців АПК. Зазначено, що складником фондів ННСГБ з-поміж іншого є рідкісні видання (стародруки, видання до 1830 р.) і книжки XIX ст., які сформовані в колекції та входять до наукового об'єкта, що становить національне надбання. Протягом усього періоду існування бібліотека здійснює міжнародний книгообмін. Іноземний фонд книгозбірні налічує близько 40 тис. примірників іноземних книжок та понад 137 тис. іноземних журналів, що є важливою джерельною базою для здійснення наукових досліджень, вивчення та впровадження зарубіжного досвіду в українській аграрній галузі. Окрім того, частиною фонду є неопубліковані видання (дисертації, звіти НДІ НААН України тощо).

У період збільшення інформаційного потоку перед галузевими бібліотеками актуалізувалася проблема обробки, збирання, розповсюдження електронної інформації шляхом формування власних баз даних, електронних бібліотек та надання відкритого доступу до українських і зарубіжних систем і банків даних.

З огляду на це у наступному підрозділі акцентовано увагу на новітніх інформаційних джерелах, які формує бібліотека або надає відкритий доступ. А саме, підтримує і поповнює більш як 20 бібліографічних, реферативних, фактографічних і повнотекстових баз даних. Власний електронний ресурс «УКРАГРОТЕКА» – це електронний online каталог (60 тис. записів), що містить анотовані бібліографічні записи на книжки, брошури, журнали, бази даних, електронні документи, ресурси Internet та інші документи з колекції бібліотеки, а також на статті з періодичних та

продовжуваних видань із питань АПК, виданих в Україні. Відзначимо, що вказаний ресурс внесено до переліку міжнародних науково-технічних баз даних та довідкових ресурсів, що представлені у відкритому доступі. Також матеріал монографії інформує про надання користувачам доступу до міжнародних інформаційних ресурсів та систем із питань сільськогосподарських й суміжних наук і технологій (AGRIS/CARIS, AGRICOLA, CAB Abstracts, AGORA, OARE та ін.). В цілому ці бази містять понад 11 тис. журналів (30 мовами), близько 20 тис. електронних книжок і 70 тис. інших інформаційних ресурсів, більшість з яких індексуються в наукометричних базах.

Відзначено, що на сайті установи розміщено перелік найпопулярніших періодичних видань науково-дослідних установ НААН і спеціальних закладів освіти Міністерства аграрної політики України, який містить детальний бібліографічний опис і зображення, систематично оновлюється інформацією про нові надходження до фондів. Формується галузева електронна база архівних документів.

У розділі висвітлено форми бібліотечно-інформаційного обслуговування користувачів, розкрито напрями науково-методичної діяльності, що здійснює бібліотека як координаційний центр бібліотек сільськогосподарського профілю. Провідна роль у цьому напрямі належить підвищенню фахового рівня працівників бібліотек мережі. Спільно з Інститутом післядипломної освіти НУБіПУ бібліотека щорічно організовує безкоштовні курси підвищення кваліфікації і видає свідоцтва державного зразка. Отже, поєднуючи традиційні та новітні інформаційні ресурси, створюючи галузевий сегмент науково-інформаційного документопотоку, бібліотека є потужним центром у здійсненні науково-інформаційного супроводу аграрної науки, освіти й практики.

Третій розділ монографії «Інститут історії аграрної науки, освіти та техніки ННСГБ НААН: ретроспектива становлення, здобутки і перспективи в діяльності» висвітлює новий етап та напрям діяльності бібліотеки. Розкрито функціонування створеного у 2001 р. центру, а нині – інституту, який здійснює комплекс історико-наукознавчих досліджень щодо зародження, становлення та розвитку сільськогосподарської дослідної справи в Україні в контексті еволюції світової галузевої думки. Результати таких історичних розвідок розкривають події, факти, імена (біографії) учених, які раніше були не відомі або замовчувалися, та доводять, що українська аграрна наука багата на визначні наукові розробки і видатні постаті, які своїми здобутками прославляли науку, освіту й практику не лише на теренах сучасної України, а й за її межами.

У монографії акцентовано увагу на тому, що налагоджену багатовекторну діяльність бібліотеки забезпечують висококваліфіковані наукові й бібліотечні співробітники. Зазначено, що починаючи з 2001 р. налагоджена система підготовки наукових кадрів у галузі гуманітарних наук за спеціалізацією «історія науки і техніки» через аспірантуру та докторантуру. Загалом комплекс заходів з підвищення кваліфікації кадрів, що проводяться на базі бібліотеки, забезпечує належний науковий потенціал не тільки для своєї установи, а й інших наукових закладів бібліотечної, освітньої, аграрної галузі.

Четвертий розділ має назву «Науковий потенціал Національної наукової сільськогосподарської бібліотеки Національної академії аграрних наук України». У ньому вміщено нариси директорського корпусу книгозбірні, зокрема висвітлено вагомий внесок керівників у розвиток бібліотеки в різні періоди її існування (Г. О. Кох, В. А. Лебединський, А. П. Литвиненко, А. З. Носів (Носов) та ін. Зрозуміло, що саме завдяки історичним розвідкам, проведеним на базі бібліотеки, встановлено більшість персоналій, виявлено їхні біографічні матеріали та вперше введено до наукового обігу. Завершують цей розділ короткі біографічні відомості про співробітників, які впродовж останніх років працюють у провідній галузевій бібліотеці та примножують її здобутки.

У цілому монографія є комплексним, ґрунтовним, завершеним виданням, заслуговує на гідне місце серед історико-наукових розвідок, в основі якої використано принципи історичної достовірності, наукової об'єктивності, наступності. Автор уперше доводить існування предтечі нинішньої книгозбірні в роки Української революції 1917–1921 рр. Висвітлено основні передумови та етапи становлення й розвитку бібліотеки як головного науково-інформаційного й освітнього центру з питань сільського господарства.

Цілком зрозуміло, що завдяки невтомній праці не одного покоління колективу, який нині очолює академік НААН України В. А. Вергунов, Національна наукова сільськогосподарська бібліотека – знана й відома установа не тільки в Україні, а й за її межами. Видання доводить, що книгозбірня вивчає, зберігає найкращі традиції й надбання своїх попередників та активно впроваджує новітні інформаційні технології, інноваційні підходи в бібліотечній практиці та гідно презентує себе в науково-інформаційному просторі.

С. В. Тарнавська

До 100-річчя з дня народження В. О. Сухомлинського

**ІДЕЇ ВАСИЛЯ СУХОМЛИНСЬКОГО В ПРАКТИЦІ СУЧАСНОГО
ДОШКІЛЛЯ: ПРО НАУКОВО-ПРАКТИЧНИЙ СЕМІНАР,
ДЕРЖАВНА НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ ІМЕНІ
В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО, 30 БЕРЕЗНЯ 2018 Р.**

28 вересня 2018 р. виповнилося 100 років від дня народження видатного українського вченого, педагога, письменника, громадського діяча Василя Олександровича Сухомлинського, ім'я якого відоме не лише в Україні, а й далеко за її межами. Національна академія педагогічних наук України ініціювала внесення цієї ювілейної події до Календаря пам'ятних дат ЮНЕСКО. Завдяки зусиллям наукових, освітніх та політичних діячів 39-та сесія Генеральної конференції ЮНЕСКО, що закінчила свою роботу 14 листопада 2017 р., ухвалила рішення про відзначення у 2018 р. на рівні ЮНЕСКО 100-річчя від дня народження В. О. Сухомлинського.

Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського здійснює плідну роботу щодо вивчення та популяризації творчої спадщини педагога.

З 2003 р. у книгозбірні функціонує читальний зал Фонду В. О. Сухомлинського, у 2016 р. створено сектор сухомлиністики в структурі відділу історії освіти. На виконання постанови Президії НАПН України від 21 грудня 2017 р. № 1-2/15-381 «Про відзначення у 2018 році 100-річчя від дня народження Василя Олександровича Сухомлинського» фахівці бібліотеки, зокрема співробітники сектору сухомлиністики, розробили план заходів. **30 березня 2018 р.** відбувся перший масовий захід – науково-практичний семінар «**Василь Сухомлинський і сучасне дошкілля**», організований спільно з Інститутом проблем виховання НАПН України. У заході взяли участь представники Міністерства освіти і науки України, вчені наукових установ НАПН України, науково-педагогічні працівники закладів вищої освіти, фахівці дошкільної галузі, аспіранти, студенти (понад 100 учасників).

Відкрила роботу семінару директор ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент НАПН України **Л. Д. Березівська**, наголосивши на актуальності вивчення та практичного втілення ідей В. О. Сухомлинського в простір сучасної дошкільної освіти. У вітальному слові академік-секретар Відділення загальної педагогіки та філософії освіти НАПН України, доктор педагогічних наук, професор, дійсний член НАПН України **С. О. Сисоєва** зазначила, що семінар є потужним стартом у проведенні подальших заходів із відзначення 100-річчя В. О. Сухомлинського та сприяє реалізації завдань «Нової української школи» шляхом використання ідей видатного педагога.

На пленарному засіданні з ключовими доповідями виступили: **І. Д. Бех**, директор Інституту проблем виховання НАПН України, доктор психологічних наук, професор, дійсний член НАПН України («Особистість дитини-дошкільника у творах В. Сухомлинського»); **О. В. Сухомлинська**, головний науковий співробітник відділу історії освіти ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, дійсний член НАПН України, доктор педагогічних наук, професор («Пріоритети Сухомлинського у розвитку дитини передшкільного віку»); **Л. Д. Березівська**, директор ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент НАПН України («Василь Сухомлинський і дошкілля в інформаційному просторі Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. Сухомлинського»).

Подальша робота семінару проходила за тематичними напрямками у форматі круглих столів, майстер-класів, презентаційної студії. На базі Інституту проблем виховання НАПН України відбулося засідання п'яти круглих столів: «Сучасне дошкілля крізь призму завдань „Нової української школи”», «„Школа під голубим небом” В. Сухомлинського: завдання дошкільного виховання і підготовки дітей до школи», «Художня спадщина В. Сухомлинського в освітньому процесі закладів дошкільної освіти. Ведемо дітей стежками оповідань і казок педагога», «В. Сухомлинський на допомогу родинному вихованню», «Працюємо за ідеями В. Сухомлинського». Окрім того, фахівцями інституту було проведено два майстер-класи: «Ідеї В. Сухомлинського в сучасній теорії і практиці ознайомлення дітей з літературними творами», «Реалізуємо гуманістичні ідеї В. Сухомлинського – формуємо особистість дитини дошкільного віку».

У ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського відбулася презентаційна студія «Молодим дослідникам: читальний зал Фонду В. О. Сухомлинського пропонує» під керівництвом модератора Л. Д. Березівської. У заході взяли участь студенти Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. На початку роботи студії С. О. Сисоєва привітала колектив бібліотеки з 15-річчям відкриття читального залу Фонду В. О. Сухомлинського. Зі вступним словом до студентів звернулася В. О. Сухомлинська, яка відзначила важливу роль та відповідальність професії педагога-дошкільника у формуванні дитячої особистості, наголосила на актуальності використання ідей педагога-гуманіста В. О. Сухомлинського в освітньо-виховному процесі дошкільних закладів. Науковці бібліотеки ознайомили студентську молодь з основними напрямками діяльності й послугами читального залу, зосередили увагу на документних і електронних ресурсах, присвячених вивченню й популяризації спадщини видатного педагога, висвітлили співпрацю книгозбірні з закладами дошкільної освіти.

У рамках семінару фахівцями бібліотеки проведено екскурсії до читального залу Фонду В. О. Сухомлинського та кімнати-музею рідкісної книги, презентовано книжкові виставки «Василь Сухомлинський і сучасне дошкілля» та «Твори В. О. Сухомлинського мовами світу», представлено виставку творчих робіт родин вихованців і вихователів закладу дошкільної освіти № 428 м. Києва за мотивами казок та оповідань В. О. Сухомлинського.

Підсумовуючи роботу заходу, його учасники висловили одностайне твердження про безсумнівну актуальність і практичну значущість педагогічних ідей В. О. Сухомлинського в освітньо-виховній роботі сучасних закладів дошкільної освіти. Представники науково-освітньої спільноти наголосили на потребі подальшого вивчення, популяризації й практичного втілення поглядів педагога на виховання й навчання дітей дошкільного віку в контексті модернізації освітньої галузі та реалізації концепції Нової української школи.

С. В. Лапасенко
Т. М. Деревянко

ВШАНУВАННЯ ПАМ'ЯТІ ВИДАТНОГО УКРАЇНСЬКОГО ПЕДАГОГА ВАСИЛЯ СУХОМЛИНСЬКОГО: ДО 100-РІЧЧЯ ВІД ДНЯ НАРОДЖЕННЯ

28 вересня 2018 року в Державній науково-педагогічній бібліотеці України імені В. О. Сухомлинського НАПН України відзначили 100-ту річницю від дня народження видатного українського педагога-гуманіста, дитячого письменника, громадського діяча В. О. Сухомлинського. Із цієї нагоди до бібліотеки завітали шановні гості: президент НАПН України, доктор філософських наук, професор, академік В. Г. Кремень, перший віце-президент НАПН України, доктор педагогічних наук, професор, академік В. І. Луговий, академік-секретар відділення професійної освіти і освіти дорослих, доктор педагогічних наук, професор, академік Н. Г. Ничкало, академік-секретар відділення загальної педагогіки та філософії освіти НАПН України, доктор педагогічних наук, професор, академік С. О. Сисоєва, доктор педагогічних наук, професор, академік Г. Г. Філіпчук, директор Інституту проблем виховання НАПН України, доктор психологічних наук, професор, академік І. Д. Бех, директор Інституту спеціальної педагогіки НАПН України, доктор педагогічних наук, професор, академік В. В. Засенко, директор Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України, доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент НАПН України Л. Б. Лук'янова, директор Інституту соціальної і політичної психології НАПН України, кандидат психологічних наук, член-кореспондент НАПН України М. М. Слюсаревський, проректор з науково-методичної роботи та міжнародних зв'язків ДВНЗ Університет менеджменту освіти НАПН України, доктор педагогічних наук, професор О. М. Отич, вчений секретар Інституту професійно-технічної освіти НАПН України, доктор педагогічних наук, доцент Л. О. Базиль, вчений секретар відділення загальної середньої освіти, кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник, член-кореспондент НАПН України Ю. І. Мальований, вчений секретар відділення загальної педагогіки та філософії освіти НАПН України, кандидат педагогічних наук, доцент І. О. Титаренко та інші науковці наукових установ НАПН України, науково-педагогічні працівники закладів вищої освіти, студенти, аспіранти і докторанти Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова на чолі з доктором педагогічних наук,

професором кафедри педагогіки і психології М. М. Марусинець, учні 7-го класу спеціалізованої школи № 28 м. Києва та ін.

Відкрила захід Л. Д. Березівська, директор ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент НАПН України. Вона зазначила, що Василя Олександровича пам'ятають і шанують, його творчу спадщину досліджують, ідеї впроваджують в освітній процес не лише на Батьківщині – Україні, а й далеко за її межами та запросила учасників урочистостей на чолі з В. Г. Кременем покласти квіти до пам'ятника В. О. Сухомлинського.

Із вітальним словом до присутніх звернувся президент НАПН України, академік, один із засновників бібліотеки Василь Григорович Кремень. Насамперед він зазначив, що, видатними стають ті особистості, творчість і практичні напрацювання котрих виходять далеко за рамки епохи, в якій вони жили. Безумовно, Василь Олександрович є одним із таких людей, адже його ідеї та педагогічна діяльність мають непересічне значення і для сьогодення, і для майбутніх поколінь, зокрема ідея особистісного підходу до дитини, пошанування особистості учня та вчителя, ідея розвивального навчання тощо. Василь Григорович наголосив на тому, що вся педагогіка В. О. Сухомлинського базується на гуманістичних цінностях. Це особливо актуально нині в період розбудови нової української школи.

Зворушливі слова про педагога висловила його донька – академік, доктор педагогічних наук, професор, головний науковий співробітник сектору сухомлиністики відділу історії освіти ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського НАПН України О. В. Сухомлинська. Під час виступу вона підкреслила, що за своє досить коротке життя Василь Олександрович здійснив колосальну роботу, залишив нащадкам значний творчий доробок. І хоча його новаторські для свого часу ідеї

офіційні органи інколи піддавали критиці, проте вчительська спільнота із захватом та ентузіазмом сприймала й впроваджувала їх у навчальний процес. Ольга Василівна закликала освітян саме на духовних цінностях, які сповідував В. О. Сухомлинський, виховувати молоде покоління – творців майбутнього України.

Душевної теплоти заходу додав присвячений педагогу ліричний вірш, який прочитав Ю. І. Мальований.

У цей ювілейний день, напередодні Всеукраїнського дня бібліотек відбулася ще одна визначна подія – відкриття музейної експозиції «ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського: історія і сучасність». Її представила автор і розробник концепції музейної експозиції Л. Д. Березівська, зазначивши, що в ній зібрано найважливіші документи, найприкметніші світлина та артефакти, які відображають основні етапи становлення й розвитку бібліотеки. Директор висловила сподівання, що ця музейна експозиція, над якою працювала група науковців бібліотеки (Л. Д. Березівська, О. Б. Бондарчук, С. М. Глазунова, Т. І. Годецька, І. О. Орищенко, С. В. Лапаєнко, Я. М. Ніколаєнко, А. С. Панасюк, С. В. Тарнавська, Л. І. Страйгородська, І. І. Хемчян та ін.), стане активним засобом популяризації як діяльності НАПН України, так і бібліотеки, зокрема з розвитку сухомлиністики в інформаційному просторі України.

Насамкінець учасники урочистостей висадили калину та яблуню біля приміщення бібліотеки на вшанування пам'яті Василя Сухомлинського, після чого сфотографувалися на добру згадку про цю подію.

Святкування 100-річчя від дня народження видатного сина українського народу В. О Сухомлинського відбулося в теплій і дружній атмосфері й назавжди увійде в історію як Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського, так і Національної академії педагогічних наук України.

С. В. Тарнавська

До Всеукраїнського фестивалю науки – 2018

**ТРАНСФОРМАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ В ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРІ
УКРАЇНИ (1991–2017): Джерела та історіографія:
ПРО ВСЕУКРАЇНСЬКИЙ НАУКОВО-ПРАКТИЧНИЙ СЕМІНАР,
ДЕРЖАВНА НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ ІМЕНІ
В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО,
16 ТРАВНЯ 2018 Р.**

Уже традиційно в рамках щорічного Всеукраїнського фестивалю науки відділ історії освіти Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського (далі – ДНПБ) проводить науково-практичні семінари з історії освіти. Ініціаторами та головними організаторами заходів є співробітники відділу, відомі українські вчені, історики освіти О. В. Сухомлинська, доктор педагогічних наук, професор, дійсний член НАПН України, та Л. Д. Березівська, доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент НАПН України, директор ДНПБ.

Так, **16 травня 2018 р.** у бібліотеці за сприяння Відділення загальної педагогіки та філософії освіти НАПН України відбувся Всеукраїнський науково-практичний семінар «Джерела та історіографія про трансформаційні процеси в

освітньому просторі України (1991–2017)». У заході взяли участь провідні вчені наукових установ НАПН України, науково-педагогічні працівники закладів вищої освіти різних регіонів України, музейні фахівці, докторанти, аспіранти, студенти (понад 70 учасників).

Тематика роботи семінару охоплювала такі проблемні питання: характеристика джерельної бази про розвиток освіти в Україні (1991–2017), підходи до класифікації історико-педагогічних джерел означеного періоду, відображення модернізаційних процесів у галузі освіти в джерелах та історіографії, зарубіжні джерела та історіографія про трансформацію освіти в незалежній Україні.

Відкрила семінар доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент НАПН України, директор ДНПБ **Л. Д. Березівська**, наголосивши на актуальності дослідження процесу реформування освіти в Україні (1991–2017 рр.) крізь призму джерелознавства в контексті реалізації концепції Нової української школи.

Розпочала пленарне засідання доктор педагогічних наук, професор, дійсний член НАПН України, головний науковий співробітник відділу історії освіти ДНПБ **О. В. Сухомлинська**, виступивши з доповіддю «До питання про підходи до аналізу розвитку освіти в роки незалежності (1991–2018)». Вчена зацентувала увагу на системі загальної середньої освіти, наголосивши, що вона впродовж 1991–2018 рр. зазнавала найбільших змін, проте наукових досліджень, присвячених її розвитку та реформуванню, недостатньо з огляду на кількість трансформаційних процесів. На думку В. О. Сухомлинської, досить незначна увага до аналізу змін, які відбувалися в загальній середній освіті, пояснюється тим, що вони належать до «історії сучасності». Для їх вивчення необхідно виробити відповідний дослідницький інструментарій, який би враховував специфіку «історії сьогодення».

Продовжила пленарне засідання доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент НАПН України, директор ДНПБ **Л. Д. Березівська**. У своїй доповіді

«Журнал „Рідна школа” як джерело історії реформування загальної середньої освіти в Україні: концепції і проекти (1991–2001)» вона розглянула альтернативні до державних колективні й індивідуальні авторські концепції та проекти концепцій розвитку загальної середньої освіти. Проаналізувавши крізь призму джерелознавства матеріали журналу, вчена дійшла висновку, що часопис є цінним джерелом із різних проблем реформування загальної середньої освіти на макро- та мікроісторичному рівнях, відтворює еволюцію освіти й педагогічної науки в період становлення української державності.

Наступною була виголошена доповідь доктора педагогічних наук, доцента, завідувача науково-дослідної лабораторії грінченкознавства Київського університету імені Бориса Грінченка **Н. І. Богданець-Білоskalенко** на тему «Історіографія життя та вивчення наукової спадщини Бориса Грінченка». Дослідниця представила науковій спільноті широкий масив літератури, що відображає життєвий і творчий шлях видатного українського педагога й громадського діяча Б. Грінченка. Виокремила основні етапи розвитку грінченкознавства в Україні, окреслила актуальні питання, що потребують подальшого наукового розроблення.

Надалі мав слово доктор педагогічних наук, професор, викладач Уманського гуманітарно-педагогічного коледжу **І. В. Зайченко**. У своїй доповіді «Журнал „Педагогіка і психологія” (1993–2018) як джерело для вивчення історії освіти, педагогіки і психології в новітній Україні (до 25-річчя з дня заснування видання)» він характеризував структуру видання й тематичне наповнення, зазначив склад редакційної колегії та провідних вчених України, що висвітлювали результати своїх досліджень у часописі. Професор відмітив, що упродовж 25-річного існування журналу в його структурі була й залишається рубрика з історії педагогіки. Цей факт свідчить про те, що вивчення історичних аспектів педагогічної науки й практики не втрачає своєї актуальності.

Завершила пленарне засідання доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини **Н. М. Коляда** виступом із теми «Сучасна педагогічна історіографія про розвиток освіти в Україні». Доповідач розкрила зміст категорій «педагогічна історіографія», «історіографія педагогічної думки», «історіографія освіти», наголосивши, що «педагогічна історіографія» – найбільш широке поняття, яке включає в себе історіографію освіти й педагогіки та є сферою наукових знань, претендує на окреме місце в структурі педагогічної науки. Вчена представила історико-педагогічні дослідження останніх років, що висвітлюють питання розвитку освіти в Україні.

Подальша робота семінару проходила у форматі обговорень і дискусій. З інформаційними повідомленнями виступили наукові співробітники ДНПБ (**Н. М. Кропачева, Л. І. Самчук, С. В. Тарнавська** та ін.), науково-педагогічні працівники Київського університету імені Бориса Грінченка (**О. А. Венгловська, М. В. Лашко, Н. Р. Петрошук** та ін.), Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини (**О. Л. Кірдан, О. О. Кравченко** та ін.),

Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка (О. К. Проніков, Н. О. Терентьєва, Т. В. Янченко та ін.), Національного авіаційного університету (С. М. Лобода та ін.), Хмельницького інституту Міжрегіональної Академії управління персоналом (В. В. Олійник та ін.), співробітники Педагогічного музею України (В. В. Бондаренко та ін.).

Дистанційно взяли участь у семінарі колеги з Польщі, зокрема вчені Академії спеціальної педагогіки імені Марії Гжегожевської (м. Варшава), Вищої школи бізнесу і наук про здоров'я в Лодзі, Ягеллонського університету (м. Краків), Асоціації інновацій та соціальних ініціатив у Любліні.

У рамках заходу проведено екскурсію до кімнати-музею рідкісної книги, презентовано книжкову виставку «Внесок НАПН України в розбудову національної освіти: джерела та історіографія».

Підбиваючи підсумки роботи семінару, його учасники одностайно прийняли рішення продовжувати вивчення процесу розвитку освіти в Україні часів незалежності з огляду на недостатній рівень розроблення цієї проблеми, консолідувати наукову й освітянську громадськість шляхом організації науково-практичних заходів, налагоджувати співпрацю наукових установ і закладів вищої освіти у здійсненні історико-педагогічних досліджень, популяризувати здобутки незалежної України в модернізації освітянської галузі, сприяти реалізації концепції Нової української школи.

За матеріалами семінару підготовлено збірник тез доповідей в електронному форматі, який розміщено на [веб-порталі ДНПБ](#) та в [Електронній бібліотеці НАПН України](#).

С. В. Тарнавська

До Всеукраїнського фестивалю науки – 2018

**НАУКОВА МОЛОДЬ УКРАЇНИ В УМОВАХ МІЖНАРОДНИХ
ІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ:
ПРО КРУГЛИЙ СТІЛ МОЛОДИХ ВЧЕНИХ,
ДЕРЖАВНА НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ ІМЕНІ
СУХОМЛИНСЬКОГО,
18 ТРАВНЯ 2018 Р.**

Наукова молодь – інтелектуальний потенціал суспільства, і від того, як його розвивати та реалізовувати, залежить майбутнє країни. Підтримка молодих вчених у професійному розвитку, сприяння втіленню їхніх творчих ініціатив є першочерговими завданнями в модернізації української науки та розбудові держави.

Відповідно до Закону України «Про наукову та науково-технічну діяльність» **29 лютого 2016 р.** у Державній науково-педагогічній бібліотеці України імені В. О. Сухомлинського створено **Раду молодих вчених**, що функціонує з метою представництва, захисту та реалізації професійних, інтелектуальних, юридичних інтересів і прав наукової молоді бібліотеки. Серед основних напрямів діяльності Ради

є організація та проведення науково-практичних заходів. Уже третій рік поспіль молоді вчені книгозбірні організовують круглий стіл у рамках Всеукраїнського фестивалю науки. Цьогорічний круглий стіл **«Наукова молодь в умовах інтеграції України в міжнародний освітній та науковий простір: сучасний стан, проблеми, перспективи»** відбувся **18 травня**.

У заході взяли участь молоді вчені наукових установ НАПН України (Інституту соціальної та політичної психології, Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих, Інституту вищої освіти, Інститут педагогіки, Інститут проблем виховання, Інституту інформаційних технологій і засобів навчання, Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського), закладів вищої освіти (Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини, Київського університету імені Бориса Грінченка), Педагогічного музею України, ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти» МОН України, Науково-дослідного інституту українознавства, Державної бібліотеки України для юнацтва. Круглий стіл відбувся за участю зарубіжних фахівців із Білорусі.

Із вітальним словом до наукової молоді звернулася директор ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент НАПН України **Л. Д. Березівська**, яка привітала присутніх із Тижнем науки, наголосила на міждисциплінарному характері круглого столу та побажала плідної роботи. Модерувала захід заступник директора з наукової роботи, кандидат історичних наук **С. М. Кравченко**.

Розпочалося засідання з урочистої події – підписання угоди про співпрацю між радами молодих вчених ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського (голова ради – С. В. Тарнавська) та Інституту інформаційних технологій і засобів навчання НАПН України (голова ради – А. В. Яцишин).

Першим мав слово зарубіжний колега – бібліотекар 1-ї категорії відділу маркетингових досліджень ДУ «Центральна наукова бібліотека імені Якуба Коласа» НАН Білорусі, аспірант факультету інформаційно-документних комунікацій Білоруського державного університету культури і мистецтв **О. О. Тарасевич**, який у режимі веб-конференції виголосив доповідь на тему «Проблема розвитку професійних компетенцій бібліотечних спеціалістів засобами соціальних мереж».

У подальшій роботі з ключовими доповідями виступили: кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник відділу зарубіжних систем педагогічної освіти і освіти дорослих Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України, заступник голови Ради молодих науковців Інституту, голова Ради молодих вчених НАПН України **Л. М. Дяченко** («Рада молодих вчених як осередок взаємодії наукової молоді»); кандидат психологічних наук, старший науковий співробітник лабораторії психології мас та спільнот Інституту соціальної та політичної психології НАПН України, голова Ради молодих вчених Інституту, заступник голови Ради молодих вчених НАПН України з напрямку міжнародної співпраці та зв'язків з громадськістю **І. Г. Губеладзе** («Проблеми і перспективи презентації наукових здобутків молодих вчених у світовій науковій спільноті: аналіз практичного досвіду»); кандидат політичних наук, доцент, завідувач сектору вчительської професійної майстерності та авторського педагогічного новаторства відділу інноваційної діяльності та дослідно-експериментальної роботи ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти» МОН України, член Ради молодих вчених **О. М. Косьмій** («Експериментальна робота у закладах загальної середньої освіти»); кандидат педагогічних наук, викладач кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини, член Ради молодих вчених **Н. В. Левченко** («Науковий аспект підготовки докторів філософії з соціальної роботи»); старший науковий співробітник Педагогічного музею України **В. В. Бондаренко** («Жіночі постаті в історії освіти (за матеріалами виставки «Педагогині» у Педагогічному музеї України»); кандидат історичних наук, завідувач відділу історії освіти Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського, голова Ради молодих вчених **С. В. Тарнавська** («Наукова

молодь ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського: результати й перспективи діяльності»).

У рамках заходу фахівцями ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського проведено екскурсію до кімнати-музею рідкісної книги, читальної зали Фонду В. О. Сухомлинського, презентовано книжкову виставку «Зарубіжні періодичні видання у фонді ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського».

Після завершення роботи круглого столу на базі бібліотеки відбулося засідання Ради молодих вчених НАПН України, учасники якого обговорили актуальні питання та перспективи діяльності.

Політематичний науково-практичний захід пройшов у дружній атмосфері, молоді вчені обмінялися досвідом власних наукових пошуків, напрацювань і досягнень, обговорили перспективи розвитку науки й освіти в Україні, розглянули питання участі в міжнародних проектах і підвищення публікаційної активності у виданнях, що входять до наукометричних баз даних. Учасники круглого столу одноставно висловили думку про необхідність подальшої організації таких заходів з метою об'єднання наукової молоді України й зарубіжжя навколо спільних інтересів.

Л. Д. Березівська

Л. І. Страйгородська

ВСЕУКРАЇНСЬКИЙ ДЕНЬ БІБЛІОТЕК – 2018: ЗАХОДИ ДЕРЖАВНОЇ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНОЇ БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ ІМЕНІ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО

Всеукраїнський день бібліотек традиційно відзначається в Україні 30 вересня. З метою популяризації багатогранної діяльності Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В.О. Сухомлинського (далі – ДНПБ) Національної академії педагогічних наук України (директор – Л.Д. Березівська, доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент НАПН України) протягом 24–28 вересня 2018 р. проведено низку науково-інформаційних та культурно-освітніх заходів для різних категорій користувачів. Відзначимо, що професійному святу передуює 28 вересня – річниця з дня народження видатного українського педагога В.О. Сухомлинського – ім'я якого носить бібліотека із 2003 року. 2018 рік є особливим, оскільки освітянська громадськість відзначає 100-річчя видатного педагога, який глибоко шанував книгу, бібліотеку як вагомі засоби навчання і виховання дитини. Тому природним і закономірним стало проведення тижня до професійного свята у руслі ювілейної події. Він був наповнений науково-інформаційними, культурно-освітніми, культурно-мистецькими заходами задля популяризації ресурсів і послуг ДНПБ.

Для наукових працівників НАПН України спільно із науково-організаційним відділом апарату Президії НАПН України проведено науково-практичний семінар «Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В.О. Сухомлинського: інформаційні послуги та електронні ресурси». На заході відбулося обговорення таких питань: EBSCO Information Service – універсальна інформаційна платформа: перспективи використання (О.В. Васильєв), презентація електронного каталогу, інтегрованих галузевих бібліотечно-інформаційних ресурсів та онлайн-послуг ДНПБ (Л.І. Самчук).

У рамках науково-педагогічного лекторію на базі читального залу Фонду В.О. Сухомлинського відбулося засідання наукової сесії історико-педагогічних студій «Ціннісний потенціал педагогіки Василя Сухомлинського в умовах розбудови нової української школи» Київського університету імені Бориса Грінченка. Учасники сесії – професорсько-викладацький склад кафедри педагогіки та психології, студенти спеціальностей «Дошкільна освіта», «Початкова освіта» – прослухали лекцію наукового співробітника ДНПБ Л.В. Сухомлинської «Сторінками творчості та життя В. Сухомлинського».

З метою підвищення ролі шкільної бібліотеки в освітньому процесі нової української школи проведено науково-методологічний семінар для наукових і бібліотечних працівників установ НАПН України «Наукова бібліотека та якість сучасної освіти» (у рамках реалізації концепції «Нова українська школа»). Доповідачами були: М.В. Головка, кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник, заступник директора з наукової роботи Інституту педагогіки НАПН України («Модернізація освітньої системи України в контексті реалізації концепції „Нова українська школа”»), І.І. Хемчян, завідувач відділу науково-методичного забезпечення діяльності мережі освітянських бібліотек ДНПБ («Бібліотека Нової української школи: реалії та перспективи»). Фахівці бібліотеки здійснили інформаційно-бібліографічні огляди з теми семінару та актуальних питань бібліотечної галузі.

Найбільш значущою та хвилюючою подією тижня було відзначення ювілейного дня народження видатного педагога Василя Сухомлинського. Із цієї нагоди до бібліотеки завітали шановні гості: президент НАПН України, доктор філософських наук, професор, академік В.Г. Кремень, перший віце-президент НАПН України, доктор педагогічних наук, професор, академік В.І. Луговий, академік-секретар відділення професійної освіти і освіти дорослих, доктор педагогічних наук, професор, академік Н.Г. Ничкало, академік-секретар відділення загальної педагогіки та філософії освіти НАПН України, доктор педагогічних наук, професор, академік С.О. Сисоєва та інші вчені НАПН України. Відкрила захід директор ДНПБ Л.Д. Березівська, яка зазначила, що Василя Олександровича пам'ятають і шанують, його творчу спадщину досліджують, ідеї впроваджують в освітній процес не лише на Батьківщині – Україні, а й далеко за її межами та запросила учасників урочистостей на чолі з В.Г. Кременем покласти квіти до пам'ятника В. Сухомлинського. На завершення учасники заходу біля приміщення бібліотеки висадили калину та яблуню.

У день відзначення 100-річчя від дня народження В.О. Сухомлинського та з нагоди Всеукраїнського дня бібліотек президент НАПН України В.Г. Кремень та директор ДНПБ Л.Д. Березівська урочисто відкрили музейну експозицію «ДНПБ України ім. В.О. Сухомлинського: історія і сучасність» (автор і керівник проекту Л.Д. Березівська). Музейна експозиція презентує історичні віхи розвитку галузевої бібліотеки із 1896 р., зокрема висвітлює роль ДНПБ у розвитку сухомлиністики в освітньому та інформаційному просторі України.

Для всіх охочих проводилися екскурсії до кімнати-музею рідкісної книги та читального залу Фонду В.О. Сухомлинського. Основними категоріями відвідувачів були педагогічні працівники закладів загальної середньої освіти, студенти, учні, які з великою цікавістю та захопленням переглядали експозиції рідкісних видань, а також дізнавалися про нові сторінки життя й діяльності В. Сухомлинського. Для віддалених користувачів на порталі презентовано віртуальну мандрівку «Бібліотеки України».

Протягом тижня співробітники бібліотеки пропонували гостям взяти участь у різноманітних акціях. Нові користувачі стали учасниками акції «Стань читачем сьогодні!», під час якої отримували безкоштовно річний читацький квиток та цікаві книжки. Із метою популяризації читання біля приміщення була організована «Бібліотека без стін». Під час роботи інформаційного майданчика бібліотекарі спілкувалися з перехожими, інформували про сучасні послуги, обговорювали цікаві книги, запрошували взяти участь у різноманітних заходах. Усі охочі на згадку робили бібліотечне селфі «Читати модно».

Упродовж тижня користувачі та гості бібліотеки мали можливість переглянути виставки: книжкові («Серце віддаю дітям»: до 50-річчя виходу книги), «Педагогіка і психологія» (до 25-річчя журналу НАПН України), «Сучасна бібліотека – науковцю: традиції, новації», «Шкільний учитель нового покоління», «Українській школі – якісний підручник», «Форми здобуття освіти: новий Закон України „Про освіту”»; художні (дитячі роботи за творами В. Сухомлинського «Скрина творчих здібностей», картини художниці А. Гриненко «Колір літа», твори народного мистецтва Й. Осташинського «Архітектура в мініатюрі»). Особливу увагу відвідувачів привернула книжкова інсталяція «Серце віддаю дітям», присвячена 50-річчю виходу головної книги видатного педагога-гуманіста В. Сухомлинського.

На загальних зборах колективу ДНПБ, директор бібліотеки Л.Д. Березівська підбила підсумки насиченого творчого тижня і привітала колектив із професійним святом та вручила відзнаки. За тривалу співпрацю з бібліотекою та з нагоди Всеукраїнського дня бібліотек Й. Осташинського відзначено Дипломом імені Павли Рогової – першого директора бібліотеки. Наші наймолодші партнери, вихованці закладу дошкільної освіти № 428, подарували інсценування казок і оповідань В.О. Сухомлинського.

Отже, проведені ДНПБ до Всеукраїнського дня бібліотек заходи ще раз засвідчили про її багатогранну науково-інформаційну і соціокультурну діяльність, прагнення поєднати традиційні й інноваційні форми роботи, привернути увагу суспільства до ролі бібліотек у розбудові освіти, науки, культури України в умовах євроінтеграційних процесів і викликів. Вони об'єднали бібліотечних працівників, науковців, освітян, учителів, студентів, школярів, громадськість навколо бібліотеки, яка є базовим елементом наукової, освітньої, культурної, інформаційної інфраструктури у глобальному інформаційному середовищі.

Активна науково-інформаційна, культурно-освітня й соціокультурна діяльність бібліотеки у співпраці з науковими й освітніми установами трансформують її в конкурентоспроможний центр інформаційних й культурних комунікацій, інтелектуального й соціального розвитку та безперервної освіти. Предметно, що нині бібліотека є провідним науково-освітнім центром, діяльність якого спрямована на реалізацію просвітницьких проєктів, визначення широкого спектра соціокультурного співробітництва, підвищення ролі та культури читання в суспільстві задля успішної інтеграції у світовий інформаційний і культурний простір.

**Науково-практичні та соціокультурні заходи
Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського
на 2019 рік**

Науково-практичні масові заходи

№ з/п	Тема заходу	Місце проведення, термін виконання	Відповідальні
Міжнародні та всеукраїнські конференції, читання			
1.	Всеукраїнські педагогічні читання «В.О. Сухомлинський у діалозі з сучасністю» (Секція шкільних бібліотек)	м. Рівне вересень	Відділення загальної педагогіки та філософії освіти НАПН України; ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського
2.	Всеукраїнська науково-практична конференція до 20-річчя ДНПБ України ім. В.О. Сухомлинського «Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В.О. Сухомлинського: здобутки та перспективи»	м. Київ жовтень	Відділення загальної педагогіки та філософії освіти НАПН України; ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського
Семінари, круглі столи, вебіари			
1.	Всеукраїнський науково-практичний семінар «Форми репрезентації джерел з історії освіти» (у рамках Всеукраїнського фестивалю науки)	м. Київ травень	Відділення загальної педагогіки та філософії освіти НАПН України; ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського
2.	Науково-методологічний семінар з історії освіти «Регіональні виміри розвитку освітнього простору в Україні»	м. Київ листопад	Відділення загальної педагогіки та філософії освіти НАПН України; ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського
3.	Круглий стіл «Наукова молодь в умовах інтеграції України у міжнародний освітній та дослідницький простір: сучасний стан, проблеми, перспективи» (у рамках Всеукраїнського фестивалю науки)	м. Київ травень	Відділення загальної педагогіки та філософії освіти НАПН України; ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського (Рада молодих вчених)
4.	Круглий стіл «Фотографія як джерело розкриття діяльності школи в Павлищі: про що говорять старі альбоми»	м. Київ квітень	Відділення загальної педагогіки та філософії освіти НАПН України; ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського
5.	Круглий стіл «Василь Сухомлинський у літературі та мистецтві»	м. Київ вересень	Відділення загальної педагогіки та філософії освіти НАПН України; ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського
6.	Всеукраїнський місячник шкільних бібліотек «Бібліотека Нової української школи – простір для освітніх можливостей кожного учня»	м. Київ жовтень	Відділення загальної педагогіки та філософії освіти НАПН України; ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського; ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти» МОН України
7.	Всеукраїнський вебінар «Бібліотечно-інформаційний простір Нової української школи»	м. Київ листопад	Відділення загальної педагогіки та філософії освіти НАПН України; ДНПБ України ім. В.О. Сухомлинського; Державна наукова установа «Інститут модернізації змісту освіти» Міністерства освіти і науки України

Експозиційно-виставкова робота

Організація тематичних книжкових виставок

№ з/п	Тема виставки	Термін виконання	Відповідальні, Виконавці
1.	«Нова українська школа – новий освітній простір»	Протягом року	Відділ науково-документного забезпечення, соціокультурної діяльності та міжнародних зв'язків

№ з/п	Тема виставки	Термін виконання	Відповідальні, Виконавці
2.	«Новий час – нові книги» (презентація нових надходжень до фонду ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського)	Протягом року	Відділ науково-документного забезпечення, соціокультурної діяльності та міжнародних зв'язків
3.	«Соборна. Вільна. Неподільна!» (до Дня Соборності України)	Січень	Відділ науково-документного забезпечення, соціокультурної діяльності та міжнародних зв'язків
4.	«Вивчайте, любіть свою мову» (до Міжнародного дня рідної мови)	Лютий	Відділ науково-документного забезпечення, соціокультурної діяльності та міжнародних зв'язків
5.	«Харківське товариство розповсюдження в народі грамотності» (до 150-річчя заснування, 1869–1915)	Лютий	Відділ наукової організації та зберігання фонду (кімната-музей рідкісної книги)
6.	«Державна науково-педагогічна бібліотека України ім. В. О. Сухомлинського НАПН України: інформаційне забезпечення інноваційного розвитку освіти і науки»: <ul style="list-style-type: none"> до Міжнародної виставки «Сучасні заклади освіти» до Міжнародної виставки «Інноватика в сучасній освіті» до проведення Загальних зборів НАПН України 	Березень жовтень листопад	Відділ науково-документного забезпечення та соціокультурної діяльності; Завідувачі відділів
7.	«Читання – це віконце, через яке діти бачать, пізнають світ і самих себе» (В. Сухомлинський) (до Міжнародного дня дитячої книги)	Квітень	Відділ науково-документного забезпечення, соціокультурної діяльності та міжнародних зв'язків
8.	«Розвиток інформаційного суспільства в Україні: досягнення та виклики» (до Всесвітнього дня інформаційного суспільства)	Травень	Відділ науково-документного забезпечення, соціокультурної діяльності та міжнародних зв'язків
9.	«Науково-інформаційне забезпечення розвитку педагогіки в Україні – стратегічний напрям діяльності освітянських бібліотек» (до Дня науки)	Травень	Відділ науково-документного забезпечення, соціокультурної діяльності та міжнародних зв'язків
10.	«Конституція України: ретроспектива та сучасність» (до Дня Конституції України)	Червень	Відділ науково-документного забезпечення, соціокультурної діяльності та міжнародних зв'язків
11.	«Живи, Україно! Живи для краси, для сили, для правди, для волі!» (до Дня незалежності України)	Червень	Відділ науково-документного забезпечення, соціокультурної діяльності та міжнародних зв'язків
12.	«Сучасний заклад освіти: нові пріоритети розвитку» (до Дня знань)	Вересень	Відділ науково-документного забезпечення, соціокультурної діяльності та міжнародних зв'язків
13.	«Підручники і навчальні посібники з вивчення іноземних мов у фонді ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського» (до Європейського дня мов)	Вересень	Відділ науково-документного забезпечення, соціокультурної діяльності та міжнародних зв'язків
14.	«Нова українська школа: компетентності для життя у XXI столітті» (до Дня працівників освіти)	Жовтень	Відділ науково-документного забезпечення, соціокультурної діяльності та міжнародних зв'язків
15.	«Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського: здобутки та перспективи» (до 20-річчя бібліотеки)	Жовтень	Відділ науково-методичного забезпечення діяльності мережі освітянських бібліотек
16.	«І возвеличимо на диво і розум наш, і наш язик...» (Т. Шевченко) (до Дня української писемності та мови)	Листопад	Відділ науково-документного забезпечення, соціокультурної діяльності та міжнародних зв'язків

Організація персональних книжкових виставок

№ З/П	ТЕМА ВИСТАВКИ	ТЕРМІН ВИКОНА ННЯ	ВІДПОВІДАЛЬНІ, ВИКОНАВЦІ
1.	«І голос Шевченка з віків долинає...» (до 205-річчя від дня народження Т. Шевченка (1814–1861))	9.03	Відділ науково-документного забезпечення, соціокультурної діяльності та міжнародних зв'язків
2.	«І. П. Соколянський – український педагог та психолог, засновник тифлосурдопедагогіки, винахідник, організатор освіти й науки» (до 130-річчя від дня народження, 1889–1960)	6.04	Відділ науково-документного забезпечення, соціокультурної діяльності та міжнародних зв'язків
3.	«Олена Пчілка – українська просвітниця та педагог» (до 170-річчя від дня народження, 1849–1930)	29.06	Відділ науково-документного забезпечення, соціокультурної діяльності та міжнародних зв'язків
4.	Корф Микола Олександрович – відомий педагог, методист, діяч у галузі народної освіти» (до 185- річчя від дня народження (1834–1883))	14.07	Відділ наукової організації та зберігання фонду (кімната-музей рідкісної книги)
5.	«Національні ідеї в літературній спадщині П. Куліша» (до 200-річчя від дня народження, 1819– 1897)	07.08	Відділ науково-документного забезпечення, соціокультурної діяльності та міжнародних зв'язків
6.	«Володимир Дурдуківський: педагог, директор школи, громадський діяч» (до 145-річчя від дня народження, 1874–1938)	17.09	Відділ науково-документного забезпечення, соціокультурної діяльності та міжнародних зв'язків
7.	«Богдан-Ігор Антонич – видатний український поет та культурний діяч» (до 110-річчя від дня народження, 1909–1937)	05.10	Відділ науково-документного забезпечення, соціокультурної діяльності та міжнародних зв'язків
8.	«Г. С. Костюк – видатний український психолог, педагог, засновник української психологічної школи, фахівець із дитячої і педагогічної психології» (до 120-річчя від дня народження, 1899– 1982)	23.11	Відділ науково-документного забезпечення, соціокультурної діяльності та міжнародних зв'язків

Організація книжкових виставок із серії “Ювіляри НАПН України”

1.	70 років від дня народження Михайла Івановича Бурди (1949)	02.01	Відділ науково-документного забезпечення, соціокультурної діяльності та міжнародних зв'язків
2.	70 років від дня народження Миколи Миколайовича Слюсаревського (1949)	02.01	Відділ науково-документного забезпечення, соціокультурної діяльності та міжнародних зв'язків
3.	70 років від дня народження Наталії Василівни Чепелєвої (1949)	14.07	Відділ науково-документного забезпечення, соціокультурної діяльності та міжнародних зв'язків
4.	65 років від дня народження Олени Іванівни Пометун (1954)	06.08	Відділ науково-документного забезпечення, соціокультурної діяльності та міжнародних зв'язків
5.	55 років від дня народження Олега Михайловича Топузова (1964)	25.09	Відділ науково-документного забезпечення, соціокультурної діяльності та міжнародних зв'язків
6.	80 років від дня народження Неллі Григорівни Ничкало (1939)	26.09	Відділ науково-документного забезпечення, соціокультурної діяльності та міжнародних зв'язків
7.	80 років від дня народження Алли Микитівни Бойко (1939)	10.10	Відділ науково-документного забезпечення, соціокультурної діяльності та міжнародних зв'язків
8.	80 років від дня народження Алли Михайлівни Богуш (1939)	29.10	Відділ науково-документного забезпечення, соціокультурної діяльності та міжнародних зв'язків
9.	80 років від дня народження Юрія Івановича Мальованого (1939)	27.11	Відділ науково-документного забезпечення, соціокультурної діяльності та міжнародних зв'язків

Відомості про авторів

Березівська Лариса Дмитрівна, доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент НАПН України, директор ДНПБ України імені В.О. Сухомлинського, м. Київ, Україна.

Бондарчук Оксана Борисівна, завідувач відділу наукової організації та зберігання фонду ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, м. Київ, Україна.

Вараксіна Наталія Володимирівна, завідувач відділу науково-технічного забезпечення та впровадження комп'ютерних технологій ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, м. Київ, Україна.

Воскобойнікова-Гузєва Олена Вікторівна, доктор наук із соціальних комунікацій, старший науковий співробітник, завідувач кафедри бібліотекознавства та інформології Київського університету імені Бориса Грінченка, м. Київ, Україна.

Глазунова Світлана Михайлівна, науковий співробітник відділу науково-документного забезпечення, соціокультурної діяльності та міжнародних зв'язків ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, м. Київ, Україна.

Горак Віта Валеріївна, кандидат історичних наук, старший науковий співробітник відділу наукової реферативної та аналітичної інформації у сфері освіти ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, м. Київ, Україна.

Грудініна Наталія Дмитрівна, науковий співробітник відділу комплектування та наукового опрацювання документів, ДНПБ України імені В. О. Сухомлинського, м. Київ, Україна.

Демида Євгенія Федорівна, молодший науковий співробітник відділу науково-документного забезпечення, соціокультурної діяльності та міжнародних зв'язків ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, м. Київ, Україна.

Деревянко Тетяна Михайлівна, молодший науковий співробітник відділу історії освіти ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, м. Київ, Україна.

Жижко Олена Анатоліївна, доктор педагогічних наук, професор факультету історії Автономного університету Сакатекаса, Мексика,

Зайченко Іван Васильович, доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри педагогіки Національного університету біоресурсів і природокористування України, м. Київ, Україна.

Коваленко Світлана Дмитрівна, кандидат історичних наук, старший науковий співробітник, завідувач сектору наукової бібліографії та біографістики Національної наукової сільськогосподарської бібліотеки Національної академії аграрних наук України, м. Київ, Україна.

Кравченко Світлана Миколаївна, кандидат історичних наук, заступник директора з наукової роботи ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, м. Київ, Україна.

Кузьменко Галина Василівна, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри образотворчого мистецтва Інституту мистецтв Київського університету імені Бориса Грінченка, м. Київ, Україна.

Лапаєнко Світлана Володимирівна, кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник, вчений секретар ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, м. Київ, Україна.

Лобановська Інна Георгіївна, завідувач відділу комплектування та наукового опрацювання документів ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, м. Київ, Україна.

Максименко Наталя Борисівна, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри фахових методик і технологій початкової освіти ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника», м. Івано-Франківськ, Україна.

Матвійчук Оксана Євгенівна, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри історичної та громадянської освіти Інституту післядипломної педагогічної освіти Київського університету імені Бориса Грінченка, м. Київ, Україна.

Мурійо Гайегос Вероніка Дель Кармен, кандидат історичних наук, викладач факультету історії Автономного університету Сакатекаса, Мексика.

Ніколаєнко Ярослава Миколаївна, науковий співробітник відділу науково-документного забезпечення, соціокультурної діяльності та міжнародних зв'язків ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, м. Київ, Україна.

Салига Наталія Миколаївна, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки ім. Б. Ступарика ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені В. Стефаника», м. Івано-Франківськ, Україна.

Симоненко Тетяна Василівна, кандидат наук із соціальних комунікацій, науковий співробітник Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, Київ, Україна.

Сухомлинська Ольга Василівна, доктор педагогічних наук, професор, дійсний член НАПН України, головний науковий співробітник відділу історії освіти ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, м. Київ, Україна.

Тарнавська Сніжана Вікторівна, кандидат історичних наук, завідувач відділу історії освіти ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, м. Київ, Україна.

Татарчук Людмила Михайлівна, кандидат історичних наук, заступник директора з науково-інформаційної та бібліотечної роботи Національної наукової сільськогосподарської бібліотеки Національної академії аграрних наук України, м. Київ, Україна.

Хемчян Ірина Іванівна, завідувач відділу науково-методичного забезпечення діяльності мережі освітянських бібліотек ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, м. Київ, Україна.

ДЕРЖАВНА НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ
ІМЕНІ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО НАПН УКРАЇНИ
ХМЕЛЬНИЦЬКА ГУМАНІТАРНО-ПЕДАГОГІЧНА АКАДЕМІЯ

НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНІ СТУДІЇ

Науковий журнал

Випуск 2

Заснований у 2017 році

Науково-педагогічні студії : науковий журнал / гол. ред.: Л. Д. Березівська, І. М. Шоробура. – Київ : ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського НАПН України, 2018. – Вип. 2. – 159 с.

Технічний редактор – *Н. В. Вараксіна*

Літературний редактор – *Л. В. Редько-Шпак*

Відповідальні секретарі – *С. В. Лапаєнко, Б. С. Крищук*

Адреса редколегії:

04060, Київ, вул. М. Берлинського, 9

Тел./факс (044) 239-11-03

E-mail: dnpb@i.ua

Web-сайт: www.dnpb.gov.ua